Y.S.

הוצאת „הפועל הצעיר"

מבחר כתביו

של

יוסף ותקין ז"ל

נמסר לדפוס ע"י:

א. ז. רבינוביץ

ר. בנימין

י. אהרנוביץ

יפו, א"י ✡ דפוס א. אתין ✡ התרע"ב

„שביל טוב" של איש טוב.

את הצעיר יוסף ותקין ז"ל הייתי מבקר לעתים קרובות, אחרי שובו מוינה, ולא רק בשביל לקיים מצות בקור חולים. לבי נמשך אחרי עדינות רוחו הנפלאה, ידעתי, כי הוא הקריב את עצמו כליל בשביל אמו ואחיותיו, וכל שכרו היה מוציא עליהן, וכל זה עשה בצניעות נפלאה ולא החזיק לעצמו טובה. ידעתי, כי הוא חובב ציון, כי מסור הוא לעמו, לשפתו, וכל מה שעשה היה בתמימות, בעֲנָוַת צדק, בקדושה ובטהרה.

אחרי הנתוח הקשה שנעשה לו בוינה, מהר לשוב לארץ ישראל. חרד היה פן ימות ויקבר בארץ העמים. ופה בקש שיקברוהו בראשון לציון, במקום שהעמיד תלמידים חביבים.

לפעמים חשבתי: גְדולים כאלה מאין הם באים?

אנכי ידעתי שהוא אינו דתי. אמנם הוא היה מבקש את ה', כך אמר לי, אבל מבקש בדרך שאי-אפשר למצאו, בדרך רציונלי, ויהי נבוך בחפושיו ואמלל מאד.

אמלל הוא האדם בלי אמונה גם כשהוא בריא, וקל וחמר כשהוא חולה ויודע, כמו שהתודה לפני, שגופו חלש והמקרובים מתרבים ומשחיתים את-הגוף, והוא צועד אל המות והכליון באין תקוה. „אנכי סובל יסורים יותר גדולים מאלה של איוב, אמר לי פעם.—לאיוב היה, לכל הפחות, על מי להתרעם".

והצעיר הזה הבלתי מאמין, הקריב את כל נפשו בעד החסד והטוב, בעד קניני עמו ולו רק החיצוניים: הארץ והשפה.

מאין שאב את הכח הזה, כח של מסירות נפש?

פעם אחת גלה לי את הסוד הזה.

— „אני הייתי מלפנים רחוק מהיהדות לגמרי. מֻשפע הייתי מרעיונות אחרים ומאידיאלים אחרים ואת קניני עמי כמעט שכחתי. אבל דמות דיוקנו של אבי נצבה תמיד לעיני, והיא משכה אותי בכחה הרב אל עמי, והיא שגרמה לי להקדיש את עצמי לעבודת ישראל וארצו. הוא היה שו"ב בקורסק, ענו

וצנוע, אבל לב גדול היה לו, לב יהודי גדול. הוא היה גם מאמין גדול. הרבה יסורים נוראים סבל בחייו, שגם המה היו קצרים, אך הוא התחזק בה' ומתמימותו לא הרפה ואת א"י אהב באמת".

וכחדש ימים לפני מותו שלח מר יוסף ותקין ז"ל לקרוא אותי בלילה ומסר לי את כתביו ואת כתבי אביו ויאמר לי: „הנה הרכוש הספרותי המעט, שהספקתי לרכש. רק בשנים האחרונות הרגשתי בקרבי את הרצון לקבוע בספר את ילדי רוחי. הנני מפקידו בידך וביד ידידַי מר יהושע פלדמן ומר יוסף אהרונוביץ, שתשתדלו להוציא לאור מה שתמצאו לנכון. ויחד עם זה הנני מוסר בידך את כתבי אבא. הוא כתב ספרי דרוש, שקרא להם „שביל טוב". (על בראשית־שמות נדפסו בחייו). תקרא בהם ותראה את גדולת נפשו. אנכי לא יכולתי להוציאם לאור, ואתה תשתדל נא. אפשר שכתבי וכתבי אבא יביאו איזה רוַח בשביל אמי".

לקחתי את צרור הכתבים הביתה, עברתי על דברי יוסף המעטים ואגש לקרא גם בדברי אביו.

וככל אשר הרביתי לקרא בכתבי ר' שמעון ותקין ז"ל, אבי ידידי הצעיר, כך הוספתי להבין מאין רכש לו הצעיר הזה רגש מוסרי כל כך גדול וחזק. דרשותיו של ר' שמעון ותקין אוצר גדול הוא של יראת שמים, של אהבת האומה, של אהבת התורה וארץ־ישראל. חם רגשותיו הנעלים נשקף מכל שורה ושורה. ואני בטוח, כי הם יכולים לפעול פעולה נמרצה על כל ההוגה בם, לתת בלבם את הסגלות היקרות ששכנו במדה מרבה בלב מחברם הצדיק הענו.

להוציא לאור את כתבי הצעיר המנוח נמצאו תומכים, וקבענו אותם בדפוס כמו שהם, אעפ"י שאי־אלה מהשקפותיו בלתי צודקות בעיני.

הימָצאו לי עוזרים — להוציא לאור את כתבי אביו המנוח? הם אמנם כתובים בסגנון בעלי הדרוש, אבל כמה יפים גם הם לאלה, שעיניהם עוד לא נסתמאו מראות את ההוד הקדוש, החופף על ספרי הדרוש המעולים של צדיקי עולם!

הבה נקוה, כי גם להם ימצאו גואלים וגם המה יראו אור.

ג' ניסן, תרע"ב. א. ז. רבינוביץ

יוסף ותקין ז״ל

„דתניא, כשם שנפרעין מן המתים
כך נפרעין מן הספדנים ומן העונים
אחריהם״.

שמספקים בשבח המת.

(ברכות—ס״ב)

נמקים אנשים בענים—ומי ישים לב אליהם. נקפאת נשמתם מקור—ומי יחממה. כי לב יודע מרת נפשו ואין לאחר חלק בו. ואולם אך עצם האדם את עיניו, אך נתק פתיל חייו—ולקדוש נעשה.

גדולה היא בנו מדת האכזריות ביחס לחיים וגדולה מזו מדת ההפרזה בשבח ביחס למתים.

והמנוח הרי כל כך שנא את ההפרזה וההגזמה, הרי נפשו היפה היתה כל כך סולדת בזה.

וכשאני נזכר באותה האחריות הגדולה בפני המת, שאני מקבל עלי, בבואי לרשם על אדותיו איזו דברים, מתירא אני, שמא אֶכָּשֵׁל בהפרזה לצד השני ואקטין את דמותו: שמא תביאני הזהירות היתרה מִשַּׁקֵר בשבחו לידי תוצאה מהופכה: לידי טשטוש צורתו האישית היפה.

וצורתו האישית יפה היתה למדי גם בלי הפרזה.

ותקין היה מורה ומקובל בין חבריו המורים לאחד המצוינים. ואולם אנחנו הכרנו ותקין שלנו — ותקין שעבד זמן ידוע בתור פועל ושאחר כך כשנהיה למורה, היה אחד היחידים מבין המורים, שהיה שייך בכל נימי נשמתו למחנה הפועלים. ושייכותו למחנה הפועלים לא היתה רק משום שהם אידיאליסטים ובאים לכבש את העבודה בא״י, אלא בעיקר משום שהם היותר סובלים בעולם והיותר צודקים במובן המוסרי; משום שבפועלים בכלל ראה ותקין

את היוצרים הראשיים של הקולטורה האנושית והאמין, שעתיד ישראל בא"י ג"כ יבנה בעיקר אך ורק על ידיהם.

לב טהור ברא לו אלהים, והרבה יסורים ופגעים שלח עליו, שזככו את לבו עוד יותר. ולב זה ספוג היה צער אין סוף, צער פרטי וצער כללי, צער האומה וצער העולם.

אלמלי היה ותקין בן לעם אחר או אלמלי היה יכול למצא ספוק בפרוגרמה מאוחה מקרעים בלתי מתאחים, היה בודאי עומד בשורה הראשונה של הלוחמים בעד השחרור הסוציאלי. ואולם הוא היה בן לעם עתיק־יומין, שתנאי חייו דורשים ממנו להיות ילד לעת זקנתו ולהתחיל הכל מבראשית. בן לעם, שעוד לפני אלפי שנים נבא על גוי ועל אדם יחד ולעת זקנתו מכריחה אותו המציאות להשכיח מלבו את סבלון האדם בפני סבלון האומה. וצער הסתירה הזאת, המדכא את נפש טובי הצעירים מבני עמנו, תקף את כל ישותו של המנוח. הנקל להגיד: מאחים את שתי השאלות ופותרים אותן בצותא חדא. אבל מה לעשות, אם הלב אינו מאמין באחוי זה ואינו רואה בו פתרון ואף על פי כן כאב יכאב לאחת לא פחות מאשר לשנית?

„קול עם שלם מרדף מהתבל כולה" מחריש את אזני הצעיר העברי משמוע את „אנקת הפועל העשוק והרצוץ", אבל במסתרי הנשמה צובט גם הקול השני ואינו נותן לה מנוח. מלחמה ליהודי ביהודי: לאותו היהודי, שלבו מתקומם נגד כל עשק וגזל, באותו היהודי שתובע את עלבון עמו.

„מי שקרא את מאמריו במקום פלוני ואלמוני וכו'" — ככה היה כתוב באחד ההספדים. ואולם דל הוא העזבון הספרותי שהשאיר המנוח אחריו, ועל אותו הדבר, שכה העיק על נשמתו אין בעזבון זה אף זכר. ומי שקרא את מאמריו במקום פלוני ואלמוני, יודע אמנם, כי ותקין האמין הרבה בתחית ישראל על אדמת ישראל והיה איפוא אופטימיסט גמור, אבל אינו יודע כלל, עד כמה היתה נפשו בוכה במסתרים על העול הנורא השורר בחברה האנושית בכלל, שגם פתרון שאלת היהודים אינו יכול לכפר עליו. וכשהיה רואה כי העול החברתי הזה הולך ומתפתח גם בתוך החברה הצעירה שלנו בא"י, היה חורק שנים מכעס והיה מתחיל לפקפק באפשרותה ובערכה של תחיתנו. הרי לתחיה אמתית, לבנין ישוב,

שיהיה עברי במלא משמעתה של המלה הזאת, דרושה התמכרות של מליוני עובדים, ואם אחרי כל זה ישארו גם פה מליוני העובדים לבָרות לשני זאבים טורפים אחדים — כמה איפוא כל העמל? האומה תגאל? ואולם מי היא האומה, האם זאבים טורפים אחדים או מליוני העובדים? ואיזו גאולה יש כאן.

„הפעם הבעלים צדקו"—אמר ותקין, בשעה שהיתה שביתת הפועלים הידועה בראשון לציון—„אבל אני איני יכול לשכח אף רגע, כי רק טובת הישוב דורשת ממני להצדיקם ולא קול המוסר שבלבי; איני יכול להסיח את דעתי מזה, כי הללו שבעים והללו רעבים, ´כי הצדק של השבעים הוא רק פורמלי והרעבים גם אם אינם צודקים במובן המקובל, הרי סוף סוף הצדק האמתי על צדם".

והסתירות האלו, החלל הנורא הזה שבין האדם שבו ובין היהודי שבו גם במה שנוגע לתחית ישראל בא"י, הביאו את ותקין, אולי שלא מהכרה ברורה, לבעט בישוב הקפיטליסטי ולהאמין בישוב של עובדים שהם גם הבעלים—בישוב של פועלים על אדמת הקופה הלאומית.

* *
*

אני הכותב הכרתי את ותקין רק במשך חמשת השנים האחרונות. הכרתיו בתור ידיד פרטי ובתור חבר להסתדרות „הפועל הצעיר". במשך השנים האלו מלא את כל לבו של ותקין הרעיון ע"ד עבודה משותפת של פועלים על אדמת הקופה הלאמית—אותו הרעיון שהולך עכשיו ומתגשם בנסיונות ידועים. מאימתי מתחילה בא"י פעולתו הצבורית של ותקין מחוץ לכותלי ביה"ס — הפעולה הצנועה, שהלוזונג שלה היה: „לחדל מפרסום, הפרסום הוא נגע צרעת בנו האוכל את כל מעשינו" *)—אין אני יודע עד מה. ואולם בעזבונו הספרותי הקטן שנמצא כעת תחת ידי, הנני מוצא כתב יד אחד משנת תרס"ג, שבו נסה המנוח להרצות את השקפותיו על הישוב. הדברים האלה לא נתפרסמו בדפוס וכפי שמתברר מתוך מכתביו לאוסישקין בתרס"ה, לאמור בעוד שתי שנים לאחר שנכתבו הדברים האלה, פקפק אז המחבר בעצמו, אם דבריו ימצאו להם אזן קשבת.

*) באחד ממכתביו לאוסישקין משנת תרס"ה.

במאמר זה מבקר המנוח קשה את הישוב הנוכחי וכמעט מתיאש ממנו לגמרי, מבקר את המעשיות המדומה שהתגנבה לתוך המחנה הציוני והציגה את הכל על הפרוטה. הוא קורא לבילוי"ם חדשים ואומר בין יתר דבריו:

„בלי תכנית ברורה, בלי כסף באו הבילוי"ם ארצה ישראל והמה הניחו את היסוד היותר בריא לישוב. אם נשמר עוד בא"י זיק אהבה שאינה תלויה בכסף לארץ ולשפה, אם נשארו עוד בישוב שבלים בודדות הנלחמים ברקב הנורא השורר בו, ירושה המה לנו מהבילוי"ם ומתקופתם המזהירה. ולו באו גם אחריהם גדודים שכמותם, אם גם קטנים ודלים, אך מסודרים ומזוינים ברוחם הכביר, במקום הסוחרים ורודפי העשר שהתלהבו מהחשבונות הידועים, כי אז לא ירד הישוב כל כך פלאים, כי אז היה לנו בארץ יסוד בריא שיכלנו בלי פחד לבנות עליו את בנינו הגדול, כי אז עלה הישוב בכללו גם הרבה יותר בזול מעתה. ואולם אנחנו בזמנם לא הערכנום כראוי, ואחרי כן לא רק שלא עזרנו להסתדרות גדודים כאלה אלא שגם עכבנו בעד הצעירים, אם רק לא מנו בכסם אלפים, מהוציא את שאיפתם זאת אל הפועל. כי היינו פתאם לאנשי מעשה אך קצרי הראות ובכרנו סוחר אחד בעל רבבה על עשרה צעירים עניים בכסף ועשירים בכחות חמריים ורוחניים ובאהבה בלי מצרים לעמם וארצם. בקצרה: בכרנו את הכסף על הנפש. ומה הרוחנו? העשר ברח מבעלי הכסף ורובם גם הם נזקקו לעזרה ישרה או צדדית, ועל חלק גדול מהם הוצא הון לא פחות מאשר על הבילוי"ם העניים, ואחרי הביאם על הישוב את מחלותיו הנוראות כגון: בוז לעבודת הגוף, התאוננות, געגועים לסיר הבשר בגולה—יעזבו סוף סוף את הארץ, ואם לא הם—אז בניהם אחריהם".

„לא ועדים שונים, לא קומיסיות, אף לא בתי ספר, אחרי שהסביבה נרקבה, ירפאו את שבר הישוב הרוחני, אלא זרם חדש של כחות צעירים ורעננים, זרם של כחות גופניים ואידיאליים אשר יראה בפועל גדלה של האהבה לארץ ונפלאותיה. הצעירים האלה בבואם מסודרים ובדעת נפש של מטרתם הגדולה ילהיבו מחדש את נצוצות האהבה לארץ ולעם שדעכו בלבות הזקנים ויצילו ויחיו את הצעירים".

„אל תפחדו פן יבקשו אחרי כן מכם עשרות אלפים פר'

לשכלולם, אל תקישו עליהם ממצב הישוב הנוכחי. הבאים מחדש ידרשו מכם רק הסתדרות, תמיכה ועודדות רוחנית והכרת נחיצותם. ומקור מחיתם ימצאו לבדם כמו שמצאו הבילוי"ם הראשונים בימים הראשונים בתנאים יותר קשים מעתה, ובטוח הנני שימָצאו גם צעירים כאלה וחלילה לכם מדחותם".

דברים אלה נכתבו שבועות אחדים לפני הקונגרס הששי, שעליו עלתה שאלת אוגנדה על הפרק. הקונגרס הששי ו„הבגידה הטריטוריאלית" מצד אחד דכאו את רוחו עד למאד ומהצד השני חזקו בו את ההכרה, כי „נחוץ למצא תיכף איזה עגן הצלה", כי אם לא—ואבדנו. במשך שתי השנים האלו שבין תרס"ג ובין תרס"ה, לאמור בין הקונגרס הששי ובין הק' השביעי, מטפל ותקין בלמוד תנאי הישוב לכל צדדיו ובעריכת תכניות שונות להסתדרות של בילוים חדשים. במצב של בדידות נוראה נמצא אז המנוח: מציוני הגולה רחוק היה גם במקום וגם ברוח, הציוניות שבגולה היתה מותנה מהצרטר המקווה והוא לא האמין בציוניות זו, ובא"י לא היה למי לפנות; הכל היה כה רקוב, עד שותקין פחד שמא תעורר קריאתו לעבודה התנגדות גדולה בארץ, שתזיק גם כלפי פנים וגם כלפי חוץ. לא נשאר לו איפוא אלא לדון את כתביו הקוראים לעבודה בגניזה.

ואולם בינתים נסדרה ברוסיה המסדרה של ציוני ציון והחלה לקרא לעבודה, ובא"י התפשטה האוגנדיות והתגבר הרקבון. הוגדשה הסאה—והקריאה לעבודה, שותקין נשא בחֻבו שנים רבות, התפרצה מלבו הכואב בזעקת שבר, שהחרידה את לב מאות צעירים שבגולה.

* * *

הרבה תקופות של עליה היו לנו במשך שלשים שנות עבודתנו הישובית, אבל מה רבות הן לעומתן תקופות הירידה! והתקופה שבה עומד ותקין כלוחם עם הרקבון וקורא לעבודה, היתה אולי התקופה היותר נוראה בישוב. הדמורליזציה שהוכנסה לא"י ע"י הפקידים והאפוטרופסים הישונים הגיעה למרום פסגתה. וההסתדרות הציונית, שקוי האור שלה היו מתחלה מגיעים גם לא"י ומשפיעים קצת לטובה על בני הישוב, הפנתה פתאם את ראשה כלפי אוגנדה: היא כאילו באה לאשר, מה שהיה מוסכם וברור בעיני חניכי הפקידות מכבר, כי א"י לא תצלח לכלום ואין כדאי לטפל בה. ומַטִּיל לו

ותקין לרגלי הר התבור, רואה את היופי השפוך על פני כל הטבע ורואה את הכעור השפוך על פני אחיו בני עמו ולבו מתכוץ מכאב. פונה הוא על ימין ועל שמאל ואין מי שיקשיב לדבריו. האכרים —מסס האפוטרופסות אכלם. בני האכרים—„נסיתי בזמן האחרון להסתכל בהם עוד פעם, אולי אמצא אחדים שנוכל להשתמש בהם לעבודת התחיה, אך תוצאות הסתכלותי זאת מאדיבות מאד: הרעל שבבית ובסביבה נקלט בדמם מילדותם, גם בתי הספר בלאמיותם המקשקשת לא פעלו עליהם כלל ולנו אין כל תקוה מהם" *).

וצר לו לותקין גם בתוך כתלי בית הספר ששם הוא עובד את עבודתו הקדושה, עבודת מורה. „זה החנוך הארצי־ישראלי שהוא אילוסטרציה חיה של קרעי ופצעי אמתנו" אינו מסוגל כלל להשביעו רצון. הכל, הכל צריך להשתנות מן הקצה אל הקצה, בילוים חדשים, אנשי רוח חדשים דרושים לישוב, שיחדשו את כוחותיו, שישיבו לו את תפארתו מאז, וותקין יוצא ב„קול־קורא" לאחיו הצעירים בגולה.

בקול־קורא זה מבאר הוא את הסבות שגרמו לירידה בציוניות, מראה על הדרכים שבהם נלחמים עמים חיים בעד קיומם ואומר:

„אחים, הראו נא על הנצחון שנקנה, הן בחמר והן ברוח, הן מצד הכלל והן מצד הפרט בלי קרבנות מתאימים לערכו ולרום המטרה! אמנם, אחים, כחותינו דלים והמטרה כל כך נשגבה ממנו, אך בגלל זה עצמו אין לנו לחבק ידינו אף רגע, אם חפצים חיים אנחנו, בגלל זה עצמו צריכים אנו להתאמצות כל כחותינו, להמסר למטרתנו זו באהבה בלי מצרים, במסירות נפש שלא תדע גבול וסבלנות אין קץ! חלילה לנו מרמות את עצמנו ואת העם אשר בשמו נדגל לאמור: קלה היא הדרך וקצרה. הרעיון הזה היה בעוכרינו, הוא הביא כבר חלק גדול מאתנו לידי בגידה בדגל. עלינו להביט בלי מרך נכחנו אם גם נֹכח שדרכנו קשה וארוכה עד מאד. עלינו לבא סוף סוף לידי הכרה זו שתהי הדרך ארוכה כמה שתהיה, ילכו בה דורות שלמים, תבלע קרבנות אין מספר, עלינו ללכת בה, ללכת מבלי הבט אחורנית. עלינו להכיר סוף סוף שאניותינו שרפו, שמפלט ומנוס אין לנו, אין בכל התבל! עלינו להשות נגד עינינו את הטרגדיה הנוראה של חיינו החמריים והרוחניים יחד, את התהום

*) באחר ממכתביו לאוסישקין מאותו הזמן.

שבו הננו יורדים וטובעים בעברת האדם וזדון לבו ובסבת מצבנו אי הנורמלי. עלינו לעמל בהשגת ארצנו, להלחם כנואשים, כדֻבים שכֻלים! כל מכאובינו, כל מחאותינו ואנחותינו הנוראות שנעצרו בגרוננו מאין יכלת להתפרץ החוצה מפחד אויב, צריכות להשתפך עתה בעבודה לאמית ענקית אי טבעית להצלתנו ולתחיתנו. עלינו לחנך בהכרה זו את עצמנו ואת כל אחינו הצעירים".

„אמנם לא בלבות רבים תחדר ההכרה הזו, ולא רבים ישארו במחננו לפיה, בפרט בזמן הראשון, אך הנפסיד בזה הרבה? העזרו לנו במלחמתנו הקשה אלו רבבות השכירים ששכרנו בארבעים פרוטה האיש? הלא רוח מצויה נשאם וכלבוש החליפו דגל!... אחים, עמנו שם לבו מעולם אל האיכות ולא אל הכמות, תורתנו גם היא מצוה לנו לשלח מאת מחננו את כל אלה שיש לחשדם שחייהם הפרטיים יקרו להם מהעם כולו, את כל רכי הלבב, אשר יוכלו בעת סכנה להשליך את דגלם ולברח. נלך גם אנו בדרך הזאת".

„מלחמתנו ארוכה וקשה, היא דורשת מאת לוחמיה לא כסף, כמו שנואלנו לחשב עד עתה, אלא אהבה בלי מצרים לעמנו וארצנו, גבורה וסבלנות רבה מאד, ומבין מחונני הסגולות נבחר לנו את חילי העם באמת. מבין מחונני הסגולות האלה צריך להבדל מספר אנשים אשר בריאותם, שנותיהם ומצב משפחתם ירשום להסתדר במסדרה בעלת משמעת חזקה ולהתמכר לעבודת העם".

ואחרי שהוא מבאר את התפקידים שעל המסדרה הזאת למלאות בעבודת הישוב, הוא מוסיף:

„מטרתם זו ישיגו רק אחרי עמל נורא, קרבנות רבים ומלחמות חיצוניות ופנימיות, מלחמות את זולתם ואת עצמם, מלחמות את הטבע ואת האנשים, את המחסור, המחלות והרעב, והיותר נוראה תהיה מלחמתם את הסביבה הנרקבה, חניכת הפילנטרופיה. ומלחמתם צריכה להיות לא מלחמת דברים אלא מלחמת מעשים: עליהם יהיה לעמד בנסיון גם ביום היותר נורא ולבלי הסתבך ברשת הפילנטרופיה היונקת ומוצצת את נשמתו של האדם כעלוקה זו היונקת את דמו..."

— —

— — — — — — „ועתה, אחים יקרים! יש בכם הרבה ששאפו מכבר לעבוד עבודת העם, לתת לו את חייהם ונפשם, ושמוכשרים המה לזה מפאת כחם הגופני ומצב משפחתם, ורק השקפותינו המוטעות

על עבודת הישוב עצרו בכם. עתה הקשיבו לקול הקורא לכם מהרי ישראל: עורו, עורו, צעירי ישראל, קומו לעזרת העם! עמנו גֹוֵע, חושו מהרו לעזרתו! הסתדרו, קבלו עליכם משמעת חזקה, משמעת לחיים ולמות, עזרו, שכחו את כל מה שהיה לכם יקר עד עתה, עזבום לעולם בלי כל צל של חרטה ובואו לעבודת העם! אינכם מיותרים כאשר הרגילוכם להשוב, נחוצים אתם לעם ולארץ כאויר לנשימה. הזדינו באהבה בלי מצרים לארץ ולעם, באהבת החפש והעבודה".

„דעו לכם כי עמנו חולה ואומלל, ולכן אל לכם לקוות ממנו עזרה, עודדות וגמול, ואל לכם לבא בתרעומות ותביעות; עליכם לעזר לו ולעודדהו וגמולכם היחידי היותר רם ונשגב יהיה — השגת מטרתכם. דעו לכם שעליכם לברא תקופה חדשה בישוב, עליכם להשיב לארץ את חבת בניה וליושביה את כבוד העם ואהבתו שאבדו להם וכל זה יבא אך ורק בהשגת מטרתכם. אך הכנו נא להלחם את הטבע, את מחלות ורעב, את אנשים, שונאים וגם ידידים, נכרים ואחים, את שונאי ציון וציוניים... הכנו לקראת משטמת ואכזריות הסביבה (העברית) אשר תכיר בכם מתחרה מסוכן, הכנו לקראת לעגה ובטולה, לקראת הוכחותיהם וחשבונותיהם שאין להם יסוד ושאי אפשר להכחישם אלא במעשה ונסיון; הכנו לקראת מכשולים אשר יונחו גם בידי ידידים ורעים, הכונו לקראת היותר קשה והיותר נורא וגם לקראת הנצחון! ונצחונכם נצחון העם. רבים מכם יפלו אולי במלחמתם הקשה ממחלות ויסורים, רעב ועמל, אך הנשארים והבאים אחריכם ימלאו את השורות והמלחמה מלחמת שלום זו תמָשך עד הנצחון!"

„אך הזהרו נא מנפל מחרב היאוש וחצי להג ושנאה, מחסר סבלנות וגבורה. נקוטו כלל זה בידכם: מוטב על המגן ואל בלעדו".

את קול הקורא הנפלא הזה, שרק קטעים הבאתי ממנו פה, שלח המנוה לאוסישקין בצרוף מכתב, שבו הוא מבקשהו לחוות עליו את דעתו. במכתב כותב הוא לאוסישקין בין יתר הדברים:

„את הרעיון העיקרי של קול הקורא הזה נושא אני בחֻבי זה שנים אחדות, אך במסקנותיו לא הייתי בטוח עד השנה האחרונה. בשנה הזאת למדתי לדעת את מצב תנועתנו בכלל ומצבו של הישוב בפרט ומצאתי את עצמי אנוס לקרא לעזרה, והנני קורא! הבגידה

הטריטוריאלית הכללית, הרקב הנורא של הישוב החמרי והרוחני הן ביהודה והן בגליל, הן של מושבות הכרמים והן אלו של הפלחה שהספקתי ללמד בשנה האחרונה, הראוני את הסכנה הנוראה הצפויה לתנועתנו ותקותנו, אם לא נעשה מאומה מצדנו אנו"*).

מובן מאליו, שאוסישקין הרפים תיכף את קול הקורא והפיץ אותו בין הצעירים ברוסיה ובחו"ל. והרושם שעשתה הקריאה הזאת אי־אפשר כלל לתאר במלים. רוב הצעירים היו לציוניים יחד עם הופעת הציוניות הפוליטית לעולם, הם איפוא התחנכו ברובם על המושג של גאולה קרובה, שעוד בימיהם יזכו לראותה. וכשהוצעה פתאם ארץ חדשה בתור „מקלט לילה", ראו הם בזה לא רק בגידה אלא, מה שרע מזה—אפיסת התקוה. הם הבינו כי אלמלא התיאש מחולל התנועה מהוציא את שאיפתו אל הפועל בא"י, בודאי שלא היה הולך לבקש ארצות חדשות. מבחוץ אוכלת חרב האויב בלי רחמים, ומבפנים אפיסת התקוה האחרונה—זה היה המצב שבו נמצאו צעירי רוסיה אז. ופתאם קול אדיר כזה מהרי יהודה, קול שאינו קורא לגאולה קרובה, כי אם להלחם מלחמה ארוכה וממושכה כ„נואשים", כ„דבים שכֻּלים", קול שאינו מעלים את הקושי שבעבודה זו ואת המכשולים הרבים המונחים על דרכה ויחד עם זה מלא בטחון עז בנצחון המקווה—ולב מי לא יזדעזע לקול קריאה כזה! אמנם לא רבים היו הצעירים שהתעוררו תיכף לעלות לא"י, אבל רב מאד היה מספר הצעירים ששתו ממעין תנחומות הפלאי הזה ושאבו ממנו כחות לעמד ביום עברה ולבלי התיאש.

ולעתיד לבא, כשירצה ההיסטוריון של תחיתנו הלאמית להעריך את המעוררים לתחיה ולעבודה, יצטרך לפנות מקום חשוב מאד למעורר הצנוע והשקט הזה, שאפילו את שמו לא קרא על עבודתו.

* *
*

במדה שנפשו של האדם עמֻקה, באותה מדה מסוגלה היא לספג לתוכה צער ויסורים. ועמוק היה צערו של ותקין. הוא סבל בתור מורה וסבל בתור חבר למחנה הפועלים.

---

*) כפי שנראה ממכתביו של המנוח, שלח הוא נוסחא אחת מקול הקורא גם למ. ג. סירקין, אלא שסירקין היה אז צ'רטריסט ארוק ואת קריאתו של ותקין לעבודה מצא, כנראה, למזיקה ולפיכך לא ענהו כלל.

כי בכדי שאדם יוכל לעבד בהתמכרות כל חושיו בעד איזו שאיפה רחוקה בהסכמה מראש, שעשבים יעלו בלחייו והוא את פרי עבודתו לא יראה, דרושה לו גבורה מיוחדת, שלאו כל אדם מחונן בה. ואולם, איה הגבור, שיוכל לעבוד בהתמכרות, בשעה שהוא רואה עוד בחייו את תוצאות עבודתו והן אפס גמור.

„וכשאני נפגש"—אמר ותקין—„עם תלמידי שנה או שנתים לאחר שגמרו את בית הספר ויצאו מתחת רשותי, אז מתפלץ בי לבי מכאב. הרי צעירים אלה, שאני עם כל שאיפותי כל כך זר להם, שאינם מסוגלים אפילו להבין את שפתי, ילדי טפוחי המה, שמסרתי את נפשי עליהם; לשם מה איפוא אני עמל?"

לחנך את הגדולים אין אפשרות ולחנוך הקטנים אין כל ערך, כי סביבת הגדולים משחיתתם. יש רק מוצא אחד — לברא סביבת גדולים חדשה, סביבה שתהיה כולה חדורה ברוח התחיה, היא תציל את הישוב מרקבונו והיא תהיה לבית ספר גם לקטנים.

וותקין זכה גם להיות עד לקבלת הפנים הראשונה*), שבה קדמה הסביבה הארצי־ישראלית את עלית הצעירים החדשים—משאת נפשו— וליאוש הנורא שנכנס לתוך מחנה הצעירים לרגלי קבלת הפנים הזאת—ולבו שוב התכוץ מכאב.

ואין אדם שליט ברוח לכלא את הרוח — וותקין לא יכול בשום אפן לכלא את רוחו רק בבית הספר, משום שהאמין כי בהלחמו ברקבון שבסביבה הוא ממלא בזה את חובתו—חובת מורה. מלחמתו אמנם היתה שקטה ולעולם לא עברה את הגבול של לוחם־מורה, ואולם הסביבה לא חפצה לסלח לו על מלחמתו זו ולא פעם מררה את חייו.

„האמנם" — כותב הוא לאחד מחבריו, במקרה ידוע — „ישנם גם לי ידידים נאמנים שחלול כבודי מזעזעם? והחיים לא פנקוני בכמו אלה. תמיד, תמיד עמדתי יחידי בקשרי מלחמתי למטרתי הקדושה, וברגעי העלבון והיסורים היותר גדולים רגיל הייתי לשמע מפי „ידידי" הלצות ומכאב לב הייתי מתלוצץ אתם לבל אראה כמעורר רחמים".

---

*) באחד מכתבי היד של המנוח מסופר ע"ד הבויקוט שהוציאו בפ"ת על הפועלים ושם בולט הרושם המרכא שהענין הזה עשה עליו.

במדה שנפשו של האדם עמוקה, באותה מדה מסוגלה היא לספג לתוכה אמונה. ועמוקה היתה אמונתו של ותקין בתחית ישראל על אדמת ישראל. שום משבר נפשי לא יכול להמית בו את האמונה הזאת. גם בזמן שהיה פועל, „עבד שנתן במתנה מאת העם לחלוציו הראשונים" ו„נשמת בעלו היתה מתגלית לפניו בכל מערומיה, והיה מתבונן אל שאר האברים, אל הפקידים, אל העסקנים וכו' וכו', והיה שואל את עצמו: הזה הוא היסוד לבנין האמה? והצער היה מגיע לפעמים לידי מדרגה כזו, עד שהיה מתחיל לחשב ע"ד אבוד עצמו לדעת"*),—גם אז לא אבדה לו האמונה לגמרי. דור המדבר ימות ודור אחר יקום. והוא יגאל את העם מעבדותו ואת הארץ מחרבנה!

לפני כחמש שנים בערך התגבר בותקין ה„אני מאמין" בישוב חדש של פועלים על אדמת הקופה הלאמית. את ה„אני מאמין" הזה השתדל להכנים בהסתדרות „הפועל הצעיר" ע"י עתונה וע"י הרצאות באספות פומביות, וכשראה שבהסתדרות נמצאים עוד הרבה מתנגדים לדעותיו אלו, החליט לעמד מן הצד ולחכות „עד שיוכשר דרא".

ולפני שתי שנים, כשאחד העורכים של „הפועל הצעיר" בקש ממנו שישתתף בעתון ביותר קביעות, ענה: „שוב החלטתי להִסָגֵר בעולמי, עולם הילדים, להקדיש את כל עתותי אך ורק להם. לכם, חברִים, אמרתי את ה„אני מאמין" שלי, שממנו לא זזתי ולא אזוז; וכשתגיע השעה שתוכלו להסכים לי, אז תקראוני ואלך אתכם".

והשעה הגיעה! אך ותקין לא הלך אתנו, כי אם מאתנו.

* * *

דל הוא העזבון הספרותי שהשאיר המנוח אחריו. ואולם, „מי שנותן את נפשו—הרי הוא נותן דבר מה"—אומר חברנו היקר א"ד גורדון. וזו היא המדה, שבה צריכים אנשי הלב למֹד את מעשי בני האדם. כי לא בכמות מעשיו יזכה האדם את ארחו, כי אם בכמות הכחות הנפשיים שהוא משקיע בתוך מעשיו אלה, ולו יהיו גם מעטים. ומי שיעבר על הקבץ הקטן של כתבי ותקין, לא

---

*) ברשימותיו מהזמן שהיה פועל.

ימצא בו שטה שלמה ומסוימה וגם ספוק לדרישות ספרותיות אולי לא ימצא בו, אבל חלף זה יכיר בכל שורה ושורה לב חם, נפש נענה ומקוה, סובלת ומאמינה. הוא ימצא בו „דבר מה", כי יוצרו נתן בו את נפשו!

חדשים אחדים התהפך ותקין על משכבו במחלת הסרטן.
באור ליום ד' שבט, בשעה עשר בלילה החלה הגסיסה.
ובשעה אחת יצאה נשמתו בטהרה.

תהי נשמתו צרורה בצרור החיים!

יוסף אהרנוביץ.

כבוש הקרקע וכבוש העבודה.

היו ימים—והשאיפה לכבוש הקרקע כללה בקרבה גם את השאיפה לכבוש העבודה, כדבר המובן מאליו; וכשרכזו אז את הכחות ברכישת קרקע, חשבו בתמימות, שרכישת העבודה ע"י יהודים תבא מאליה.

עברו עשרות שנים, בנידן כבוש הקרקע נעשו איזו צעדים ממשיים: חלקות אדמה נרכשו פה ושם, גם מושבות נבנו עליהן, — אולם העבודה לא נכבשה כלל אפילו באותן המושבות עצמן, כי אם נשארה בידי תושבי הארץ הנכרים, ועל הרב, גם בידי אדוני הקרקעות האלו מלפנים. בגליל, מזכרון ומעלה, התישבו אלו הנכרים במושבותינו, כידוע, ובאחדות מהן הם גם רב התושבים... במושבות יהודה, אמנם, אין החזיון הזה נפרץ; אבל הצד השוה שבהן, שבאלו כמו באלו תעשה העבודה בידים נכריות והיהודי אינו אלא מנהל העבודה, משגיח על הפועלים הנכרים; היהודי גם פה נשאר נאמן לתפקידו הגלותי: להיות בבחינת סרסור בין העובד והנהנה... החזיון הזה, אם כי הוא טבעי ורגיל גם אצל הגרמנים שבארץ ישראל, ובכלל אצל כל מתישבים קולטוריים, כשהם מוצאים במקום ישובם החדש אלמנט מסגל לעבודה וזול — אבל סכנה גדולה כרוכה בו לנו, סכנה להישאר מועט זר ושנוא לא רק בא"י בכלל, כי אם גם במושבותינו. וכלום לא למדנו נסיוננו הארוך שבגולה אחריתו של מצב שכזה?

אך, לדאבוננו, לא הרגישו—ועדיין אינם מרגישים גם עכשו כראוי—בסכנה זו לא העולם הציוני שלנו בכלל, אף לא האכרים נותני העבודה שבארץ. הציוניות הרשמית בטלה למפרע את כל הנעשה בארץ לפני מתן הטשרטר... ואם גם הקהל הכריח אותה פעמים לעשות דבר מה בארץ, הרי היא עשתה זה, כאלו כפאה שד, מבלי האמין בעבודת עצמה—ומי זה ישים לב לתקן בדק בית הנִבנה על החול או על גבי הקרח?...

והאכרים השקועים ביותר ב„חיי שעה", שכחו בשבילם את „חיי העולם" — את עתידות בנינם ועתידות בניהם... הפועל הנכרי נוח להם מכמה טעמים: הוא בריא ומסגל לעבודה, יותר זול ופחות תבעני; לפעמים ישמש לאכרינו לא רק

כפועל, אלא גם כמורה בעבודות רבות, שהאכרים טירונים עוד בהן, ויחד עם זה הוא כמעט תמיד משרת נכנע, משרת, שאפשר לנצל אותו באין מפריע, ושמקבל באהבה מיד בעליו את התגלות הכח והאדנות... והכנעה כזו מצד הפועל היא, עלינו להודות, חביבה מאד על יהודי גלותי, שהוא בעצמו היה כל ימיו בבחינת „ונפשי כעפר לכל תהיה"... הפועל העברי, להפך, עדיין מחוסר נסיון, ולפעמים גם מחוסר כחות גופניים בהתאמה לקושי העבודה: ולאידך גיסא הוא אינו מחוסר' תביעות ידועות, שומר הפשתו ומגין על כבודו—לפעמים גם בקצת עצבנות חולנית, והעקר — משכרתו יתרה תמיד על זו של הערבי, ולא תמיד בהתאמה ליתרונה הכמותי והאיכותי של עבודתו; כל זה גרם, שאין האכרים שלנו שואפים להתפתחות האלמנט של פועלים עברים. הכרת הסכנה הצפויה לו מהפועל הנכרי והתרים בפניה מצד הפועל העברי, טרם חדרה לתוך לבו של נותן העבודה כדי הקרב על מזבח העתיד קרבנות כל־שהם בהוה.

ואולם גואלים לרעיון של כבוש העבודה נמצאו, והגואלים האלה יצאו לא מתוך מנהיגינו ועסקנינו, אף לא מאכרינו וכורמינו, אלא מתוך ההמון העברי בעצמו, מתוך צעיריו, שחשבו עליהם, שהם שקועים לגמרי בעולמות זרים; מתוך אותם הצעירים יצאו אלו החלוצים הראשונים והמעטים, שבאו לעבוד בארץ לשם כבוש העבודה. וכשגדל מספרם, התארגנו ויכתבו על דגלם את מטרתם זו. הרבה אור הביאה הסתדרות „הפועל הצעיר" בלבות החברים הראשונים, ולאור זה אמרנו ללכת ולהסיר את אלו אבני הנגף, ששמו וששמים בוני הישוב על דרכינו, בגששם בעצמם באפלה... ואמנם, באהבה ובמסירות נפש מחלטת עבדו הראשונים, ואם פגשו פה ושם מלחמה גלויה, עוררה בהם המלחמה הזאת עוד יותר את תאות הנצחון, עד אשר גם הם גם הסביבה החלו מאמינים, שנצחונם קרוב. אך, לדאבוננו, עברו שנים אחדות, והמציאות לא קימה את תקותנו... רבים מהפועלים החלו להזניח את העבודה: מזניחים אותה גם אלו, שהיו מכשרים להשאר פועלים על פי כחותיהם הגופניים, גם אלו, שהצטינו בעבודתם מתוך מסירותם לאידיאל. בבושה, כמתגנבים, החלו לסגת אחור. הראשונים עזבו ברבם גם את הארץ יחד את העבודה, והאחרונים החלו לחפש עבודות אנטליגנטיות ויהיו למורים, סופרים, מזכירים וכדומה... ואלה שממשיכים עוד את עבודתם, שואפים גם הם בסתר או בגלוי להחלץ הימנה: מי מהם על ידי השגת משרות משגיחים, מנהלי עבודה ונוגשים לפועלים אחרים, ומי על ידי התנהלות. ל ה ש א ר כל הימים בעבודת האדמה בתור פועל סתם חדלו הפועלים לחשב זה כמה...

כתרים בפני הפרעניות הזו, חושבים רבים מאתנו את הפרופוגנדה של רעיוננו בין צעירי הציונים שבגולה, אך אין כל יסוד לחשב, שאלו שיענו

לקריאתנו יהיו טובים ומסורים לעבודתם יותר מהראשונים. בינתים המטרה הולכת ומתרחקת מאתנו: כמות העבודה גדלה מאד במושבות במשך שלש שנים האחרונות, ומספר הידים העובדות משלנו, אפילו מבלי להתחשב עם הגל האימיגרציוני שהביאה לנו המלחמה ושנסוג אחור עד מהרה, כמעט שנתמעט.

העמדה היותר חשובה שהחלו הפועלים לכבש–החרתיות גם היא נעזבה עד מהרה. בעקרון, גדרה וקוסטינה יכלו גם כן לעבד חרתים עברים, אך אלו הראשונים שנסו בזה, העבודה לא התקימה בידיהם...

כמובן, אין לנו להאשים את הפועלים: יודעים אנו כלנו, שרובם עבדו במסירות נפש והזניחו את העבודה מלחץ סבות ותנאים מרכבים חצוניים ופנימיים, ובכל אפן בכאב אנוש וצער עמוק. אבל היא הנותנת, שאנו מחויבים לחקור אחרי אותן הסבות ואותם התנאים, שגרמו למצב המעציב הזה, ולא להעלים עין מהם, כאותה בת-היענה המסתירה את ראשה תחת כנפיה, מבלי לראות את הסכנה המרחפת עליה.

הבה נתבונן אל הפרוגרמה שלנו ואל הדרכים, שהלכנו בהם עד עתה, למען הגשימה בחיים.

פרוגרמה זו של „כבוש כל מקצעות העבודה בידי יהודים", עד כמה שהיא מְכֻונה כלפי עבודת האדמה שבמושבות, שעליה ביחוד אני דן עכשיו, מכילה בקרבה בקרוב כונה זו:

אנחנו נקרא לארץ-ישראל את כל אותם הכחות הצעירים שלנו שבגולה, הרוצים לעבוד עבודת העם באמת ואינם מוצאים להם שם כר נרחב לעבודה. אנחנו נעיר אותם על החובה הגדולה והקדושה לכבש את עבודת הארץ, כעל תנאי הכרחי לתחיתנו הלאומית. פה יהיו לפועלים במושבותינו, ואנחנו מצדנו נסדרם, נברא להם ומהם מוסדות, שיקלו להם את מלחמתם הקשה עם התנאים המקיפים אותם, — מוסדות, כקופות מלוה, חנויות, מאפיות ומכבסות משתפות, מעונות ובתי תמחוי. באותו זמן אנחנו נשתדל להשפיע בשם האידיאל ובשם התועלת החמרית שיש בפועל העברי גם על נותן העבודה, שיגדיל את שכר העבודה, ובאופן שכזה נתקרב לאט, לאט אל מטרתנו, — והיא:

ב ר י א ת פ ר ו ל ט ר י ו ן ע ב ר י ק ר ק ע י, ת ד י ר י, ש י ה י ה ק ש ו ר א ל ה ע ב ו ד ה ה ז ו, ש י ר א ה ב ה א ת מ ק ו ר ח י י ו ב ה ו ה ו ב ע ת י ד, ש י ג י ע ב ה ל י ד י ש ל מ ו ת ו ש י ל ח ם ב ה ו מ ת ו כ ה ע ל ק י ו מ ו.

אולם כל זה אינו אלא להלכה, אבל במעשה עלינו להודות, כי התקופות של ב ר י א ת דבר חדש בכחו של הרצון בלבד או בסיוע של שמות ידועים— ולו גם בשם „ציון" — התקופות הארו כבר חלפו. עכשיו כשנגשים לברא איזה

דבר, צריך קדם כל לדעת, כיצד נברא ומתפתח דבר זה, או בדומה לו, בתנאים נורמלים, זאת אומרת, בתנאים העומדים למעלה ומחוץ לרצון והשאיפה האידיאלית, כי הרצון יכל לשמש רק בתור גורם שניי, כל זמן שאיננו מתנגד לחקי ההתפתחות הטבעיים, אבל אם נחפץ ללכת „נגד הזרם", אז הזרם יסחוף אותנו ברצוננו או שלא ברצוננו...

עלינו אפוא ללמד את אפן התהוותו והתפתחותו של פרולטריון קרקעי בכל העולם ולהשתדל לברא פה תנאים מתאימים לזה, ולא לערבב את הפרולטריון הקרקעי בעירוני, אחרי שתנאי התפתחותם הטבעית של שני האלמנטים האלו שונים הם.

ככה הננו רואים בכל העולם כלו, שהפרולטריון העירוני הולך ומתבצר ביותר על עמדתו הפרולטרית, בה במדה שאבדו לו כל קנין פרטי וגם התקוה להשיגו, בשעה שהפועל האגררי להפך מתקים בעבודתו דוקא מתוך הקנין הפרטי או מתוך התקוה להשיגו.

הפרולטריון הקרקעי הוא הוא האכר, שנשל כבר ברבו מעל אדמתו, אלא שחזק עוד הקשר בינו ובין כפרו על ידי חלקת אדמה קטנה, פלטת עברו, שנותנת לו איזה צל של עמידה ברשות עצמו. וכשהוא מאבד גם את ההלקה הזו, הרי הוא עובר מיד אל התעשיה העירונית. יש, אמנם, אר־צות, ביהוד מאלו שהישוב שלהם צעיר וקטן, המר־גישות מחסר בידים עובדות ומושכות אליהן פועלים אגררים ממרחק, פועלים, שכבר נתקו כל קשר עם אדמתם, ולפעמים— גם פועלים, שנשתקעו כבר בתעשיה העירונית, אך גם שם, אין כח המושך בתנאים הטובים של העבודה בלבד, כי אם בתקות ההתנחלות בצורה זו או אחרת, בתקוה, שגם ממשלת המקום וגם הסביבה מסיעות להגישמתה בדרכים שונים. טול מהעבודה הקרק־ית את הגורם הכביר הזה,—ופרולטריון קרקעי אינו במציאות! ורואים אנו באמת, כי בארצות, שבהן הגורם הזה הולך ונחלש, — בגרמניה, למשל,—הולכות ומתמעטות הידים העובדות בעבודה הקרקעית, בה בעת שהעבודה העירונית השואבת גם היא את כחותיה מהכפר אינה יודעת מחסר בפועלים, ולא עוד אלא שנמצאים לה תמיד מחנות רזרוים של פועלים מחוסרי עבודה.

„הפועל הצעיר", בתור הסתדרות, מחויב גם הוא להתחשב עם הגורם הכביר הזה, אם הוא רוצה להשיג את מטרתו!

העבדות למלים מצלצלות, כפרולטריזציה, בורגניות, פסיכולוגיה פרוליטרית וכדומה, הפחד של שוא, פן יחשדונו בשנררות, שהיתה אצלנו, לאסוננו, לשם נרדף עם קולוניזציה,—כל אלה אינם צריכים למנע בעד „הפועל הצעיר" מעמד

על הדרך הנכונה, על הדרך היחידה, שתוכל להביאהו לידי השגת מטרתו, על דרך כבוש העבודה האגררית על ידי שטה קולוניזציונית רציונלית, שיקחנה בידיו הוא. המציאות מראה לנו, שאין העבודה מתקימת אצל פועלינו האגרריים, ואם יש בגליל מספר פועלים הרוצים, הרי — שלמה נכחד? — מלבד יוצאים מן הכלל, רק תקות ההתנחלות היא היא המחזיקה אותם בעבודה זו, המעודדת את רוחם והמפתחת את סבלנותם ואת מרצם להלחם עם כל התנאים הקשים, שבהם נתון הפועל העברי הקרקעי. ואסור להסתדרותנו לעזב את השאיפה הבריאה הזו הפקר, אדרבא, אנו צריכים לתמך בשאיפה זו בראשית התגלותה אצל חברינו הטובים והאקטיביים, ולא להכריח אותם בהתיחסותנו לעזוב את ההסתדרות אחד אחד.

על „הפועל הצעיר" לגשת אפוא להגשמת מטרתו „כבוש העבודה במושבות" על ידי כבוש הקרקע וישובה.

אך איך נגשים את זה בפועל?

תשובה על שאלה זו אנו מוצאים באותן הארצות, ששם עובר הפועל דרך העבודה האגררית אל ההתנחלות.

שם מסתיע הפועל באדמת הצבור או הממשלה, המוכנה לפניו תמיד בתשלומים לשעורין קטנים ולזמן ארך, בבנקים אגרריים שונים, המלוים לו לצרכי האנונטר ובניניו, ובשכר עבודה הגון, העולה תמיד על ספוק צרכיו והנותן לו יכלת לחשך מצדו הוא סכום הגון, כדי להשקיעו בהתנחלות. ומקומו בעבודה לא ישאר פנוי: התגשמות תקותו מושכת אל העבודה כחות הדשים, הבאים לרשת את המקום ואת התקוה יחד. ואנחנו גם אנו מחיבים ללכת בדרך זו, אם רוצים אנו בפועלים עברים ובישוב.

אדמת הצבור שלנו צריכה להיות אדמת הנ"פ, בנק או פונד אגררי קטן מתאים לצרכי הצעדים הישובים הראשונים צריך להוסד מכספי הק. ב., אך מכיון שאין שכר הפועל הארצי־ישראלי עולה על ספוק צרכיו, ואינו יכל אפוא לחשך משכר עבודתו סכום הגון מצדו הוא, צריך אפוא הק. ב. להעמיד את הפועלים בתנאים שכאלו, שיוכלו במשך 4 שנים לחשך סכום מתאים לשויו של אנונטר אכרי רגיל. ואפשר הדבר על ידי יסוד פרמה או פרמות, שהפועלים יעבדו בהן משך שנים אחדות בתור פועלים ובשכר עבודה הרגיל בא"י, אך כל העדף, שיברא ע"י עבודת הפועל, יזקף גם הוא על חשבונו. ידוע הדבר, שפועל עברי כאכר עברי יכל גם הוא לברא עדף הגון, כשיעבד חלקת אדמה טובה מיחדת בכלים ובהמות טובים. כשהפועל עובד כך בתור חרת, עובר העדף שלו לנותן העבודה, ואחרת, כמובן, אי אפשר; אולם הפירמה הנ"ל צריכה להסתפק בריבית מועטה

מאד לסכומיה, שתשקיע בבנינים ואנונטר, וכל העדף יזקף על חשבון הפועל. ואם פועל זה ימצא בפירמה דירה בחנם, תמחוי, מכבסה וחנות משתפת, חלב, ביצים וירקות במחירם הראשון, תספיק לו המשכרת הרגילה לחיי שבע. כשהעדף יעלה בערך עד כדי שויו של האנונטר, תעבר חלקה זו, שעבדה הפועל עד עתה כפועל פשוט, לידו באריסות למשך שנים רבות. האנונטר יעבר לידו כקנינו הוא, מלבד זה, ישיג הלואה לבנינים בערך מתאים לשויו של האנונטר ויתחיל לחיות חיי אכר נורמליים.

מטרת הפרמה אפוא בזה: לתת לפועלינו היכלת לחשך סכום הגון מפרי עבודתם ולהביאם לידי התנחלות על ידי הברור הטבעי המחלט. כי פה יזכה באריסות לא הפועל, שהעיד עליו אכר או פקיד ידוע או שהעידו עליו חבריו, אלא אותו הפועל, שהמשיך את עבודתו האינרגית משך שנים אחדות, שהראה חריצות וגם כשרון הנהלת משק טוב די ברא עדף הגון שכזה, ובברור הזה יש לנו הערובה הנכונה, שהארים יהיו אנשים ראויים לזה באמת ויצליחו.

אם אחד הפועלים לא יוכל מסבות שונות להמשיך את עבודתו והלך לו, אז החלק הגדול של העדף שיברא לא יושב לו, כי אם ישאר קנין הצבור של הפירמה.

עד כמה אפשרית היא בריאת עדף יוכיח לנו החשבון הזה, שגם הסקפטיקים שלנו לא יוכלו להכחישו: כל דונם אדמה טובה הנעבדת בכלים ובבהמות טובים מכנים בשנה בינונית ובמסים רגילים—ואולי קצת יותר מרגילים— לא פחות מ 5 פר' הכנסה נקיה.

200 דונם יכל איש אחד לעבד כמעט בלי כל עזרה מהצד (זולתי עזרה קטנה של שבועות אחדים העולה לכל היותר לאיזו עשרות פר'), יוצא אפוא, שההכנסה הנקיה של פועל שכזה תעלה ל 1000 פר' בערך. אם משכרתו תעלה ל 400 פר' — משכרת מתאימה למשכרת הפועלים בכלל, יכל הוא לברא עדף של 5—6 מאות פר' לשנה ובמשך 4 שנים לפדות את האנונטר העולה בקרוב ל 2000 פר'.

ההצעה הזאת שוללת את הצעת מושבה קואופרטיבית, מפני שזו האחרונה לא תתן לנו את אותו הברור הטבעי הרצוי, ולא יהיה נכר בה כראוי חרוץ לפני מתרשל. מושבה קואופרטיבית עושה כמו כן את הכלל אחראי בעד הפרט, מעיקה על האיניציטיבה הפרטית, מטשטשת את האישיות של כל פרט ופרט, והמועקה הזאת גורמת לחכוכים פנימיים בין החברים ולבסוף לידי פרוד הגורר אחריו אבדן הכל. העבודה הקואופרטיבית דורשת גם היא חנוך מיחד של שנים ואולי גם דורות רבים והתפתחות מדרגת ואטית.

בכל אפן עלינו להמנע עתה מלעשות בישובנו אכספרמנטים ואין לנו לרדף אחרי שתי ארנבות בבת אחת.

הצעה זו שוללת בתכלית גם את שטת העבודה של L. D. C., כי אם יש לקוות שעל ידי עבודה חפשית של פועל עומד ברשות עצמו יברא עדף מתאים לשויו של אנונטר במשך 4 שנים, הנה אין כל יסוד לתקוה זו כשהעבודה תעשה על ידי פקידות, וכל פועל לא ידע חלקה מיחדת לו לבדו.

על „הפועל הצעיר" לעמד בגלוי על צדם של דורשי עבודה מאת הקה"ק. ואין עלינו לסגת אחור מפני טענות המשיגים על עבודה זו, הדוגלים בשם ה„הגיון" וה„מציאות". כשאנו דנים על המציאות הזו בהגיון היותר קר, הננו נוכחים יותר ויותר בנחיצות המחלטת לגשת אל העבודה בארץ בכספינו הלאומיים במהירות היותר אפשרית.

המציאות מראה לנו, שאפילו „החלוקה", מכיון שהיא יונקת מנשמת העם ומרוחו — יהי מרוחו הדתית — הרי היא כמעין המתגבר לוקחת מאת המוננו הדל מליונים מדי שנה בשנה, ולמעין שכזה תהפך גם הקה"ק שלנו כשנכון את מעשיה לנשמת העם הציוני ושאיפותיו הבריאות; והעם הזה הוא רב יותר מאשר תחשבו, בבואכם למנותו בשקלים.

העם באנסטנקט הבריא שלו מרגיש, שלנו נחוצה קרן קימת לא של מזומנים מונחים בבנק זה או אחר, אלא קרן קימת של קרקע. ורק של קרקע! ואם תצברו לו מליונים, והקרקע תתחמק בינתים מידיו ותאבד לו, ופנה ערף לכם ולכספיכם!

העם מרגיש, שאינו דומה לשאר האמות לא במחלתו ולא באפני ההצלה. הגרמנים יכלים לחשך קרן קימת של מזומנים, מפני שהקרן הקימת העקרית —הקרקע—כבר יש להם. ואנחנו כלום יכל להועיל לנו הון ביום עברה?

היוצא מדברינו הוא:

א) ש„הפועל הצעיר" מחיב ללכת לכבוש העבודה על ידי כבוש הקרקע וישובה, זאת אומרת: עליו לראות, שהפועלים, המסגלים להתנחלות והשואפים לזה, יוכלו, אחרי עבדם במושבות איזה זמן בתור פועלים, להשיג מטרתם זו, כי רק בדרך זה ירבו במושבות הפועלים—ופועלים חרוצים.

ב) עליו לראות, שהישוב הזה יעשה על יסודות קולוניזטוריים מסחריים מוצקים, ולא על פילנטרפיה ואונטיוריות, וזה אפשר יהיה רק אז, כשההסתדרות כלה, בתור הסתדרות, תקח את העבודה הזו בידיה.

ג) על „הפועל הצעיר" לראות, שההתישבות לא תתחיל תכף מאריסות, אלא מתוך פרמות כעין אלו הנזכרות לעיל, למען תת היכלת לפועל לחשך

סכום הגון לצרכי האנונטר, בטרם שיתנחל, והעקר — למען תת היכלת לברור הטבעי לעשות את שלו ולמנע ע"י זה בעד כניסת אלמנטים בלתי הגונים בהתישבות.

ד) בכדי להשיג את המטרה הגדולה הזאת, צריכים אנו לארגן את כל אלו הציונים הצעירים שבגולה, הרוצים לעמד תחת דגל „הפועל הצעיר" ולברא הסתדרות ציונים צעירים רחבה, שמרכזה יהיה בארץ ישראל והקפה—כל העולם העברי; בכחות מרכזים ומאחדים כאלה נוכל מצד אחד להכריח את מוסדינו לעמד על דרך העבודה הישובית, ומצד שני לתת כחות לעבודה זו.

זו היא תעודתו ההסטורית של „הפועל הצעיר", ועליה הוא צריך לעמוד בעוד מועד.

נדפס ב„הפועל הצעיר" גליון תמוז — תרס"ח.

כח ההתמדה בתנועתנו.

בנסיונות קשים ומרים מתנסה עכשיו ישובנו. מכשולים לאין סוף צצים ועולים מבחוץ, רפיון ידים ויאוש הולכים וגוברים מבפנים. האמונה המוצקה בעתידנו הגדול, בגאולתנו השלמה כאלו פרחה מהלבבות ושדי השפק מחוללים שם מחולות השטן. ושאלה מרה ועמומה, ככאב עכור, שאלה שעד עתה היתה ידועה רק לאלה שעמדו מחוץ למחננו, מתחילה מנס־ת עכשיו גם בעולמנו אנו: היש תקוה? או אולי נתעוררנו, אנו המעט־ים, באחור זמן, בשעה שאין לנו כבר לא עם ולא ארץ ושאיפתנו—דבר הנמנע בתכלית היא?

הגיעה אפוא השעה לעמד על היאוש הזה וללמדו: הנובע הוא מתוך התנאים האוביקטיויים של מצבנו וכבר אפסה באמת כל תקוה? או אולי הוא בא מתוך מצבי רוח סוביקטיויים של קבוצת אנשים ידועה ומתפשט בתוכנו כאפדמיה רוחנית ונחוץ וגם אפשר להלחם בו ולשרשו בעוד מועד?

לגבי דידי אין כל ספק, שאף על פי שהתנאים האוביקטיויים, שבהם אנו נתונים עכשיו, אינם נוחים לנו כלל וכלל, בכל זאת לא יחליט אף המתיאש היותר גדול, שיש בהם, בתנאים הללו בלבד, בכדי להמית את תקותנו, אלו היינו אנו עם, עם בריא בעל הכרה ורצון לאומי, אלו היו, למשל, הרכושנים שבעמנו יוצאים לעזרת המוסדים הלאומים שלנו לפי כחם, אלו היה ההמון שלנו מכשר לעבודה לאומית מתמידה ולבנין ישוב חדש, אלו היו לנו עסקנים חרוצים, מנהלים בעלי נפש עמוקה ומבט רחב, אלו היו לנו מדיניים גדולים ומישבים מומחים ועוד ועוד. מצד זה אין איפוא מקום ליאוש והעקר נובע הוא היאוש מתוך אבדן האמונה בעם ובכחותיו, ברצונו ושאיפתו להגאל. ואבדן אמונה זה, חזיון סוביקטיוי הנהו, אם כי הוא נשען על עובדות ידועות.

מי שבא אל העם בתביעות גדולות בערך ובסבלנות קצרה והיה רוצה לראות משהו מעולמו ועולם עמו עוד בחייו, אדם זה ימהר לבא לידי יאוש. השני שאין תביעותיו, מאנשים בכלל ומעמו בפרט, גדולות ושסבלנותו מרובה, הוא יכול לשמר בלבו הרבה נצוצות תקוה, למרות הרוחות הרעות המנשבות

מסביב. ומכיון שיאושנו הוא חזיון סוביקטיוי והתפשטותו אינה אלא התדבקות רוחנית, יש אפוא היכלת להלחם בו ולהציל ממנו את אלו שאין היאוש נובע אצלם מתוך סוביקטיויותם הם. ומובן, שאפשר להשיג את הדבר לא על ידי חפוי הרע, אלא על ידי ברורם של כל התנאים שבהם נתון ישובנו, ברור עד כמה שאפשר אוביקטיוי.

שרשים שנה עברו על ישובנו, שלשים שנות עבודה לאומית, כביכול, שנות צלצול פעמונים וסערות בצלוחיות מים והיכן היא עבודתנו, היכן הוא העם שבשמו דברנו, אנו הקמץ הקטן שבאנו הנה? טוב שבא אחד הפלנטרופים שלנו והציל מה שהציל וקלקל מה שקלקל. ומה היה עם כל עבודת העם בלעדו? שלשים שנה עברו על „חבת ציון" ומספרם של החובבים בפה ובפרוטה נשאר מועט דמועט ושל החובבים במעשה—נער יספרם... הישנה אפוא חבה זו בעם? ואם איננה—מה תקותנו כי ניחל? טענות שכאלו שגורות ביותר על פיות המתיאשים שלנו ואין לכחד, שיש בהם בכדי להשפיע על זה שאינו סוקר את עבודתנו בסקירה הסתורית רחבה ואינו חודר לעמקם של הזרמים הרוחניים שלנו, על זה, ביחוד, המביט על „חבת ציון", כעל תנועה חדשה וצעירה שבאה כעין תוצאה של הפרעות ומקיפה, לפי הספירה הרשמית, חלק קטן מהאומה והיותר חלש ופשרן שבה.

אפס, כל עוקצן של הטענות הנ"ל ינטל, אם נשקיף על חבת ציון בכלל ועבודתנו בפרט מנקודת השקפה הסתורית יותר רחבה ומקיפה, ואם נשתדל לחדר מעט יותר עמוק למהותם של המעשים הנעשים לעינינו עתה.

שחבת ציון אינה תנועה חדשה אצלנו ומונה היא את ימיה כימי האומה, על זה מעידים דברי ימינו כאלפי עדים. העובדה שעוד לפני 25 מאות שנים יכלה האמה, בכח חבתה זו, לעקר את מרכזה מהגולה ולהעבירו לארץ ישראל, עובדה זו בלבד מוכיחה די על נצחיותה של חבה זו. ברם, אם תוכה נצחי הוא אתנו, צורתה הולכת ומשתנית בכח ההסתגלות. כשהאמה היתה בארץ והיתה חיים פחות או יותר נורמליים, היתה חבה זו אנסטנקטיוית וברב הפעמים גם לא עברה לידי הכרה ברורה. כשהחלה הגלות, גברה החבה ותהי לשלהבת, שהציתה אש בדמו של העם והאירה לו רגע את חייו—החלו מלחמות החרות. כששלהבת זו נכבתה בדמם, החבה לארץ לא כבתה אלא שנתה את צורתה. כשגרשה אז מהמציאות לרגלי התנאים הנוראים של מציאותה היא, שמה בדמיון ובדת משכנה, המקלט היותר בטוח של הימים ההם, והוסיפה לחיות, ולא עוד אלא שהחבה לארץ אבות נתעמקה יותר בנפש האמה, נשתזרה עם כל היפה והנשגב שבה, עם כל חלומותיה ותקותיה ותהי לה לסם חיים ומקור כחותיה

הרוחניים. גם את חלום עתידה הגדול ועתיד העולם, אותו החלום הנפלא של ימות המשיח, שהאמה רקמה במשך דורות רבים, קשרה באלפי קשרים בארץ. בכל ימי גלותו לא תאר לו היהודי אף רגע אפשרות של אשר לאומי ופרטי שלם מחוץ לא״י ישראל ותמיד עמד מוכן לדרכו, דרך תשובה לא״י, ומצפה למשיחו. רגש עז זה עבר בירושה מדור לדור, הלך ונתעמק בלבבות בכח האטויזם ויהי לאחד מיסודי הפסיכולוגיה הלאמית שלנו. חבה זו לא נסתה להתגשם בפיעל באפן מעשי (אם לא נחשוב את התנועות המשיחיות), מפני האמונה השלמה בכח המסתי הכל יכל, שהוא יעשה את זה בשעה הרצויה וכמובן בהצלחה גמורה.

בעשרות השנים האחרונות כשערעורים של היסודות הדתיים החל גם בשדרות הרחבות של האמה, בתוך מרכזיה היותר גדולים—במזרח ארפא, החלה סכנת כליה לרחף על פני האמה. עם אבדן דמקלט הדתי יכלו להאבד כל אוצרותיה הקולטוריים, תקותיה וחבתה לארצה שנשתמרו במקלט זה. הנסיונות שעשתה היהדו; של מערב ארפא להוציא מתוך הדת הגוססת את תוך תוכה, להנטה ולהדבק בגוף החניט הזה לא עלו יפה. גם הפטישיזם של מנהגים דתיים יבשים, הנוטים לא הצילתה מכליה ואינה מגינה עליה גם עתה. היהדות המזרחית שהיתה יותר בריאה ומקורית, נצרכה לדרך הצלה יותר רדיקלית ונכונה ובכח החיים הטבוע בה נמצאה דרך זו והיא: להעביר שוב את נקודת הכבד של תקותיה וחבתה לארצה מעולם הדמיון־דתי לעולם ראלי מעשי — לבנות בא״י מקלט לגופו ונשמתו של העם.

בדרך חדשה זו, עם כל פשטותה, מחויבים היו להפגש מכשולים נוראים לא רק בתנאים החיצוניים מדיניים וטבעיים, אלא גם בתנאים הפסיכיים של האמה עצמה. שנוי ערכין שכזה בהשקפות עולם וברגשות דתיות של עם אינו כובש לו את הלבבות בלי מלחמה ארוכה וקשה. ערעורם של יסודות הדתיים לא הלך גם הוא בצעדים כה מהירים וגם מאלה שנגע בהם ברב או במקצת ערעור זה, רק מעטים הרגישו בסכנה ומועט דמועט יכל היה להשלים עם החדש, שהוא בכל זאת שולל אמונה עממית עתיקת ימים שנשתרשה גם היא בלבבות, אמונה שלא דרשה כל כחות אקטויים ונתנה כל כך הרבה אור וחם, אמונה בכח המסתי הכל יכל, שהוא יביא את הגאולה בדרך פלאים בלי השתתפותו האקטיוית של הפרט והכלל. אולם, גם אלה המעטים שסגלו להם את הערכין החדשים החלו מיד להרגיש באסון האַטְרֹפְיָה של הכחות הלאומיים האקטיוים. דומים היו לאותו עוף שנפתח לו כלובו אחרי שביה ארכה: יש מרחב וכח לעוף אין...

במצב שכזה היתה חבת ציון המחדשת המעשית בצאתה לאויר עולם. אין פלא אפוא אם כחותיה היו בתחילה כה מצמצמים ומעשיה כה פעוטים.

אולם אלו המעטים שנגע בהם פרוצס זה של שנוי הערכין שלנו בראשונה ובכל תקף, היו מוכרחים, בכח ערכיהם החדשים, לגשת מיד להתחלת גשומה של מטרתם ובאו ימי יְסודו של הישוב החדש שלנו.

ועל שדה העבודה המעשית בארץ עצמה, נתוספו המכשולים החצוניים של כל ישוב חקלאי ומכל שכן בנין־עם בתנאים קשים זרים ומשונים עד מאד, אל המכשולים הפנימיים שבאומה עצמה ויעמדו בפני המהגרים והמתישבים הראשונים שבארץ כקיר ברזל, הרבה יותר חזק ונורא מאשר הננו רואים לפנינו עכשיו. המתיאשים דאז, שודי נגלו מיד בתוך קומץ הבונים, בכו בלי ספק בסגנונם של המתיאשים דהאידנא: „מת העם, פרחה נשמתו!"... אבל, העם לא מת וגם את ארצו לא שכח, הוא ברובו נשאר נאמן לערכיו הישנים ולפיהם נשאר קשור לארצו ועברו. גם הרבה מאלה שנראו כשונאים לחבת ציון המחדשת מפני היסוד הַמְשַׁמֵר שגבר בהם, גם הם עשו מה שעשו בישם ערכיהם הישנים ולפי מושגיהם אהבו גם הם את העם ואת ארצו והיו מקריבים את נפשם עליהם. רבים מהעם עמדו כבר על פרישת דרכים בין הערכין הישנים והחדשים וכמו בין שני מגניטים היו משוללי כל תנועה או חסרו עמדה קבועה. ולמסתכלים שטחיים נראו גם הם כאדישים ומתים מיתה לאומית.

ואולם העם לא מת!

בעקר הדבר נשתמרו באמה כל כחות הגאולה, אלא שנמצאו במצב פוטנציאונלי, משיחו היה חי, אך אסור באזיקים. הזמן והעבודה בארץ היו משחררים לאט לאט את הכחות הכלואים בעם, מפתחים אותם ומרכזים כלפי המטרה היסודית—תחית האמה בארצה.

אלא שהמתישבים הראשונים לא יכלו לחכות לימים הטובים הללו: כחותיהם הם (בעקר החמריים) וכחות תומכיהם היו עדין כה מגבלים, שלא היתה אפשרות לבצר את צעדם הראשון בארץ, ויחד עם זה הרגש הרגישו, שאם יסוגו אחור— וקבל רעיונם גם הוא דחיפה לאחור ונדחתה הגאולה לכמה וכמה שנים. ופחד גדול תקף אותם לגורלו של העם בכלל. העזרה צריכה היתה לבא מכל מקום— והיא באה! היא באה לא מטרכזי האמה ואוכלוסיה, היא באה מאחד מבניה הנדחים, שלמרות זרמי ההתבוללות של סביבתו ותחת ערמות זהב הבהב עדין בלבו זיק לאומי. כאת ילד אסופי אסף הפלנטרופ הזה את בני הזקונים של אמתו, נימי הרחמים, ולא אהבה ואמונה, רעדו אז בתוך לבו, אך זיק זה נתלהב מתוך אשו של אסופו ויהי גם הוא ללהבה. חלום האמה נהיה זמן ידוע גם

חלומו הוא וגשמי זהב החלו יורדים על הישוב הצעיר. הקמץ הקטן של החובבים דאז הֻכה בסנורים מברק זהב זה. עוד לא גרשה כֻלה האמונה בגאולה פלאית על ידי איש אחד, עוד לא החלו הכחות המעטים שנשתחררו באמה להתפתח כראוי על ידי עבודה קשה ומתמידה — וכבר לֻקח מהם גם שדה העבודה, גם הצורך בה. נגלה גואל זהב ממרחקים והוא מחולל נפלאות! וככה נרדמו שוב גם הכחות המעטים הללו והאטרפיה שהחלה מתרפאת, הקפיאה שוב גם את העורקים החיים. חסרי מטרה ומרץ נגררו החובבים הדלים עם פרוטותיהם אחרי הפקידות התקיפה והעשירה באין אפשרות לחיות ולמות.

בשלהבתו של „הנדיב" נתערבה מיד איש זרה. כפלנטרופ ושליט מוקף עדת חנפים ושואפי בצע, לא יכל היה לבא בנגיעה ישרה ומתמידה את המתישבים החדשים. לינוק שפע רוחני מתוך נשמתם וידיעת צרכיהם וצרכי הישוב מתוך מציאותם. קיר זהב הפריד בינו וביניהם ואנשי חמס ובצע היו מתוכיהם. החלה ממשלתה של הפקידות הפריזית. מטר הזהב ירד לתוך כיסי הפקידים או הלך לאבוד. הדינרים המעטים שהגיעו לידי המתישבים עצמם הֻרעלו קדם על ידי עבדות ושפלות וירעילו את נשמתם. במליונים שזרמו לארץ לא נעשה חלק המאה מזה שצריך ואפשר היה לעשות.

המתישבים הרגישו, כמובן, בקלקלה זו ראשונה, גם מהחובבים שבגולה לא נעלמו הלקוים שבפטרוני הישוב ושיטתם, אולם חולשתם ואהבתם לארץ הכריחום להכנע לממשלת זהב זו. הם הקריבו על מזבח הישוב את הקרבן היותר גדול שאפשר לו לאדם להקריב—את נפשם...

הערכין החדשים שהחלו להתפשט באמה הרבה מחדושם כבר נטל על ידי העבודה הכבירה של „האחד". שוב האמונה בגאולה על ידי אחד או אחדים ועם פסיוי, שוב האמונה בדרך גאולה „סוגה בשושנים". ההשקפה הבריאה על הגאולה של החובבים הראשונים, המלים שכתבו על דגלם: גאלת עם על ידי העם במשך דורות רבים ובקרבנות רבים, השקפה זו עֻממה על ידי מעשיו של „הנדיב הידוע" וכמעט שנשתכחה.

ואולם ירידה זו רגעית היתה. כי מה כחם של מעשי פקידים מקולקלים לעומת מישאת נפש של עם, ולוא גם בלתי ברורה למדי להעם עצמו? הישוב בא עד משבר. במחנה החובבים יאוש מוחלט. אך באמה גופה נצטברו כחות חדשים, ובזמן שלא שערנו ובמקום שלא פללנו הופיעו הכחות האלה והוציאו לאור עולם את הציוניות.

הציוניות צריכה היתה לתת מוצא לכחות האומה ולשתפהו בגאולתו. ציוניות זו התפתחה פתאם ותהיא לתנועה כבירה הודות לאישיותו הענקית של

העומד בראשה. אפס העם, שהמשיחיות המיסתית והמשיח האישי היו קרובים ללבו יותר מהרעיונות החדשים על אדות גאולה מְמשכה וכבדה של מליוני כחות מאֻחדים, העביר גם פה את נקודת הכבד על אישיות זו. נולדה תנועה משיחית כבירה עם ראשיתה וסופה של תנועה שכזו. הרצל חשב שהשלהבת שהתלקחה פתאם, כחות האמה הם שנתעוררו ובהם עשה יעשה נפלאות, והעם, להפך, ראה בו, במנהיג הנפלא, את מקור השלהבת וחֲמה והאמין, שהוא בכחותיו האישיים יעשה את הנפלאות. ככה טעו איש ברעהו, המנהיג בבטחונו בעם תפש מרבה ולא השיג כלום, והעם בבטחונו במנהיג קוה הרבה ולא עשה כלום; מצב זה נמשך עד אשר באה המציאות -המרה וטפחה על פני המנהיג והעם גם יחד ויאוש נורא תקף את שניהם, יאוש המְחיב לבוא בסופן של תקוות נפרזות. ואחריתו של יאוש זה, התקררות או גם בגידה זמנית וחלקית בתקות האמה — חזיון שאנו נפגשים אתו אחרי כל תנועה משיחית גדולה שלנו — באה גם פה. בינתים החלה המהפכה הרוסית וכסערה נוראה הטתה את השלהבת הלאומית לצדדין, פעם כלפי תקון העולם ופעם כלפי טריטוריות מדומות, מלונות לילה ושאר עגני ההצלה ילידת הציוניות המְיֻאשת. למיאשים שלנו וקטני האמונה בכחות האמה נדמה אז שסערה זו הולכת ומכבה את גחלתנו, אפס הסערה עברה כמעט ושלהבתנו לא רק שאינה כבה, אלא שהיא הולכת ומזדקפת שוב. סובר אני, שאת זה לא יכחישו גם המיאשים שלנו. אם יכחישו, ובאו עובדות חיות בדמות השאיפה הרבה לתחית השפה והתרבות העברית, ההכרה הלאומית המתפשטת ומתעמקת באמה, הכנסות הקה"ק ההולכות ומתרבות וטפחו על פניהם.

סקירתנו על שלשים שנות עבודתנו הלאומית הראתה לנו אפוא שלא חסר מחלט של כחות גאולה הם הם שהביאונו עד הלום, אלא מצד אחד — האטיות המוכרחת שבפרוצס של שנוי ערכין באמה, ומצד השני—התנאים המקריים שעכבו בעד התפתחותן של הכחות שנצטברו. אם נוסיף אל זה, שכל התחלה קשה אינה נמלטת ממכשולים ועכובים רבים וששלשים שנה בחיי עם עולם, המונה את תקופותיו במאות ואלפי שנים, אינן מרבות כל כך, וראינו, שהתביעות היהרות, שהמתיאשים שלנו מגישים לעם ולישוב, אינן כל כך אוביקטיויות וצודקות וסוף סוף, אי אפשר להכחיש, שבשלשים שנה הללו גם כן נעשה איזה דבר הן במובן החמרי ועוד יותר במובן הרוחני: בשלשים שנה האלו הן הונח היסוד לא רק לישוב העברי הקרקעי והמסחרי שבארץ, אלא גם לחנוך העברי השלם ולשפה העברית החיה. שני אלה האחרונים חשובים לא רק מצד תחיתה התרבותית של האמה בלבד. החנוך העברי השלם והתחיה התרבותית יהפכו לגרמי תחיה וגאולה כבירים שיחוללו נפלאות. לא מפרעות, וגם לא משלילת הגלות

בלבד רוץ ירוץ מעתה היהודי לארץ, אלא מאימת מות רוחני, מאימת כליה על בניו ודורותיו אחריו. כל מה שהשאיפה לתחית התרבות והצלת הנשמה תגדל בעם, יוָכחו יותר ויותר, שאין תרבות זו יכלה להתקים על אדמה זרה, בין זרמים זרים כבירים ואצל מועט חלש ונדכא, כאשר עלה לה הדבר להתקים, פחות או יותר, תחת קלפת הדת המצוקה ובחומות הגטו הסגורים. והחפץ להציל את הנשמה, חפץ כביר זה, שהאמה נאמנה לו זה אלפי שנים בעקשנות ובמסירות נפש המפליאה את העולם כלו, אותו החפץ יעבר גם על הגאולה, על תחית האמה ואותה העקשנות ואותה מסירות הנפש מי ומה יעמד נגדה? אנחנו, אמנם, את כל התנועה הזו ותוצאותיה במלואן, לא נראה, כי ארכה וממשכה תהי, אבל אפס קצה אנו רואים וזמרת הצפרים מבשרות בואה הננו שומעים. לכו אל הגמנסיה העברית וראו את קבוץ הגליות שבה, דברו עם ההורים המביאים הנה את בניהם ממרחקים, והבינותם, מה רב הוא הכח הטמון לנו לעתיד בתנועה זו.

גם הישוב הקרקעי שלנו, למרות פעוטתו בערך אל מטרתנו, גדול הנהו בתור נסיון ומורה דרך, ומעבודה עממית של 30 שנה אי אפשר לדרש יותר מרכוש נסיוני, כי אין אמה נגאלת בין יום. ולמרות לקויו הפנימיים המרבים כל כך, חיה יחיה וגם יהיה לגרעין בריא לאותו הישוב החקלאי שיתפתח.

ועבודת הישוב החקלאית שלנו, למרות הקפאון שבא בה עכשו לרגלי מכשולים הצוניים ופנימיים, לא נפסקה ולא תפסק. הקה"ק יחד עם אניציאטיוה פרטית שתזרם על הארץ, כאשר רק ישתנו קצת סדריה, יעשו לגאולת הארץ ולישובה הרבה יותר מאשר עשתה הפקידות הפריזית בשנותיה היותר טובות, הן מפאת הנסיון הרב והן מפאת יחוסם של פקידי העם אל העבודה העממית—יחוס שיש בו הרבה אהבה, נאמנות וגם מסירות נפש לפעמים — תכונות, שחסרו לגמרי לראשונים.

הקה"ק שלנו כבר עמדה על דרך זו ותוסיף ללכת בה בכח התנאים החדשים, ומקורה לא ידל לעולמים! כמעין המתגבר היא המפכה מלב האמה, שאבוה בכל עוז וזרמה ילך ויגבר! ההכרה בצורך המוחלט למהר בגאלת הארץ חדרה עמק ללב האמה, וכאשר יוָדע בעם שהקה"ק נאמנה למטרתה וגואלת את הארץ, שהיא עתה היחידה בארץ החותרת למצא אמצעים איך לישב על הקרקע אנשים מעוטי או חסרי אמצעים, תנהרנה פרוטותיהם אליה כאשר נהרו ונוהרות עוד גם עכשו לקופות הרמב"ן ומצטרפות שם למליונים. גם נסיונות אי מצלחים ואבדן אי־אלה סכומים לא יחלישו את אמונת העם ורצונו, אם רק העבודה לא תפסק, כי בדממת המות של חבוק ידים סכנתנו! אי השמוש בכחות

האמה שנצטברו ובאלו המוצעים יום יום, הנה מלאך המות של אותם הכחות ושל האמה כלה!

אבל, ישאלוני המתיאשים, כל זה היה אולי נכון לפני שנים אחדות, בשעה שהמניעה בעבודה היתה בעקרה בנו, ואולם עכשו, בתנאים החדשים, גם רצוננו הטוב כשיתגלה לא יועיל, עכשו עם שנאתם של נוצרי הארץ התקיפים וארסם הנורא עם חשד הממשלה הגדול, עם העכובים לאין קץ על כל צעד ושעל, עם התעוררותם והתבצרותם של תושבי הארץ ורקבוננו ומנוסתנו אנו, היאך נמשיך את עבודתנו ומה תקותנו כי ניחל? הן כל יום מרחיק אותנו ממטרתנו.

אמנם, אין איש מנסה להקטין את ערכם של המכשולים עכשו, אולם רצון העם יתמיד מהם וינצחם!

הרבה עוד אפשר לעשות גם עכשו, ביותר קרבנות של כסף, ביותר זמן ויסורים—ויֵעָשֶׂה! ובמשך הזמן יחלשו המכשולים הללו ויוסרו. כל המכשולים ואבני הנגף, שפוגשים אנו עתה על דרכנו, נוצרי הארץ הניחום, הֵמה המקימים נגדנו את הממשלה, המה המקימים נגדנו את עם הארץ, אולם לא יעבור זמן ועיני הממשלה ועם הארץ המושלמי תפקחנה לראות את שונאם האמתי, הנוצרים בעצמם יביאו לידי כך. בינתים יחדרו בעתיד הקרוב הרבה מבנינו אנו בערכאות הממשלה ויערכו מלחמה עם שונאינו על עמדתם הם, וסוף סוף גם יוכרחו הממשלה וגם עם הארץ המושלמי לאזר את יתר כחותיהם נגד אויבם הנורא באמת, ואז יפנו לעזרתנו או באפן היותר רע תחלש אז השפעתם השלילית של שונאינו ועבודתנו האטית תוסיף ללכת בדרכה קדימה אם גם זגזגים לא יחסרו בה תמיד.

ומה שנוגע לתושבי הארץ עצמה ולכל השאלות הנעלמות, שמר אפשטין ודכותיה תולים בהם, השאלות הנ"ל והפחדים—מגזמים הם בעקרם. לעת עתה יש לנו עדין כר נרחב לעבודתנו לכמה וכמה שנים מבלי לעורר ביותר את השאלות הנ"ל. אחר כך ידאגו בנינו אחרינו! והמה בלי ספק ימצאו מודוס איך להשביע את הזאב ולהציל את הגדי. בכל העולם אין אמה ולשון מפסידה בנו כלל, ובלי ספק יעשו אתנו גם תושבי הארץ, שאתם נבוא בנגיעה ישרה, עסקים טובים ותמיד יהנו יותר מאשר יהֲנו אותנו וגם בשאיפתנו להתרכז ישתמשו כראוי ובחפץ ויצאו ברכוש גדול...

מה שנוגע למצבנו הנוכחי בארץ אינו גם הוא שחור כל כך. המנוסה מהארץ זמנית היא ופרי החנוך והתנאים הקודמים (איני מדבר ממנוסת הפועלים). עוד שנים אחדות, כשעבודת הצבא תהפך לחזון נורמלי בחיינו ותהי לאחדים גם מקור של כבוד ופרנסה, כשהישוב ישתחרר לגמרי מיק"א ותִמָצא אפשרות

להקל על ידי אמצעי האמה את ההתישבות של בנינו ילידי הארץ, תחדל ההגרה מהארץ להיות כעין מגפה ותכנס בגבולותיה הטבעיים. ואין ספק בדבר, שהרבה מאלה הנסים עכשיו שוב ישובו אלינו במשך הימים. והרקב שיש בישוב, גם בו אין בכדי להתיאש, חזיון טבעי הוא לכל הגרה מגֻונת, אך זמני הוא וחולף. תקופה ידועה ישנה בהגרה שכזו, שהמהגרים יורדים ירידה רוחנית; היסודות המוסריים והנמוסיים שלהם, השקפות עולמם וסדרי חייהם שהביאו אתם מארצות מגוריהם נחלשים בכח החקוי איש לרעהו ובכח התנאים החדשים, נמוסים וסדרי חיים חדשים טרם נקבעים והנם עושים בשעה זו רושם מדכא מאד, כאותו הגרעין המוצא מקרקע לח ימים אחדים אחרי הֻזרעו. אפס במשך הזמן מתחיל פרוצס של התמזגות היסודות הישנים וצרופם להרכבות חדשות העולות תמיד על הישנות. כך היה בכל ארצות ההגרה וכך יהיה גם אצלנו. אותה העבודה הקולטורית שהננו עובדים עכשו בארץ, תקדים את הפרוצס הזה ובמשך דורות מספר קום יקום העם העברי בארצו מחודש ורענן, כולל בקרבו את כל הטוב שהביאו אבותיו מארצות גלותם השונות יחד עם ריח שדה וארץ מולדת.

כללו של דבר: עולמנו לא חשך ושמינו אינם מטים לנפל. רבים הם המכשולים על דרכנו, אך בעבודה שאינה פוסקת, ברצון כביר ומריץ נחלישם! „אין חומה בצורה שחמור טעון זהב לא יעברנה", אמר פליפ המוקדני, ואנו נוסיף — „אין חומה בצורה וקיר ברזל שטִפּות בלתי פוסקות משך שנים רבות לא יפוררוה או יהלידוה. אם חומות אבן או קירות ברזל יקומו לנו על דרכנו— בעבודה שאינה פוסקת הרס נהרסם! ישאלו בלעג: מי המה „אנו?"—העם! העם החי, והשואף לארצו! ההתבוללות הקטעית, האדישות הנוראה—סמני מחלה זמנית הם ולא סמני מות; אמה בת אלפי שנים אינה מתה בין יום ותקוה בת אלפי שנים אינה בטלה בין לילה! העם חי עדין ותקותו חיה! כל תקות השוא ואורות המדוחים שהסיחו את דעתו רגע מתקותו האחת כבו ואינם; בטלה האמונה בחסדי לאומים וזכיותיהם, בטלה התקוה בטריטוריות שונות, על שמינו האפלים כוכב אחד נשאר, כוכב ישן נושן, כוכבנו מעולם: האהבה לארצנו והאמונה בעתידנו. שמא תאמרו: חדל העם להרים עיניו השמימה, אל האדמה עיניו נטויות... במקצת כן הדבר, אפס, מות ימות הדור הזה, שצמק לבו מרוב מכאובים ויאוש ודור חדש קום יקום, דור צעיר שישאף מחדש לחלומות ושמים והוא ישא עיניו אל על ויראה ויכיר את כוכבו וילך אחריו... השתי והערב של יריעת חיי העם הונחו כבר בארץ, הבאים יגמרו את הארג. ובא יבואו! כל שעל אדמה שלנו בארץ, כל בנין חדש, כל מוסד קולטורי שלנו פה שולח ממנו זרמי חיים נראים

ובלתי נראים אל כל הדיאספורה היהודית שלנו, מונעם ממות וכליון ומעוררם לתחיה ולעבודה.

הולכים ומסתלקים בעלי הטובות שלנו מעבודה בארץ, ד' עמהם! את שלהם עשו, ובינתים בגרו כבר כחות העם והוא יקח את גורל תקותו בידו.

בני הישוב נרקבו — אין בכך כלום! מדומה הוא רקב זה, מלא בקטריות ורקב, עכור ומכער הוא העסים התוסס, מעט סבלנות ועבודה—ויין טוב וצלול יתן לכם בקרב הימים.

„אם תרצו אין זו אגדה", וגם רצה תרצו!

(נדפס ב„הפועל הצעיר" גליונות 7-8 לשנת תרע"א).

שנאה והערצה עצמית.

שנאה עצמית מדה שכיחה היא אצל בני האדם, ביחוד אצל המעולים שבהם, אצל אלה שחוננו בנפש יפה, הרגשה דקה וערה וכשרון אנלתי מפתח. בני־עלאה אלה מתרשמים ביותר מנגודי החיים ותהומותיהם, חידת העולם, סוד הרע והיסורים, השאלות: מאין, לאן ולמה נהיות לשאלות חייהם; התשוקה לפתרון מעמיקה את כח הסתכלותם, מחדדת את כשרונם האנלתי, אפס מתוך הסתכלותם העמוקה מתגלות לפניהם תהומות חדשות, אחת אפלה מהשניה, תהו ובהו ומחשכים שחורים ויאוש והרדה ומכאובים גדולים תוקפים אותם.

רבים מהם נשארים אמנם בחצי הדרך, מוצאים הם, בתוך מכשירי ההגנה העצמית, שכל אדם מחונן בהם, איזה פתרון פליאטיבי ונרגעים. אך מקצתם אינם יודעים מנוחה. בותקים הם גם את נפשם באזמל נתוחם אולי טמיר בה הפתרון, ומתוך כך מחלקים המה אותה ליסודותיה, אישיותם השלמה מתפצלת אצלם לאישיות רבות מתנגדות וגם צוררות אשה את רעותה. החאוס מתחיל מושל בתוך נפשם והם מרגישים את עצמם רצוצים ושבורים, תשושי כח וחסרי משען ואבודים בתוך עצמיותם. לפני עיניהם מרחף אמנם איזה אידיאל של שלמות ויופי, עז ואשר, אך הכל כה רחוק מאידיאל זה והם עצמם מה רחוקים הם ממנו ומה קשה להתר אליו! גם הם, אחרי הכרתם את הרע, נשארים עבדים לגזרות וחקים עורים, כפותי רצון ודלי מעש, וכל הטינא שבלבם כלפי הרע העולמי ואי השלמות שבחיים מתחילה מתרכזת כלפי עצמיותם הם ורגש מוזר, רגש של שנאה עצמית מתעורר בהם.

בימים שעברו, בשעה שהאדם הביט על הגוף והנפש כעל שני עצמים נפרדים בתכלית, שהאחד—הנפש, הרוח—הוא סמל הזכות, והשלמות, הטוב והנצח והשני—הגוף, החמר העכור — הוא סמל הטמאה והרע, ההפסד והכליון — בימים ההם נתרכזה השנאה העצמית כלפי הגוף בלבד, כלפי החמר העכור אבי כל רע וסבתו, המזדוג לנשמה רגע ומטמאה לנצח נצחים. בחזיון פסיכי זה יש לראות את אחת הסבות העקריות שהביאו את תורת הסגופים והמתת החמר לעולם.

כשנישתנו ההשקפות על הגוף והנפש, כשזו האחרונה ירדה מגדולתה והגוף הוא שנתעלה ויהי לסוד החיים ונושאיהם, בא שנוי גמור ביחוסיה של השנאה העצמית אל שני גלויי החיים אלו: החמר כשהוא לעצמו אינו לא רע ולא טוב והלכך אינו גם בר עונשין, העקר בצרופים הפסיכיים המתגלים בחמר זה—בגוף, בהם—או בנישמה, כמו שהרגלו לכנותם בשם הקודם, מקור הרע וסוד הפגעים! הנשמה, הפסיכיקה של האדם, היא, היא בצרופיה וגלוייה השונים בעוכרי חייו! מכאן עברה השנאה העצמית מהגוף על הנשמה. אפשר, איפוא, לשמר את הגוף וגם לפנקהו ולרכז את השנאה כלפי הלקויים הפסיכיים. וכאותם המסתגפים והמתגודדים, שהיו אומרים להטביע בדמם הם השותת את מרירותם ושנאתם כלפי הרע הכללי וזה שלהם, כך אוהבים השונאים את עצמם המודרניים לפצע את נפשם ולגרות את פצעיה ואינם נרגעים עד אם ירוו תענוגי־יסורים של פצעי נשמתם, ולא עוד, אצל אחדים מהם מתעוררת תאוה מְשֻׁנָּה לגלות לכל, להבליט את שנאתם העצמית, והם באים לידי מלשינות עצמית נפרזה וגם לידי ודויים מְגֻזָּמִים. דומה, שקצרת ידם מהלחם ברע הכללי מגרה את קצפם ותאות נקמתם כלפי הרע שבהם.

קו זה תמצאו אצל כל המתוַדים הידועים מז'ז' רוססא ועד טולסטוי ודכותיהם.

אולם טעות היא לחשב שהאנשים הללו ענותנים הם ושפלי־הרוח. רבם יש בהם גאוה יותר מהמדה הקצובה לתלמיד חכם ואינם נקיים בשעת השנאה גם מהערצה עצמית.

סתירה זו מתישבת כשנשים אל לבנו ששנאתם לעצמם נובעת מתוך רצונם להדמות להאידיאל ישלהם, אבל כשהם מְשַׁוִּים את עצמם להמון המקיפם, לאותו העדר הרועה לו על שדה חייו ללא הסתכלות ומחשבה עמוקה, האוכל והנאכל בלי רגע של חשבון הנפש, של הכרת עצמו וזולתו, אזי הם מוצאים את עצמם מרוממים ונשגבים ממנו, וכשהם שבים לרכז אחר כך את מבטם כלפי עצמיותם השנואה, בא גם איזה רגש של הערצה עצמית ומתבל בשנאה ואי שביעת רצון זו.

ואולם — כל עוד שהשנאה העצמית וההערצה נמצאות בשווי המשקל, האנדיבידיאום בריא הוא ונורמלי. הוא סובל את החברה וההברה סובלת אותו. חי הוא ופועל בתוכה וגם יוצר לפעמים לפי כחו וכשרונו. אבל כששווי משקל זה הפרע מחמת איזו סבה וכף אחת מכרעת, זו של ההערצה או השנאה, אז נשמט הקרקע מתחת רגליו של האינדיבידיאום הזה ונשמתו מתחילה טובעת בתוך אותן התהומות שעל פי רב אין מהן מוצא... כשההערצה מתגברת מתחיל האינדיבידיאום חולה מחלת ה„גדלות": שובר הוא אז את כל אליליו ומעמיד את

עצמיותו על כנם והיה הוא בעצמו לאלהיו, מקדשו וכהנו והארץ כלה הדום רגליו. בני האדם, כיון שכופרים הם באלהותו וגדלו, הרי הם בעלי מלחמתו, ומיד מתחילים הגלויים של מחלה פסיכית זו, שאחריתה כבוי המאורות...

אפס גם עם הכרעת הכף כלפי השנאה העצמית קשות התוצאות ונוראות. שנאה עצמית בלי תערבת של הערצה עוברת לבזוי עצמי, להתבטלות בפני המציאות, לטשטוש הצורה האישית, רפיון ואבדן הכח להלחם מלחמת הקיום. אדם זה יורד בעיני עצמו למטה מסביבתו, תולה הוא בעצמו כל הלקויים והקלקולים שדמיונו יכל לציר לו ויאוש גדול תוקפהו. וכי כדאי לשמר על אישיות לקויה חסרת כל ערך וטעם, על גלויי חיים וצרופיהם, שאינם אלא משגה, ולהלחם לקיומם? כך מתחילה שנאה מחלטת זו טוה סביב קרבניה קורי מות שחורים, מחשיכה לו את העולם וביחוד את עולמו הוא ומביאתו לידי שגעון, אבוד לדעת או ירידה רוחנית מחלטת.

אבדן שווי המשקל פעמים שהוא בא מתוך סבות פנימיות ופעמים מתוך סבות חיצוניות, מתוך השפעת הסביבה. זו האחרונה יכלה להדביק באדם את מחלת הגדלות ולפתח בו, להפך, שנאה עצמית, הכל לפי נטיתה, עֻזה וההתמדה של ההשפעה ולפי עֲרותו של האינדיוידיאום לקבל השפעה חצונית.

את הקוים הפסיכולוגיים הללו רגילים אנו לפגש באישיות פרטיות, אולם אינם זרים גם לפסיכיקות לאומיות ויכולים אנו למצא אצל הרבה עמים בפרט אלה העמים, שהגיעו לידי אנטלקתואליות לאומית, אצלם מפֻתחה גם הערצה, וגם שנאה עצמית לאומית.

ואם ירדו עשרה קבין שנאה והערצה שכזו לעולם—תשעה מהם לקחו בני ישראל. אצל שום אמה לא הגיעה ההערצה העצמית לידי התבטאות כה ברורה ויחד עם זה כה נשגבה וטהורה כאשר התבטאה אצלנו. „עם עליון, עם סגלה, ממלכת כהנים וגוי קדוש" אלה הם התארים שנטלה לעצמה האמה העברית, תארים, שאינם באים להצדיק דרכי כבוש ודכוא עמים אלא להזכיר אחריות מוסרית גדולה, אחריות של גאון בפני ההוה והעתיד. וביחד עם זה, קשה למצא בשום ספרות שנאה לאמית כה חריפה, נתוח עצמי לאומי כה אכזרי כאשר תמצאו בספרותנו.

אצל בני עלאה שלנו מימות עולם התלכדו השנאה וההערצה העצמית, האישית והלאומית ותהיינה לאחת. ביחוד נתגלה חזיון זה אצל גדולי נביאינו והם הם שנתנו לנו את בטויו הכי נכון. דבריהם נושמים שנאה ואהבה, בטול והערצה. ברם השנאה שנאת רגע היא ואהבתם אהבת עולם; בטולם חולף והערצתם עמוקה כנפשם. רגע לא פקפקו הנביאים בגדלות עמם, בנשמתו הגדולה;

בכל לבם האמינו שעמם לגדולות נוצר, שכחות עצומים עצורים בו, כחות העלולים לחולל נפלאות ולהביא גאולה להם ולעולם בגלוים. כי בתוך נשמתם הם מצאום ובנפשם חזום והרגש הרגישו הנביאים שנשמתם—התגלות נשמת האמה וממקור מחצבתה חֻצבה. וביחד עם זה, מי כנביאים ראו והכירו בלקויי עמם וחסרונותיו, מי כמהם הרגיש וראה חלשתם, קצר דעתם ועורונם. אולם כל הלקויים והחסרונות טפלים המה, כתמים חצוניים המה, הזמן והמקום יכבסום, יסירום והאבן־הטובה — הנשמה הגדולה של העם תשאר מזקקה וימי אשר יבאו אז עלי ארץ, אושר להם ולעולם.

ומאז ועד עתה, למרות החליפות והתמורות שעברו עלינו, נשתמרו בנו התכונות הפסיכולוגיות הללו, מאז ועד עתה מתרוצצים בכל אחד ממנו ה„אתה בחרתנו" עם השנאה העצמית, שנתבטאה בהתול מר, בפתגמים כמדקרות חרב כלפי עצמיותנו. ושתי התכונות המתגרות הללו היו בשומרי קיומנו. השנאה העצמית שמרתנו ממחלת הגדלות והעורון הרוחני, היא היא שנלחמה עם שביעת הרצון, ההסתפקות והעמידה. והכרת ה„אתה בחרתנו", ההערצה העצמית שלנו שמרתנו מהטבַע בטיט היון של רוק ועלבון; היא היתה כוכב חיינו, היא קשרתנו אל האידיאלים הנצחיים שלנו ושמתנו נצחיים כמוהם.

אך כשם שהערצה זו נהיתה לסם חיינו, כך נהיתה גם לאחת הסבות העקריות של מצבנו המיוחד בעולם. ה„גדלות" הלאומית שלנו נבעה מתוך השגת אידיאלים סוציאליים עמוקים, השקפות תאולוגיות ואֵתיות צרופות שהקדימו את שעתם באלפי שנים, ולפיכך לא תפשו כל מקום בחיים הריאליים ולא היו נראים וגם מובנים לאמות העולם. הללו, שהיו תמיד בני שעתם ודורם, ראו לפניהם אמה קטנה, דלה וחלשה, שאינה מכירה בחלשתה ומעמידה את עצמה במרכז הבריאה במין גדלות בלתי מובנת; אומה שאינה נעכלת בשום קיבה לאומית ונושאת אתה תמיד זיעונים טמירים של תסיסות ומהפכות רוחניות, ואימה מסתית תקפתם בפני צלה של אומה בלתי מובנה זו והעקר, בפני „גדלותה" המוזרה. את אימתם, שהתבישו בה במדה ידועה, אמרו להטביע בבוז ומשטמה אלינו, ולא נרגעו עד אשר חנקו את הגדלות הזאת לפחות למראית עין וראו אותנו טובעים במי רוק וחובקים אשפתות לרגליהם.

ברם עמלם היה לשוא!

כל אותה האנרגיה שהוציאו אומות העולם ובפרט הנוצרים, מזיפי מטבעותינו, במלחמתם אתנו, כל אותו הפחד המסתי הנושם מתוך שנאתם, פחד בפני כחותינו הטמירים, הועילו רק לחזק בנו את ההערצה הזאת. הסתכל היהודי בתוך נפשו הוא, בתוך קדש קדשיו והסתכל בתוך נפשם ומקדשם של אומות העולם ומלבו

התפרצה, כמו להרעים, הקריאה: „ברוך שלא עשני גוי"! הוא ראה את עצמו נעלה עליהם.

אמנם הרגיש היהודי תמיד, שבחמר עולים אמות העולם עליו הן בכמותו והן באיכותו, אבל מה הוא החמר כי ישים אז היהודי את לבו עליו והימים ימי ממשלת ההשקפה הקדומה על החמר והרוח, הגוף והנשמה, „לא מרבכם מכל העמים בחר ד' בכם" מתנחם היהודי...

אך הנה באה ההשקפה החדשה על החמר והרוח והחלה חודרת גם לתוך הגיטו שלנו והביאה לשם תסיסה רוחנית כבירה ונטיה לשנוי ערכין עמוק. תסיסה זו הוציאתנו מתוך שווי המשקל שלנו וכמעט שהעמידה בסכנה את כל קיומנו. אצל הרבה והרבה שבאו ראשונה בנגיעה ישרה עם השקפה זו ושאר ההשקפות על העולם והחיים הכרוכות בה ונתמשכלו, החלה כף המאזנים להכריע כלפי השנאה העצמית המחלטת וההתבטלות. נבוכים עמדו עלובים אלו לפני אירופא הפורחת ודנו בנפשם: כיון שיסודם ושרשם של החיים בחמר ובהתפתחותו— מה אנו ומה חיינו? היכן עז גופה וכח שריריה של אמתנו, היכן הקרקע הממשי תחת רגליה? היכן כבושיה בכל מלאכה ועבודה? היכן הגשרים שגשרה, הדרכים שסללה והתעלות שחפרה, היכן ההמצאות שהמציאה והארצות שכבשה? דלים וריקים, תשושי כח ודווים, כיורדים מערש דוי ראו אלה את עצמם עומדים במערומיהם לפני אירופא הנערצה. גם ערכיה של היהדות קטנו ודלו פתאם בעיניהם. דומה, שאירופא נאורה רבת חסד זו כבר יצרה ערכין חדשים יותר עמוקים... ומסביב מליוני מבטים יורי בוז וקלסה, כלום אפשר היה להם לעמד בפניהם?

„ויראו כי ערומים הם ויתבוששו".

מתוך בושה באו לידי התבטלות, מתוך התבטלות לידי שכחת היהדות מדעת ומתוך שכחה זו למות הלאומי.

ברם לא כל „המשכילים" גם מהדורות ההם הלכו בדרך זו. מתוך המזרחיים ביחוד היו הרבה שהכרתם את היהדות וההערצתם אותה יכלה לעמד גם בפני רוחות בלתי מצויות. המשכילים הללו לא פנו ערף לעמם, אך שאפו לסגל לו את ההשכלה הארפית, כדי לרפאותו מפצעיו הנוראים, פצעי גולה, ולהרימו לאותו הגבה, שעמד עליו, ביחס ליתר העמים, לפני התחיה הארפית.

אולם עברו שנים לא רבות וטובי עמנו נוכחו שבאתמוספרה המחניקה של גלות אין לנו תקנה עולמית. הם נוכחו שעם סגולה של השכלת ארפא נתעמקו פצעינו החמריים ונשמתנו הלאומית גם היא החלה טובעת בתוך ים זר וזועף זה, בתוך החיים הארפיים, כלה לקויה וקרועה לגזרים, ויבאו לידי שלילת הגלות

ולאט לאט נתחור אצלם רעיון התחיה בשלמותו: תחית ישראל על אדמת ישראל!

שוב נתאחו הקרעים בנשמה ושוב שב אל מאמיני הגאולה בישוב הארץ שווי המשקל הגמור. האמה היא עכשו באמת ירודה ושפלה, דלת גו וענות רוח, אך כחותיה הפוטנציונליים לא אבדו. נשמתה אמנם נתכוצה מרב צרות וזרמים והשפעות זרות וגופה נדלדל מרב עני ולחץ, אבל בתנאים נורמליים בארצנו ירפאו פצעיה הרוחניים והחמריים ושבה ופרחה האמה, יתפתחו שריריה, יתרחב חזה, יתישר גוה ויתפתחו גם כישרונותיה הגדולים האובדים עכשו כזרעים על צחיחי סלעים; תגלה שוב נשמתה הגאונית ושבה ויצרה לעמה ולעולם ערכין גדולים חדשים ופרשה כגאון את דגלה של ערכיה הנצחיים הקודמים ושבה והיתה לעם עליון.

כך דנו בלבם כל אלה ששאפו לתחיה לאומית בארץ אבותינו וכל אלה שהיו קרובים לשאיפה זו. אלה ששללו לגמרי את הפתרון הזה והאמונה בגאולה העתידה המסתית גם היא עזבתם,—אלה הלכו או שלחו את בניהם בדרך הכבושה המוליכה אל ההתבוללות והמות הלאומי.

אך הנה ירדה תורה חדשה לעולם, תורה שנתנה גם היא בברקים יפים ובענן כבד: תורת „אדם עילאה" של ניטשה, תורה שמעוף הנביא ואורו עם חשכתו של יונקר גרמני השתמשו בה בערבוביה. ואי אלה צעירים מתוך מחננו אנו נמשכו, כפרפרים, אחרי אורה של תורה זו. אז נשמעו גם בספרותנו דברים, שנטו כלפי התבטלות וכפידה בעילאת האומה. האחד נסה להתנפל לפני פסלו של אפולו ולהתאונן ולקבול לפניו על אלהי ישראל שנזדקן, להאשים את נביאינו בחלשתנו וביסורי העולם כלו, דברים שנאמרו כמובן, לא מתוך התעמקות בדברי הנביאים, כי אם מתוך התעמקות בתורת אותו האיש, אישר בנוגע לנביאי ישראל, היה ונשאר יונקר גרמני ונוצרי אמתי. השני הזר בפרוזה על אותם הדברים שהראשון אמרם בשיר וכונן את אגרופו בעקר לשבר לוחות נשברים, לוחות שנתנו ביבנה, בנרדעא ובפומבדיתא ושהחיים שברום וכתתום לעיניו.

אך דבריהם אלו לא השפיעו אפילו בשעתם והלכו ונשתכחו מיד.

אומריהם עצמם לא הגיעו לידי התבטלות גמורה ושלמו עוד מס נפשם גם להערצה הלאומית.

שוב נשמע ממערב ארפא וגם מאת אחד מהמזרחיים קול בודד מתדפק אל דלתי קדש קדשנו, קול כואב ותוהה; יהדות, יהדות מהותך מהי? אבל הקול הזה נשתתק מיד ערירי, גם הד לא מצא... הוא בא לאחר זמנו: לחנוטינו אחת היא מה שלא תהי מהותה של היהדות שכבר מתה בלבבם, וההיים שבנו דנו

בשאלה—כיצד מגינים על קיומה של היהדות, ולא על דבר מהותה. דומה היה ששאלות שכאלו: מה היינו ומה היו נביאינו—מתקני עולם או מבלי עולם? דומה היה, כי שאלות אלו ודומיהן התחילו לצאת מגדר הוכוחים וההתענינות, במחננו, לכהפ"ח, והשאלה, כיצד נחיה ומה נהיה הכריעה את כל השאלות. אך כנראה גם במחננו לא הכל נתחור עדין וגם שווי המשקל שאצלנו אינו בטוח, גם בינינו יכלה הכף להכריע כלפי התבטלות ושנאה עצמית מהלטת ולא מתוך השפעות חיצוניות בעקר אלא דוקא מתוך השאלות: כיצד נחיה ומה נחיה, ועוד יותר מתוך יאוש והרוק שנים ומתוך החפץ ל„עורר" ולו גם בשפודין תחובים לתוך הלב...

יאוש וחפץ לעורר, תרתי דסתרי?

אך כלום סתירה אחת אפשר למצא בנפשות צעירינו הקרועות?

ומתוך עשרה קבין יאוש שירדו לעולם נטלה א"י תשעה, ושמונה מהם נטלו הצעירים שבאו אלינו בשנים האחרונות ואפילו המעולים שבהם. כצזר בשעתו, אך בשנוי נוסח קצת, יכל כל אחד ואחד מהם לאמר: באתי, ראיתי ו...נואשתי!

בתוך זוהמת החיים שבגולה טפחו ורבו הצעירים הללו את תקותם הלאומית ותהי בדמיונם לפנה טהורה, מֻפרשת מהחיים ומכל חלאתם, לקדש קדשים של נפשם וכל השיך לה קדש הוא וצריך להיות קדש, כי קדושתה של תקות עם הופפת עליה; ופתאם באו וראו, שמקדש זה חולין הוא וכהניו אנשים סתם, אנשים כמו שהם, פעוטים, צרי עין, קצרי דעת ודלי מעש ופעמים גם בלתי מהוגנים... כללו של דבר—גם כאן זוהמה, היכן אפוא הגאולה, היכן המפלט? שמה עם אומלל טובע חבוק ידים, כאן מקדש מחלל, כהנים הדיוטים ואלילים קטַנים במקום האל הגדול והאחד, היש תקוה?

אמנם, אלו יכלו להסתכל, היו רואים גם בתוך מקדש מחלל זה, מבעד לפרכת של החיים הגלוים, קדיש קדשים צנוע ודומם, שבו השכינה שורה וכהנים טהורים וענוים משרתים שם בדממה ושומרים את האש הקדושה... אך לאסונם קדם יאושם להסתכלותם ויחשיך את עיניהם... ומתוך יאוש זה החלו נוטים כלפי שנאה עצמית לאומית מחלטת. כארס צפעוני החלה מפעפעת בתוך נפשם שאלה מרה זו: „אפשר צדקו שונאינו ביחוסם אלינו, אפשר הננו באמת חדלי אישים, חלאת העמים?" והספק עבר לודי: כן, אנו לא רק העם הקטן, הדל והאמלל שבין העמים, אלא גם הגרוע והשפל שבּהם...

„אנו היינו מימות יבנה ועוד קדם לכן אנשים גרים ונודדים, חסרי אדמה „וחסרי עבודה, סרסורים, היינו תלוים באחרים, ומה הפלא אם אלו האחרים שונאים „אותנו, אם צועני עולם נעשו לצנינים בעיני העולם?... ואם יש לנו תקון הרי

„הוא באדמה, בעבודה ובלמוד אל דרכי העמים החיים, החיים באמת — יורשי „יון ורומא..."

והכי יש צורך להוכיח עד כמה מוטעת השקפה כזאת על ההסתוריה שלנו!

הן דברי ימינו, לא כאלה שנכתבו בחצרות מלכים וכלאי נזירים, אלא אלו שנצברו מתוך מציאותנו, מתוך ספרותנו ושאר גלויי חיינו, עומדים ומעידים באלפי עדות, שעם קשור לארצו, עם חורש, זורע וקוצר היינו תמיד, תמיד ואפילו מאות בשנים אחר החרבן השני, הן בא"י והן בבבל; עם שגם מוריו ונביאיו, סופריו ורבניו היו ברבם עד לפני 12 מאות השנים האחרונות אנשי שדה, רועים ונוהגי מחרשה; עם שארץ מולדת יקרה, יקרה מחיים היתה לו תמיד, כל עוד לא נתקו הקשרים החמריים האחרונים שקשרוהו אליה. ולא צוענים היו אבותינו עד הדורות האחרונים ולא סרסורים! עם שפרפר בצפרני רומא שלש מאות שנה ולא פסק מהלחם על הרותו וקוממיותו עד אשר נשמד ממנה, עם שכזה אינו צועני! עם השומר בלבו את זכרון ארצו האהובה 15 מאות שנים אחרי שנעתק הימנה ואחר כך הוא מחל לשוב אליה ולבנות חרבותיה למרות המכשולים הנוראים שהוא פוגש על דרכו, עם שכזה אינו צועני!

ועם שברא את התנ"ך, שיצר את הערכים האתיים והסוציאליים העולמים, שהיו ויהיו למקור אורה למין האנושי עוד אלפי שנים, עם שנלחם עד הזמן האחרון לערכיו אלו כנביא וקדוש, יחידי נגד כל העולם, נלחם בכל ונגד הכל, עם שעבר מדעת ימי אש ודם לשם ערכיו, שבימי רוק לא נטבע וצלם האלהים לא נמחה מעל פניו, עם שכזה סרסור הוא? עם שהמוניו יצאו להורג במליוניהם לשם האמת שלהם, עם שנתן עוד לפני 60 שנה אלפי ילדים גבורים וקדושים, שכל אמה ולשון היתה מתפארת בעשרות שכמותם, הלא הם הקנטוניסטים שלנו, ילדי ההמון שלנו, עם שכזה צועני הוא וסרסור?

עם צועני וסרסור יתן אלפי רבבות נשמות טהורות כ„מתמידים" שלנו, כרבנים שלנו, כאלפי חנוגים אידיאליסטים שלנו ודכותיהן?

אמנם כן, זה הרבה מאות שנים שכחותינו הכבירים יוצאים להבל, גבורתנו כלתה במסירות נפש פסיוית, האנרגיה שלנו, עקשנותנו ועז רוחנו או שכלו ומתו באותם ה„מתמידים" שם בפנות האפלות על גבי דפים בלים או שהם הולכים וכלים במיני אכסטרנים עלובים. רוח הממציא שלנו, כשרון היצירה או שהלך וכלה בפרד"ס או שהוא הולך ומעשיר קרקעות זרים מחסר קרקע שלנו. אך על דא קא בכינן כלנו! בשחרור גופנו ונשמתנו, בהחזרת הקרקע לרגלינו, באדמה ועבודה רוצים אנו ה„מעריצים" ולא המתבטלים! ממנו הרחוקים מהתבטלות יצאו החלוצים ונבנה מה שנבנה ונעשה מה שנעשה! אנו ה„מעריצים" שואפים להצלת

היהודים על ידי היהדות ושניהם על ידי אדמת אבות ועבודה ודוקא באופנים היותר משבחים של יורשי יון ורומא, אנו ה„מעריצים" שואפים לגאולתו של הכלל ע"י גאולתו של הפרט!

אנו מאמינים בעמנו, ברוחו הכביר ובאנרגיה העליונה שלו, ומאמינים אנו שאנרגיה זו שהיתה עד עתה, בסבות חצוניות מובנות לנו, אך פוטנציאונלית או נתרכזה כלפי מעשים אי־פרודוקטיויים—תהפך בתנאים מתאימים למעין כביר של יצירות גדולות, כי מיש יצא יש ובמקום שישנה אנ־גיה יש לקוות שתשנה צורתה לטובה או שתגלה כשהיתה טמירה. ואלה השוללים את מציאותה מה תקותם כי ייחלו?

אנו, ששווי המשקל עדיין נשתמר בנשמתנו, מביטים אפוא על גאולתנו לא כאותה התולעת הנרמסת השואפת להסתתר תחת העלה שלה, אך ורק להנצל מבעלי הכנף הנעלים אוכלי הרמשים. מביטים אנו על עצמנו כעל נשר כלוא בלול אפל ומזהם מרוט הכנף וכבול הרגלים, טבול רפש ודם. ושואפים אנו להררינו וסלעינו, לרום ולמרחב שלנו לא רק על מנת להציל את חיינו אלא על מנת לשוב לחיות חיי נשר, לשוב ולהיות עם עליון וגוי קדוש, לשוב לתת לעולם יצירות עולם, כאשר נתנו כבר מקננו הרם!

(נדפס ב„הפועל־הצעיר" גליונות 13, 14, 15).

החנוך העברי.

מחלה כי תתקף אורגניזם ידוע, סכנה עת נשקפת לו, ומהרו להתגלות ולהתפתח בו כחות הנגוד למחלה או סכנה זו, כחות אשר ילחמו אתן בכל עז. ברב הפעמים תכריע לא מהות המחלה או הסכנה, אלא כמותם ואיכותם של כחות הנגוד הללו. הק ישכזה שורר במדה ידועה, גם באורגניזם עממי ולפיכך בבוא אורגניזם שכזה בסכנה, צריכים אלו הדואגים לקיומו לפתח את כחות הנגוד וההגנה שבו. התרשלות ואי־שימת לב מצד זה מגדילות את הסכנה שבעתים.

סכנה נוראה, סכנת כליה, מרחפת כעת על ראש אומתנו. והסכנה אינה באה אך מבחוץ, היא אינה סכנת חרב ודם, היא באה מבפנים מתוך רקובו והתפרדותו של הארג הארגני של האמה, זאת אומרת מתוך התבוללות וטמיעה.

אמנם, סכנה זו כשהיא לעצמה, אינה מפחידתנו ביותר, היא רחפה על ראשינו לא פעם ולא שתים בימי חיינו הארכים. ביחד את השאיפה להתבדלות נכרת היתה תמיד באמה שאיפה להתבוללות והיו ימים ושאיפה זו גברה ותהי לזרם כביר, שאמר לשטף אותה כלה ולמחק את שמה מתחת השמים. זוכרים אנו ימים שהאמה העברית מנתה אך במספר מועט את אלו שנשארו נאמנים לדגלה, את הברכים שלא כרעו לבעל ואת הפיות שלא נשקו לו. ובכל זאת נצלה כל פעם, נצלה הודות לכחות הנגוד להתבוללות, שמהרו תמיד להתפתח בכל עז, להגביר ולעודד את שארית הפלטה ולבנות ממנה את בית ישראל.

מה שמבהילנו אפוא, מה שיכול להביא אותנו לידי יאוש הוא חסר התפתחותם של כחות הנגוד וההגנה על הרוח העברי עכשו בערך אל הסכנה הגדולה המרחפת על ראשינו!

לפנים כשגברה ההתבוללות בישראל ונשארו לפחות, המעטים שנשאו את אלהי ישראל ואת לאומיתו בלבבם, מוצקים כברזל, מוצקים באמונתם בנצחיות האמה, מוצקים באמונת נצחונם הם, מוצקים ברצונם הכביר להציל ויהי מה! בחוש נפלא הנובע מתוך אהבה רבה מצאו תמיד את הדרכים והאמצעים

המובילים להצלה—והצילו! גם מעוט מספרם, חלשתם ורדיפות הסביבה ונגודה הרוחני לא עצרו בהם. המה נלחמו בכל ונגד הכל והמשיכו את מלחמתם עד הנצחון.

ומה רואים אנו כעת בתוך מחננו אנו, בתוך אלו „השרידים היחידים" החושבים את עצמם ליורשי קניני האמה המחדשת ונושאי דגלה? ומספרם היום רב בכל אפן מ„חבל הנביאים", „קהל הענוים", „החסידים" וכל אלו המועטים שהצילו בשעתם את האומה. כעת רואים אנו את המועטים הללו עצמם אכולי ספק ויאוש, תועים בדרכי ההצלה, הסרי רוח הקדש, חסרי מרץ, ובמצב רוחם זה וברפיון ידיהם כרוכה הסכנה הגדולה!

אך גם בצֵינה של העובדה המעציבה הזו לא נושע, עלינו לעורר בעם את כחות הנגוד שישנם בקרבו למות וכליון, לפתחם ולהגבירם ויהי מה!

ומהותם של הכחות האלו וכיצד להגבירם נלמד מדברי ימינו ומחיי הגיתו העברי:

במה היה כחנו גדול להתקים בתור אמה כל אלו אלפי השנים הנוראות של גלותנו? השאלה הזו, שכה נדושה ושרבים עוד יחשבוה בכל זאת לחדה סתמה, תפתר על נקלה אם נסתכל אל תוך פנימיות חיינו במשך כל אותן השנים. אנחנו התקימנו עד עתה בתור עם הודות לזה שגם בגולה לא אבדו לנו אף אחד משלשת הקנינים השמים קבוץ ידוע לעם, והם: ארץ, שפה וקולטורה משתפת.

אם גויותינו הובלו בגולה, נשמותינו נשארו מרחפות מעל לארץ ישראל וגבולותיה האידיאליים, כלומר מגדות הירדן ועד גדות הפרת, לא חדלו מהתבטא בשפתה ומלהגות בקולטורה שלה. בידי אבותינו עלה תמיד לברא סביבם בכל מקומות ישוביהם אתמוספרה עברית ארצישראלית ויעשו את רחוב היהודים לפנת ארץ זו מלאה זכרונותיה, שפתה, וקולטוריותה.

ועלה בידי אבותינו לשמר את שלשת הקנינים האלה, דבר שהוא בבחינת „שבר את ההבית ושמר את יינה", על ידי החנוך שלקח את לבם ונפשם. את כל הייהם, כחותיהם הקדישו אבותינו להקיף את בניהם באתמוספירה עברית ארצישראלית מיום הולדם. אבותינו ידעו והבינו את השפעתו של החנוך ורשומיו על השקפת עולמו ועתידו של העם, ולכן לא הסתפקו בחנוך, בלמוד בלבד אלא השתדלו להנך את בניהם ברוחם ולהשפיע עליהם על ידי אלפי רשומים שיסודם בחיי הבית והסביבה, רשומים שהיו כה חזקים, עד כי הילד יכל היה לינק מהם כחות רוחניים לכל ימי חייו.

והרשומים האלו, שלכאורה היו אך דתיים, בעקרם היו לאומיים וקשורים

בקשר בלתי נתק את ארצנו ושפתנו ומכונים היו כלפי שמירתה וחזוקה של הלאומיות העברית. האם לא היתה קריאת „שמע" שקראו תינוקות של בית רבן ע"י עריסת הנולד הרך, הברכות והתפלות שהושמו בפיו אחר כך בהחילו לבטא מלים אחדות, הספורים והאגדות שספרה לו אמו או זקנתו ורשומי השבתות והמועדים, האם לא היה מקור כלם בארץ ישראל ושפתם העברית? וכאשר החל הילד העברי לקרא ולהבין במקצת מה שהוא קורא, איזו ספרים באו לידו ראשונים ולאן נשאוהו? האם לא נשא הילד ברמיונו ע"י התנ"כ לארץ ישראל? הן זוכרים אנו עוד את הימים עת הילד העברי היה מביט על העולם המקיפו דרך אספקלריותה של ארץ זו. אילן כי ראה והנה תמר, גפן לפניו; הר וגבעה—הלבנון, המוריה; נהר—הירדן; נכרי—עשו; חיל בעל קומה—גלית הפלשתי; יהודי בעל כח—שמשון הגבור; החי אפוא הילד העברי בגולה? וכי גדל מעט ונכנס לבית המדרש או לישיבה איפה רחפה אז נשמתו, האם לא מהכא להתם ומהתם להכא, כלומר מארץ ישראל לבבל ולהפך? ומה היתה השתפכות נפשו, נגונו העגום ובכיו העצור גם בלמדו את סגיות התלמיד היותר יבשות, אם לא געגועי נפש נוראים אל אותם המקומות החביבים שצלצול המלים עצמן, שפתן הזכירום לו.

והודות לרשומים העזים האלה הוסיף הילד גם בגדלו לחיות בעולם זה שבו ראה אור בראשונה, בעולם שהספיק להסתפג אל תוך נשמתו ויעש לו את בית תפלתו ומדרשו לפנת ארץ ישראל ובבל ויחי שם חייו הרוחניים.

הננו רואים אפוא שהודות לחנוך נשמרו בתוכנו שלשת קנינינו הלאומים גם בגולה.

אמנם, בחסר להם, סוף סוף, כל בסיס ריאלי הלכו הלוך והתרוקן מכל תכן חמרי, גשמי ויהיו רוחניים, שמימיים, או יותר נכון — דתיים, אך כל עוד שמלכות שמים היתה תקיפה נשמרו בתקפם גם הם, ואתם, והודות להם, התקימה האמה כלה. בהחל מלכות שמים להתמוטט באה האמה בסכנה, יחד את נפילת ואבדן מלכות זו החלה אמתנו לאבד את שלשת קניניה ויהי עליה או למות או להשיגם מחדש ממשיים, ריאליים, זאת אומרת להשיג את מטרתה של הציוניות. היהדות המערבית באה ראשונה עד משבר זה. אך בהיותה חוץ למרכזה של היהדות כלה, לא פתחה כחות הצלה מספיקים ואלו המעטים שקמו להציל, טרם מצאו את עגן ההצלה שנמצא אחרי כן. המה אמרו לחדש את היהדות ולהצילנה גם בגולה עצמה בתחילה ע"י תחית שפת עבר (תקופת המאספים) ואחרי כן ע"י הפצת הכמת ישראל ורעיון התעודה, אך כיון שנתק הקשר בינם ובין ארץ ישראל לא הועילו כלום. השאיפה לזכויות בגולה בלעה את כל

כחותיהם, למטרה זו סגלו את כל חייהם, את חנוך בניהם (החנוך הישן הדתי כבר אבד לו ע״כו וכחו כמלה שהתרוקנה מתוכנה), וכיון שהשפה העברית, חכמת ישראל וגם רעיון התעודה לא הועילו באותה שעה להשגת הזכיות, נעזבו ונשתכחו מאת העם. ובידי המעטים שנשמרו נצטמקו ונבלו כאותו הפרח הנעקר ממקום גדולו.

לא כן היה הדבר במזרח אירופה, מרכזה של האמה הגשמי והרוחני, שמה החלו כחות הנגוד להתפתח בעוד מועד ובעז בערך. בטרם שנעלמה מעיני העם ארץ ישראל הרוחנית־שמימית והחלה משתכחת שפתו, שפת קדש, החל מפו להסב את עיני הצעירים אל ארץ ישראל הגשמית, לחבבנה עליהם ביפי טבעה, בזכרונות החיים הרעננים, חיי הנער שחיתה האמה העברית בחיק הטבע הנפלא של ארץ זו. ובזה משך את לבם אליה ועורר בהם את התשוקה לשוב ולחדש בה את החיים האלה. הוא החל לתת לשפה גם נושאים גשמיים מחיי העבר וההוה ובזה היה מהראשונים לעשותה לשפת החיים ממש. אחריו בא סמולנסקין לעורר את העם לשוב אל ארצו הריאלית, להחיותה ולשוב בה לתחיה. והציוניות המעשית החלה. ומצאה לה תנועה זו מאות עובדים חרוצים שהתמכרו אליה בלב ונפש. אלו הלכו ישר לארץ ישראל להגשים בפעל את מטרתם העיקרית, אלו היו נביאיה ויפיצוה בפה ובכתב. אלו תבעו כסף ואלו נתבעו ונתנו ובכל מקום שחדרה תנועה זו הביאה אתה אור וחיים, תקוה ובטחון. אך לאסוננו לא הבינו עסקנינו להביא את האור הזה אל הפנה היותר חשובה והיותר חשכה בחיינו—אל החדר, כמו כן נשכח מהם חנוכן של הבנות.

נושאי התחיה ונביאיה ראו אז את רחוב היהודים חי עוד חייו הפטרי־ארכליים ויחשבו שהשכינה עודנה שורה בו, המה ראו את החדר והוא עודנו בתמונתו הקדומה ויחשבו שהוא עודנו „בית היוצר של נשמת האמה״. ובהיותם בטוחים בעמדתם זו הסיחו דעתם הימנה, כמו כן טעו לחשב, שדי להן לבנות הרחוב העברי לספג אל קרבן את האתמוספרה הלאומית הממלאהו ולהשאר נאמנות ליהדות כאמותיהן ויסיחו דעתם גם מחנוכן ולא התבוננו אל השנוי הרוחני הכביר שבא ברחוב היהודי, למרות זה שתמונתו החצונית נשארה לכאורה בעינה— ולא הבינוהו. המה ראו הורים אדוקים שולחים בהמון את בניהם ובנותיהם אל בתי ספר זרים, עוקרים אותם מדעת היהדות, העסקנים הציונים ראו כל זה ולא למדו כלום! המה לא ראו את הסתלקות השכינה מרחוב היהודים, דבר שנעשה לעיניהם, המה לא הבינו שפזרה כבר האתמוספירה העברית הארצישראלית שלו, שכבתה בלבות יושביו האהבה הגדולה אל היהדות ותשאיר אחריה ריקניות, צביעות מדעת ושלא מדעת ואהבת בצע! המה לא הבינו גם כן שהחדר פסק זה כמה מהשפיע כשהוא לעצמו בתור מוסד חנוכי, לרגלי בערות מלמדיו ושפלת

מצבו, לרגלי שטת הלמודים הערוכה, לרגלי הז׳רגון הנדבק אל הלמודים העברים ניטל מהם כל טעמם ויהי להם כסד אל רגלי האסיר. ועתה מתוך ריקניותה של הסביבה ולרגלי בתי הספר הזרים המסודרים והיפים, לפחות בחצוניותם, שנפתחו בצדו, החל אמנם להשפיע, אך בשלילה, להשניא את היהדות שאמר לנטע, המה לא הבינו גם זה שמתוך ריקניותה של הסביבה מחיבות היו להתרוקן גם נשמותיהן של הבנות. וקצר ראותם זה הביא לנו את הסכנה הנוכחית.

נמצאו, אמנם, מעטים שהרגישו זה כבר בשגיאה זו וירימו קולם לאמר: הכשירו את העם ההולך ומתרחק מכם! הכשירו דור הרוצה בגאולה! אחדים החלו להגשים בפעל את עבודת ההכשרה ע״י חדרים מתוקנים, אך בודדים היו הקוראים וקולם לא נשמע במחנה הציונים עצמו מהמון הצעקנים קצרי הראות, ומעטים ובלתי מסודרים היו גם אלו שנגלו אל עבודת ההכשרה וגם נפסקה עבודתם ע״י המאורעות הנוראים שקרו במדינה ששמה רב מנינה ובנינה של האמה. ולפיכך לא נרגיש את פרי עמלם. אמנם עתה אחרי עבור בולמוס הציוניות המדינית, אחרי אשר רוב העסקנים הציונים נוכחו לדעת שגם „היד החזקה" ו„הזרע הנטויה", כחות שחשבום מעולם לסגולה בדוקה להשיב את העם אל עצמו, עזרו הפעם להרחיקו עוד יותר מתחיה, אחרי אשר ראו שהחדר הפטריארכלי שם בתחום נותן לנו לא גבורי היהדות כקנטוניסטים שלפני 60 שנה אלא גבורי ה„בונד" הקטן והגדול, את כל אלו רבבות הצעירים הנושאים בלבם בוז ושנאה כבושה ליהדות ולכל מה שרבתה וטפחה הנשמה העברית, עתה אחרי ראותם כל זה מהנסיון המר, החלו לנטות אחרי עבודה לאומית-קולטורית, אולם הנטיה נשארה בעקרה פלטונית ולא עברה עוד למעשה. העסקנים הציונים מוסיפים לרכז את כל כחותיהם הדלים להשגת הארץ בדרך מדיני וכמובן אינם משיגים כלום.

אך הגיעה השעה שכלנו נבין שבעקר חסר לנו עם, שהארץ היתה מושגה על נקלה גם בתנאים הנוכחים, אילו היה לנו עם שחפץ בה, עם שחפץ בחיים לאומיים! הגיעה השעה שכלנו נבין, שלהגאל יכל רק דור הרוצה בגאולה ודור שכזה עוד אין לנו ועלינו להכשירו! ואם רוב הציונים טרם מבינים זה, יקומו מחדש כל אלו שהרימו את קולם ברוח זה, לפני עשר שנים, כל אלו המבינים זה עתה, יתאחדו ויגשו לעבודת ההצלה, כלומר הכשרת העם!

אל יבזבזו את כחותיהם המעטים במלחמה את הצעירים שכבר הלכו ממנו ולמשכם אלינו בחזקה. ידעו נא שאין בכחנו לתקן עתה את השגיאה הגדולה שעשינו ואת החטא שחטאנו לנשמותיהם, שנתנו להן להתרוקן בעודן רכות, שהשארנו את מקדשם בלי אלהים, אך עתה כבר תפשוהו אלהים אחרים ואם

גם תמשכום אלינו והביאו את אלהיהם החדשים אתם והרעו לנו יותר. מקדשנו סובל אך אל אחד!..

אל ישלו את נפשם בשוא לאמר: אכסניתה של התורה עוברת כבר לארץ ישראל ובשביל זה אין חשיבות עברית לאכסניה זו שבגולה ההולכת ומתרוקנת ואין כדאי להלחם עם המכשולים הנוראים העומדים על דרך חזוקה של אכסניה זו הישנה. אמנם כן, בא יבוא היום שמרכזה של היהדות הגשמי וגם הרוחני עבר יעבור לארץ ישראל ומציון תצא תורה, אך רחוק הוא עוד היום ההוא! מדברי ימינו נוכל ללמוד, שאין התורה משנה את האכסניה שלה בין לילה. מאות שנים עברו ליהדות הארצישראלית מימות שיבת בבל והיא הוסיפה לינוק את כחותיה הרוחניים מזו האחרונה ולו נפסק קשר זה באמצע, אזי נבלה ומתה גם היהדות-הארצישראלית. מאה שנים ויותר כבר עברו על ירושלים המחדשת והיא מלאה ישיבות ולומדי תורה וטרם נתנה אף גדול־תורה אחד, עשרות שנים רבות תעברנה גם לישוב החדש וטרם יהפך גם הוא, ולו רק במקצת, למרכז רוחני ועד העת ההיא עליו גם הוא לינוק כחות רוחנים מאכסניתה של תורה הקודמת מהגולה ואם משמה תפרח נשמתנו, נבול ונמות גם אנו בני הישוב החדש הארצישראלי!

כאבותינו לפנים, צריכים כל חפצי חיים לאומיים לשים לבם אל החנוך, אל חנוכו של דורנו הצעיר בגולה משחר ילדותו, עליהם להשכין בלבו מחדש את השכינה, להפיח בו מחדש את הנשמה העברית ולנטע בו את האהבה הגדולה לשלשת קנינינו הלאומים, לא אהבה פלטונית על מנת לחלום אדותם בגולה אלא אהבה ממשית על מנת להשיגם בארצם! עליהם לחזק את גופו שהתרופף, את עצביו שנהרסו, לעורר בו את אהבת הטבע שנרדמה בתוך לבו, והיה בהצליח להם להנך דור שכזה, אם גם יהיה דל בכמותו—וגאל את עצמו וגאל את האמה כלה!

ועלינו המורים העברים הלאומים מוטלת החובה הגדולה להיות החלוצים במחנה התחיה הרוחנית!

אין לכחד שקשה מאד תעודה זו לפי התנאים שבהם נתון עמנו בגולה, קשה מאד לתת שמה לחנוך נטיה ברוחנו אנו, מפני סבות פנימיות התלויות בבערותה, צביעותה והתבוללותה של סביבתנו אנו וחצוניות, שיסודן באותם הזרמים הרוחניים המתפרצים לתוך רחובותינו מהחוץ. קשה מאד להגביר את השפה העברית בבתי הספר שלנו בגולה, כל עוד שהחיים הכלליים מפכים סביבם בשפה זרה בעלת קולטורה גבוהה פחות או יותר. אך כל המכשולים האלה בל יעצרו בנו, כי גדולה הסכנה מאד!

נשתמש בבית־הספר העברי הלאומי, בחדר, כל עוד שהוא מתקים, ונעשהו באמת לבית היוצר של נשמת האמה. מה שלא עושה עתה הסביבה, יעשה בית הספר ועצמיותו של המורה. ואם מעט מספ־נו ודלים כחותינו, נתאחד, נסתדר, נתוה לנו תבנית ברורה ומסוימה, נקרא לעזרה את כל אלו הציונים המבינים את ערכה של עבודתנו ובכחות מאוחדים, באהבה ואמונה נגיע אל מטרתנו!

וארבע מטרות ישהן אחת, והיא—תחיתנו החמרית והרוחנית על אדמת ישראל עלינו להשיג בבתי ספרינו המחדשים:

א) בריאת אתמוספירה עברית ארצישראלית סביב תלמידינו.

ב) תחית השפה העברית בפיהם, מסירת ידיעת שפה זו וספרותה ונטיעת אהבה בלבם אליה.

ג) פתוח השקפת עולם עברי ומוסר היהדות.

ד) חזוק הגוף ופתוח אהבת הטבע.

עתה ננסה לצין כיצד נשיג את ארבעת המטרות שהצבנו לנו.

ראשית כל עלינו לדעת שהזמן, שהילד נמצא בחדר עתה, אינו מספיק להשריש עמוק בנפשו את השפעתו, עד כי תוכל לעמד בפני כל הרוחות שבעולם; ולכן עלינו, ראשית כל, להשתדל לפתח גני ילדים למען הקדים להביא את הילדים תחת השפעתנו ולהשתדל עד כמה שאפשר להמשיך, ע"י המצאת ספרי מקרא, שעורי ערב ושיחות ספרותיות, את השפעתנו גם אחרי עזב התלמיד את ספסל בית ספרנו.

ובבתי ספרנו עצמם נשיג את מטרותינו בעזרת האמצעים האלה:

את מטרתנו הראשונה, והיא בריאת אתמוספירה עברית ארצישראלית סביב תלמידינו נשיג אם נעשה את גן הילדים ובית הספר לפנת ארץ ישראל ומדינה עברית בזעיר אנפין. כי יבואו הילד והילדה*) לגן הילדים ומצאו על קורות הבית המון תמונות־נוף (paysages) ממקומות היותר יפים שבארץ ישראל.

(עתה ע"י „בצלאל" נקל יהיה להשיג תמונות שכאלו, ואם ידפסו במספר אכסמפלרים גדול והיה מחירן נמוך ונקל יהיה להשיגן גם למוסדים שכאלה. על הציונים להשתדל בזה בכל אפן, כי גדול כחה של תמונה על דמיונו של ההמון והילדים לעורר בהם משאת נפש ואהבה אל המקום שינשא בדמיונו הודות „לתמונה זו).

השפה השלטת בבתים האלה צריכה להיות עברית, הספורים הראשונים

---

*) כמעט שלמותר הוא להזכיר בזה, שעלינו לשאף לפתח גני ילדים ובתי ספר משתפים לילדים וילדות ואם אי אפשר יהיה—לפתח גני ילדים ובתי ספר עברים לבנות במדה לא פחותה מאשר לבנים.

שישמע הילד מפי המורות והמורים יהיו בנושאים עברים ארצישראליים ושאובים מהמעין הגדול של האגדות העבריות. בכל חג ושמחה, בכל הזדמנות יראו לילדים תמונות חיות או בפנסי־קסם שיציגו לפניהם את מחזות ארץ ישראל וחייה הקדומים וההויים. התמונות הבוטאניות והזואולוגיות תהיינה ברבן מהצמח והחי של ארצות החמות בכלל ושל ארץ ישראל בפרט. גם צעצועי העץ והאבן, גם ה„מנות" של פרבל בגני הילדים יכולים להיות מארץ ישראל. בצאת הילד מגן הילדים אל בית הספר יפגש גם שמה עם כל אלו הדברים היכולים להסב את מחשבותיו ודמיונו כלפי ארץ זו. אך בביה"ס צריכים לבא הלמודים להגביר ולהעמיק את הרשומים האלו ובפרט למוד כתיבת ארץ ישראל. הלמוד הזה צריך לתפש מקום גדול בבתי ספרנו, הוא צריך להיות נלמד עד כמה שאפשר מפרט. על המורה לתת לילדים עד כמה שאפשר תארי ארץ זו, הרריה, בקעותיה, ימיה ואגמיה. כללו של דבר, על המורה לשאף שנפשם של תלמידיו ירחפו תמיד בארץ ששמה רחפה נשמתנו הלאומית כל אותן אלפי השנים.

אך היש לו רשות למורה להסיח את דעת תלמידו מהמציאות המקיפתהו ואשר הוא צריך לחיות בה אל עולם זר ורחוק לו, אשר ספק ישיגהו וספק לא? השאלה הזאת נשאלה זה כמה מאת אלו החושבים כבר את המציאות הגלותית שלנו למציאות פחות או יותר נורמלית, אך לאלו המעטים החושבים את המציאות הגלותית הנוכחית למעבר אל הגאולה הקרובה או אל המות הלאומי היותר מהיר, להם אין כל ספק שעליהם לחנך את בניהם בדרך המובילה אל הגאולה והחיים. ואין גם חנוך שכזה שולל מאת המורה היכולת למסור לתלמידי סכום הגון של ידיעות כלליות, להרחיב חוג מבטו והשקפת עולמו באפן שיוכל להסתגל גם אל המציאות שתקיפהו בגולה כל עוד לא יוכל לצאת ממנה.

בהשגת המטרה השניה והיא: תחית השפה העברית וכו' אין המורה הגורם רק לפעולות מצד תלמידיו בעתיד, אלא הוא בעצמו צריך להיות המגשים במדה ידועה. השפה צריכה להיות, ראשית כל, חיה בפיו הוא, ברורה ונעימה, הוא צריך לאמין את כל כהותיו להחיותה גם סביב בית הספר עד כמה שאפשר יהיה. על המורה לדעת שכשם שאין אנו יכולים להתקים עתה בארץ לאומית מפשטת שמקומה מחוץ לחיים, כך אין אנו יכולים להתקים עתה בתור אמה גם בשפה לאומית שהיא מחוץ לחיים בשפת קדש. החיים סביבנו זורמים עתה בעז ובמהירות נוראה וכל מה שמפגר מעט, כל מה שלא מספיק לתפש מקום בזרם זה עתידו להשכח ולהאבד. אי־לזאת על השפה העברית להיות שפת הספרות והחיים או למות מות מחלט. על המורה לזכר ששלשת קנינינו הלאומים אחוזים ודבוקים אלו באלו ובאבד לנו אחד — ואבד לנו הכל! אמנם יודעים אנו כולנו

שבגולה לא יעלה בידנו לעולם להחיות את שפתנו במלא מובן המלה. אף גם לבלי לעשותה שפה מדברת בפי המוננו, אך אמרנו כבר, שעל המורה להביט על תלמידיו לא כעל אזרחי הגולה, אלא כעל גרים שעתידם לעזבה בזמן היותר קרוב, ועליו אפוא לחנכם בתור ילדי ארץ ישראל, הצריכים לבא שמה בדגלם ולהיות חיים לאומיים נורמלים בארץ זו.

אולם הדבור העברי, כשהוא לעצמו, גם אם יושם בפי בנינו לא יביא אותנו באמת אל מטרתנו והיא תחית השפה, אם לא נתן להם גם ידיעה הגונה בשפה זו וספרותה ואם לא נחבב את זו האחרונה עליהם. הנסיון הראה לנו שהדבור העברי יעזב וישכח עד מהרה אם לא התרגל המדבר בקריאת ספרים עברים ולא הספיק לחבב את ספרותה. אך למען מסר לבנינו ידיעה הגונה בשפה זו קצר בכל אפן הזמן שהמה נמצאים ברשותנו, ולפיכך עלינו לבקש את הדרכים היותר קצרים, את השטות היותר קלות בלמודים, וכמובן שעלינו להשתמש ראשית כל בשטה הטבעית. ידוע הדבר, שאדם יכל להמצא שנים רבות בארץ זרה, לשמוע צלצול שפה זרה ולבלי לדעתה, אם רק ימצא אפנים להבין ולהיות מובן בשפתו הוא, אם רק ימצא אנשים טובים שיתרגמו לו לשפתו את אשר שומע מדברים ולהפך. לא כן הדבר בבא האדם בסביבה שכזו אשר לרגלי השפה הזרה הוא מרגיש את עצמו פתאום כחרש־אלם, מתוך מצב קשה שכזה ילמד את השפה הזרה בזמן היותר קצר. כל כחות נפשו יתרכזו לרכישת שפה זו וההתקדמות תהיה מפליאה, ואם בגדולים כך, בקטנים על אחת כמה וכמה! התרגום בכלל בנתנו לתלמיד את מושגה של המלה החדשה בשפתו הוא, מחליש בזה את התרכזות כחות נפשו וזכרונו ביחס אל המלה החדשה. להפך הילד הבא לבית הספר שבו נהוגה השטה הטבעית, מוצא אמנם את עצמו בזמן הראשון רע מאד, אך מצבו אי הנעים הזה מעורר את כל כחותיו לרכישת השפה החדשה. כל תנועה או תמונה תתרשם עמיק בזכרונו ואחרי זמן קצר הננו רואים אותו מבין ומדבר.

כמורה עברי בשטה הטבעית במושבות ארץ ישראל זה עשר שנים קשה היה לי לתאר שאפשר עוד לעורר איזו שאלה בנדון זה. ויש אשר הנני מוצא את עצמי נעלב לדבר עם מורים אדות אמתיות אלפוביתיות שכאלו, אך מה לעשות והננו פוגשים עוד עד עתה סופרים ומורים המתגעגעים בסתר ובגלוי אחרי החדר ו„שטתו", סופרים, השולחים הצי רעל ולעג כלפי השטה הטבעית, כלפי המיתודות המקילות את למוד השפה (אם רק לא יצאו מתחת עטם), כאלו השטות והמיתודות אשמות בזה שאין ממשיכים את השעורים העברים די מסר לתלמיד ידיעה הגונה בהם. שכחו, כנראה, האדונים האלה, שבחדר קנה

הילד את הקריאה המכנית במשך שנים ואת הקריאה המובנת כמעט שלא השיג כלל (זולתי בעלי הכשרונות הגדולים) והיודעים עברית המה אלו, שהמשיכו את למוד הספרות העברית, תהי הישנה, שנים רבות אחרי כן. ואם השטה הטבעית מקילה את למוד הקריאה והבנת הנקרא היא מקרבת אותנו אל מטרתנו. נשתמש בהבנה זו לתת לתלמידינו ספרים קלים למקרא בראשית ימי למודם ונעשה להם את הקריאה בעברית לצרך הכרחי, ואז ידעו את הספרות העברית ויחבבוה. כל מורה צריך איפוא להשתדל, שעל יד בית ספרו תמצא ספרות הגונה שתכיל בקרבה את כל מה שיש לנו בספרות הילדים והנעורים (החלק הספרותי הזה כה דל עדין אצלנו, עד כי אידיאל שכזה נקל לו להתגשם בכל מקום).

מטרתנו השלישית היא: פתוח השקפת עולם עברי ומוסר היהדות תושג ע"י התנ"ך, דברי ימינו וספרותנו.

אין אנו יכולים להביט על התנ"ך כעל ספר קלאַססי שהיה לו בשעתו ערך גדול בחיים ועתה אין לו אלא ערך הסתורי־ספרותי. התנ"ך עודנו גם עתה ספר הספרים שלנו! ספר, שבו התקפלה הנשמה העברית, התבטאו כל אלה האידיאלים הגדולים שהננו נושאים בלבנו זה אלפי שנים ושטרם התגשמו, ולו רק במקצת, גם היום, אידיאלים שהרימונו מעל כל העמים וישימונו לעם עליון.

ובפרט אין ערוך לכחו החנוכי! בכל חלקיו עלול הוא לצודד את נפשו של הילד והנער ולהשפיע עליהם השפעה עולמית, אם רק לא ישחיתו את טעמו ע"י אפן למוד גרוע. ספורי התנ"ך ואגדותיו, הנושמים באיזו ריאליות ואהבת־אמת נפלאה ויחד עם זה באיזו חם ונעם ילדותי, שרק טבעה הנפלא של ארץ ישראל יכל היה לברא, מקסימים ממש את נשמתו של הילד וקושרים אותה בקשר אמיץ מאד אל עמו וארצו. אולם, אם ספורי התנ"ך בכללם עלולים לפתח בלבו של הילד אהבה לארצו ועמו, הנה עלולים החלקים הנבואיים והחקיים שבו לפתח בקרבו רגש כבוד עמוק לעמו יחד את ההכרה הלאומית שלנו הנפלאה, זו ההכרה העוברת כחוט השני על פני כל תולדתנו שהננו עם עליון וגוי קדוש, הכרה הרחוקה משוביניזם כרחוק הכרת עצמיותו הגדולה של נביא וגאון הרוח על זו של עריץ ובעל אגרף, הכרה המטילה עלינו אך חובות מוסריות, המזקקת את נפשנו והרוממת אותנו תמיד בגבה מוסרי ידוע מעל החיים הסובבים אותנו, הכרה ששמתנו בני חורין בתוך עבדות, שנתנה לנו תכן לחיינו והוד וקדושה למותנו...

בנביא הלוחם בלי חת את הכהנים והלויים, המלכים והשרים, זאת אומרת את ממשלת העריצות של הקדש והחל גם יחד, בנביא ההולך למות בשמחה לשם האמת והצדק יכיר התלמיד את עמו הגדול, נביא העולם. בנביא העברי

ילמד להבין, גם את כח עמו, עתידו ונצחונו. מהנביא ישפע גם הוא וחדרה לתוך נפשו הצעירה אהבת האמת, הצדק והחפש, כמוהם יאהבם יותר מחייו וימסר את נפישו עליהם. ביעודיו הנפלאים של הנביא, באמונתו הכבירה בנצחיות האמת ונצחונה ישאב התלמיד כחות רוחניים להלחם בגדלו להשגת מטרתו הגדולה: תחית עמו בארצו. גם בחלק החקי יכיר את נשמת עמו הגדולה, את זרמי הצדק והרחמים שזרמו מתוך נשמה זו אל החשך הרוחני הנורא ששרר סביבו. כללו של דבר: גדול מאד כחו של התנ"ך והשפעתו על לומדיו הן מצד המוסרי והן מצד הלאומי, אם רק המורה בעצמו יבינהו, יאהבהו וישתמש בו כראוי.

להמשיך את השפעתו של התנ"ך בנוגע להשקפת עולם עקרי ומוסר היהדות יבואו דברי ימינו שהמה גם הם בעיקרם דברי ימי עם נביא מוכה ומעונה בעד האמת והצדק שהוא נושא בלבו ומרים על שפתיו, בעד ממשלת הרוח ואהבה שהוא חפץ ליסד בעולם. על הילד העברי לראות ביסורי עמו, יסורי נביא, יסורי קדש. אך יזהר נא המורה שלא יוציא התלמיד מתוך דבריו את המסקנה הידועה, שהגלות העולמית היא תעודתנו ובתור זורעי אור בגוים ופרמותאום נודד. על המורה לשלל את הגלות בכל עז. דברי ימינו צריכים ללמדהו שהאור שנתנו לעולם מארץ ישראל נתנוהו, שהגלות שללה ממנו גם את כשרון היצירה והנבואה. על המורה הלאומי לראות, שההכרה שרק אחרי תחיה גשמית ורוחנית נופיע בעולם עוד פעם בתור עם עליון, תחדר עמק בלבות תלמידיו (בתלמידים גדולים הכתוב מדבר).

בימים האחרונים החלו כידוע לבזות לרעיון התעודה בכלל. „מטרת החיים בחיים עצמם"—זאת היא האמת החדשה שרוצים להניח בתור יסוד למלחמת קיומנו אנו. אך, אל נא נשכח שאישיות פרטית או צבורית תוכל להמצא בתנאים שבאלה שבהם ינטל טעם חייהם הפרטיים מרב יסורים, חולשה או זקנה, מרב תקוות נכזבות וכדומה ואז תאבד לאישיות זו מטרת חייה ואבדה את עצמה לדעת. ורק מטרה רחבה ומקיפה, חוג יותר רחב מחיי האישיות הזו יכלה לעודדנה למלחמה גם בעד חייה היא הפרטיים הנחוצים לה באותה שעה לתכלית המטרה הגדולה. השאלה הנוראה: למה לנו החיים הלאימיים האלה הנותנים לנו אך יסורים בלי סוף? ולמה המלחמה בעד החיים שאין בהם אור ואין תקוה לאור, כי הן „יבשו עצמותינו, אבדה תקותנו, נגזרנו", השאלה המרה הזאת מתגנבת גם אל לבות הלאומיים שלנו ומחשיכה רגע את עולמם, ורק הכרת תעודתנו הגדולה, הכרת סגלתנו מעודדתנו. היא אומרת לנו שלא לזה נוצרנו, לא לזה סבלנו אלפי שנים, נלחמנו את העולם כלו, למען התבולל אחרי כן ולרדת מעל

במת העולם באפן כה מכוער. מתוך עומק נשמתנו בת קול יוצאת ומכרזת: „לא תמותו, כי עוד לא הגדתם לתבל את מלתכם האחרונה, עוד לא נצחתם אותו ברוחכם, עוד אור נפלא גנוז שם בנבכי נשמתכם, ועד אשר לא תשפכו מרוחכם הנפלאה על פני כל הארץ ועד אשר לא תוציאו את אורכם הגנוז—לא תמותו, אין לכם רשות למות! הרעיון הזה כמה שלא נלעג לו, שלא נתביש לפעמים בו, ממלא הוא את לבותינו והוא, הוא הנותן לנו כח לחיות ולהלחם בעד החיים! אם תקחו ממנו את ההכרה הזו—ומתנו!

ואבדן הכרתנו הלאומית הגדולה תמיד הגורמת להתבוללות.

יחד עם זה צריך המורה לפתח בלבות תלמידיו את ההכרה שגאולתנו בידינו אנו ויעורר ביותר את שימת לב תלמידיו אל אותן התקופות בדברי ימינו שלקחנו את גורלנו בידינו. גם אותן התקופות שבהן לא הצלחנו במלחמותינו ושחרורנו לא יחלישו, בעקרן, את ההכרה הזו בלבות התלמידים, להפך גבורת ומסירת נפשם של לוחמי החרות יתחבבו על הנער הרך כל כך, עד כי יציבם לו לדוגמה וירצה וישאף ללכת בעקבותיהם.

ואהרון, אחרון חביב הוא היא מטרתנו האחרונה: חזוק גופם ועצביהם של ילדי הגולה.

עלינו המורים להכיר, שדור הגואל צריך להיות לא רק דור דעה, דור בעל הכרה לאומית חזקה, הוא צריך להיות גם חזק בגופו ועצביו! עבודת הגאולה דורשת ממנו זולתי כחות רוחניים, גם כחות הגוף והשרירים ואלו הראשונים תלויים ברב הפעמים באחרונים. מפני תנאי חיינו הנוראים, הננו עתה העם היותר חלש והיותר עצבני בעולם. חולשת גופנו והריסת עצבינו שוללת ממנו את היכולת לעבוד עבודת הגוף הקשה ולהתחרות בזה עם עמים אחרים, היא שוללת ממנו גם את היכולת לעבד בקרירות רוח, בסבלנות, ללכת אל המטרה בצעדים אטיים אך בטוחים. אדם עצבני משולל כל התכונות האלה ובזה יש לבקש את סוד אי־הצלחתנו בנסיונות ישוביים שונים שעשינו עד עתה. ולכן צריך חנוך הגוף לתפש אצלנו מקום בראש. ההתעמלות, המשחקים, הטיולים ואי העמסת עבודה רוחנית יתרה—אלו הן התחבולות שישנן עתה בידינו להשגת מטרה זו.

אולם כאשר הזכרתי למעלה עלינו לפתח עוד בלבות בנינו את האהבה אל הטבע והכרת יפיו. אהבה זו התאטרפה בנו הרבה יותר מאשר אצל עירונים בני עמים אחרים, כי המה ברבם נתקו מעל אדמתם בזמן מאוחר ולא נפסק עוד הקשר בינם ובין הטבע בכלל. החסרון הזה עומד גם הוא לשטן לנו על דרכנו, דרך הגאולה. אדם מישראל ימהר לעזב את כפר מושבו החדש הרבה

יותר קל מבן עם אחר, את יפי הטבע ונעמו אינו זוקף בחשבון כלל, כי אינו מרגישו.

לעורר את האהבה אל הטבע יכל המורה ע"י טיולים בשדה וביער, ע"י טפול בצמחים, ע"י קריאות תאורים ספרותיים טובים.

והיה אם יעלה בידינו לפתח בגולה בתי ספר שישיגו את ארבעת המטרות הנ"ל ולו תהי כמותם של בתי ספר אלו מעטה בזמן הראשון (להרבה אין אנו מקוים כלל), וישמרו המעטים האלה את גרעין נשמתנו הלאומית, והגרעין הזה יצמיח לנו דור עברי חי, נגאל וגואל בהשפעתו הרוחנית את העם כלו.

ובאחדות ורצון עלה יעלה הדבר בידינו.

(נדפס בחוברת מיוחדה בשנת תרס"ח).

הירושה הטבעית והחנוך.

פרק ראשון.

עבר ירח הדבש של הפריחה וההפראה, בשל גם הפרי ונתק מזרועות יולדו: נפל, נהיה למאכל לחיה ועוף או נשא למרחקים על כנפי רוח הכל לפי מינו. אתו עבר גלגולים שונים גם הגרעין והנהו מתגולל עתה בין רגבי עפר והציץ יבש ומת כמוהם, עפ"ר גם דומה להם בצבעו ותמונתו. שבועות עוברים, חדשים חולפים והוא אינו מראה כל אותות חיים כקרקע המת סביבו. האמנם מת הגרעין ובכדי היה כל הטרח הזה שטרח בשבילו הצמח יולדו? אך לא! יתום עזוב ונשכח זה לא מת, כחות נפלאים ספונים נרדמים בתוכו ומחכים לשעת הכשר להגלות, והנה הגיעה שעה זו. התקדרו השמים עבים וגשם החל מרוה את הארץ הצחיחה. המים, סם חיים של הגרעין, נסתפגו דרך קלפתו, חדרו אל הזרע היבש, שישן לו במנוחה מקפל בתוך פסיגו, או פסיגיו והגיעו עד הפרטופלזמה של תאיו. הריחה הפרטופלזמה ריח מים ונתחדשו חייה. תנועה כבירה החלה בתוך גרעיניה ונמיה. הנה היא החלה מוציאה חמרים ממסים את החלבון והעמילן של הפסיגים, קולטת אותם לתוך גופה, מעכלתם ומתחילה מתחלקת, כלומר פרה ורבה. מתרבים התאים בלי הרף, אך אינם נפרדים מעל אמם, על ידה הם מסתדרים בסדר ומשטר קבוע, מחלקים ביניהם את העבודה: תא, תא ומלאכתו, תא, תא על משמרתו ותפקידו. כללו של דבר: מתחיל הפרצס הנפלא של גדול. הצמח החדש מתחיל בונה את עצמו. וראה נא מה נפלא בנין זה! כמה הרמניה יש בו בכל אבריו, כמה נפלאה הסתגלותו אל סביבתו, הסתגלות השרשים אל סביבתם וצרכי תפקידם, הסתגלות הגזע, הגבעול והעלים אל תפקידיהם וסביבתם הם. הנה הגיעה גם עת דודים שלו, באה גם תקופת פריחתו. כמה פלאים מגלה הוא לנגד עינינו בבנין פרחיו בסגלו אותם אל ידידיו (החריקים) באמצעים שהוא לוקה להבטיח את ההפראה ולשבחה. לפנינו כאילו מתגלה שֵׂכֶל־פועל, העולה הרבה בעמקו על שכלו של בחיר היצורים האדם, ורק שזה נעשה בלי הכרה ורצון לפי המושג שאנו רגילים לתת למלים הללו. אבל מנין לו לצמח שלא ראה ולא למד כלום ידיעות עמוקות אלו? מי גלה לו סודות היצירה

ומסתרי הבריאה? אך הסתכלו נא וראו, מהנדס זה שלנו בונה את עצמו לפי תכנית ידועה קצובה מראש והתכנית דומה ממש לזו של יולדו ושל בני מינו ואינו נוטה ממנה אלא בדברים קלי הערך מאד. ולא רק תמונתם החצונית בלבד הוא מחקה אלא גם בנינם הפנימי לכל פרטי פרטיו כאלו היו גלוים ונראים לפניו בכל מסתריהם. כיצד נודעה לו תכנית זו? והוא הן לא ראה את מולידיו ולא לקח מפיהם לקח? אין זאת, שתמונת יולדיו והכח לחרשה נמסרה לו עם תאי הזרע שלהם והיתה מקפלת ככח נסתר בתוך הזרע היבש והנרדם, עד שבאו בשבילו תנאים נוחים המאפשרים לכחות הללו לצאת אל הפועל ולהתגלות. ואמנם כן, הכחות הנפלאים שאנו רואים מתגלים בצמח ירושה המה, ירושה רוחנית, ומה גדול ערכה והשיבותה. הלא בה תלוי כל קיומו של הצמח ומינו!

גדולה היא איפוא הירושה שדור אחד מנחיל למשנהו, אולם הרבה צמחים מנחילים לצאצאיהם לא רק ירושה רוחנית, אלא גם ירושה חמרית. התבוננו לפסיגים הצמודים אל הזרע, מה המה אם לא אוצרות מזון מוכנים בשבילו? אמנם מזון זה לא יספיק לו לזמן רב אבל מספיק הוא לאותו הזמן הקצר שהצמח החדש הזרע יהא נזקק לו באמת, וזה בראשית גדולו בשעה ששרשיו ועליו טרם התפתחו לקלט את מזונם ממקורם הטבעי. ומה יפה הוא חזיון זה. רק החל הזרע מתפתח בתוך העלי ומכל הלוברטריות של הצמח, מכל תאי עליו נוהרים אל הזרע מיטב מזונותיו: חלבון, עמילן צוקר ושמנים שונים ומצטברים סביבו פקדון לשלד רך זה בבוא שעתם. כלום לא יקריב בזה הצמח את „חלבו ודמו" לבנו, כאשר יעשו היונקים והאדם בתוכם בחלצם שד לבניהם?

שמא תאמרו שבזה נגמרה כל דאגת הצמח לזרעו, אינכם אלא טועים. דומה שהצמח צופה עתידות ודאגתו לזרעו עוברת את גבול ימיו הראשונים. הבשר הרך והמתוק של פרות ידועים המקיפים את הזרעונים בצמחים, אלו הכנפים או הקוצים הצמודים אל זרעוניהם של צמחים אחרים לא באו אלא להרחיק את הגרעינים ע"י בעלי חיים או הרוח מאמם יולדתם ולפזרם עד כמה שאפשר על פני שטח יותר גדול, ולא משנאה חס ושלום, אלא מדאגה נכונה לעתידם. ובאמת מה היה עם כל רבבות הגרעינים בני שנה אחת בלבד אלו נשארו ליד יולדם והיו נקלטים בקרבתו ובקרבת איש לרעהו — הלא כלם יחד היו כלים ואובדים מחוסר מזון ואור.

הננו רואים אפוא שגם בעולם הצמחים במקום שאין אנו פוגשים כמעט*)

*) הנני אומר „כמעט" מפני שאי אלה גלוים שאי אפשר מבלי לכנותם פסיכיים מראה כל תא חי.

כל גלויים פסיכיים הננו נפגשים כבר עם אהבת הורים ודאגת הורים נסתרת ומלאת פלאים המתגשמת בירושה רוחנית. היינו: במסירת כל כחות הנסתרים של בנין, אורגניזציה והסתגלות לדורות הבאים, בירושה חמרית בדמות פקדון של אוצר מזון ובדאגה לעתידם בכלל, בשאיפה להפיץ את הגרעינים ולהקל גם את נבוטם (הדבק שעל קלפת גרעין האבטיח וכדומה). ואם בצמחים כך—בעולם החי על אחת כמה וכמה. ואמנם כן, גם אם לא נגע בבעלי החליות שאדתם אדבר בפרק הבא, גם בחסרי החליות הננו נפגשים עם חזיונות שכאלו, אך יותר עמוקים ויותר אנטנסיוים, עד כמה שהאורגנזציה של אלו בעלי החיים עולה על זו של הצמחים.

נקח לדוגמה מינים אחדים מהחריקים. משפחה זו אמנם עומדת כבר על מדרגה גבוהה של התפתחות פסיכית, בכל זאת ביחס אל הנדון שלנו יש להרבה מהם דמיון גדול עם אותם הצמחים שהזכרנו לעיל. הרבה פרפרים, כידוע, מטילים את ביציהם ומתים מיד או לאחר זמן קצר, כביקת המים החיה בתור פרפר רק שעות אחדות או כפרפר של תולעת המשי החי ימים אחדים אחרי הטלת ביציו, הדור הצעיר, המתבקע מהבצים, דור יתום הוא כאותם גרגרי החטה המוכנים לזריעה באסמו של האכר ובכל זאת לא רק שיתפתח בצלמו ודמותו של יולדיו אלא שיגלו בו כל אותן הסגולות הרוחניות שלהם, כל אותן הידיעות וכשרון המלאכה שלהם, מבלי שראו מעולם מלאכה זו וכיצד היא נעשית. כאמה תטוה תולעת המשי את פקועתה, תכיר את אויביה ותשתדל להמלט מהם, תבכר מאכלים אלו על אלו וכדומה. גם כאן חזיון כעין זה שראינו קודם בצמחים אלא יותר מרכב, כי כאן ירשו ירושה רוחנית יותר עשירה. שמה בעולם הצמחים ירש לו הזרע את הכשרון להסתגל אל הסביבה ואל החזקת קיומו על ידי בנינו בלבד, כאן ירשו את הכשרון גם לעשות מעשים ופעולות ידועות, פעמים מרכבות מאד המכונים לתכליות שונות. שמה, למשל, מושך הוא הצמח אליו את החריקים ידידיו, אך על־ידי בנין פרחיו שהם חלק מהארגניזם שלו, כאן טוה לו השממית רשת נפלאה מחוץ לגופה על מנת לצוד בה וכדומה. שמה איפוא ירושה של גלוים פסיויים על ידי בנינו של האורגניזם, כאן ירושה של כשרונות וגלויים אקטיוים ע"י פעולות ומעשים של הארגניזם. לירושה נפלאה זו של כשרונות וידיעות אנו קוראים אנסטינקט; וכשאנו רואים בעל־חי זה או אחר טוה, בונה, נלחם ומגין על עצמו באפן מצין וכל זה בלי למוד ותרגיל וגם בלי הכרה ברורה, הרינו אומרים שהוא עושה את כל זה באופן אנסטקטיוי, כלומר: ירושה הן לו ידיעות אלו מאבותיו. אכן בירושה שכזו אין לבעט.

אך החריק האם כצמח לא תסתפק על פי רב בירושה זו בלבד, אם כי

ערכה כה גדול. רבם משתדלים להוריש לבניהם גם ירושה חמרית מזון ליםיהם הראשונים של צאצאיהם. הפעם אמנם לא על חשבונם הם, אלא על חשבון אחרים. ככה מטילה תולעת האגוז את ביציה בפרי האגוז הרך, תולעת התפוח בפרי התפוח, כדי שהנולד הרך ימצא לו מיד את מזונותיו כשיבא זמנו להתבקע מביצתו. מי מכם לא ראה חפושית הזבל, המגלגלת את כדורי זבלה בעמל וחריצות, לא לפיה, אלא לבניה היא עמלה—להכין להם מזון ודירה חמה, והיא הלא לעולם לא תראם. אפשר שמי מכם ראה גם את החפשיות הקברניות. חברה קדישא זו עושה את מעשיה לא לשם המצוה, אלא לשם הסעודה, אך לא לשם סעודתם הם, אלא לשם סעודת בניהם שיולדו. בתוך הגויה הקבורה תטילנה את ביציהן והדור הצעיר שיתבקע מהן יזון בנבלה זו עד אשר יהא מכשר להשיג לו מזונותיו. מינים אחדים נקטו בידיהם את הכלל של הישועים: „המטרה מקדישה את האמצעים", ולשם אהבה טהורה זו כאהבת הורים המה עושים מעשי רצח נוראים. מטילים המה את ביציהם בגופותיהם של בעלי־חיים אחרים, תולעים, הרגלים וכדומה. התולעים המתבקעים מהביצים הללו ונזונים מגופת קרבנותיהם שהולכים למות ביסורים רבים, והמה התולעים הצעירים הללו נבדלים לחיים, כדי לחזור על מעשי רצח אלו בבא שעתם הם.

מכל האמור למעלה הננו רואים, שהחזיון הנפלא של דאגת דור חולף לממלא מקומו מתגלה אפילו באותם האורגנים שהם משוללי כל הכרה ורצון, כצמחים, שהוא מתגלה בבעלי חיים אלו שהמות מפריד בין דור לדור, ומעולם לא ראו האבות את בניהם והבנים את אבותם, ודאגה זו מתגלמת לא רק באפן פסיוי של הורשת כל הסגולות האורגניות והאנסטיקטים על ידי תאי הזרע בלבד אלא גם בעבודה אקטיוית, הכנת מזון ותנאי קיום מתאימים לדור נולד. גלויי אהבה ודאגה אלו אמנם באים שלא בהכרה פסיכית במובן שלנו, אבל בהם מונחים כבר כל היסודות של האהבה והדאגה בנות ההכרה, שאנו רואים בבעלי חיים עליונים, ואין בין אלו לאלו אלא הבדל כמותי ולא איכותי.

אולם אם אהבה ודאגה יש כאן, חנוך אין כאן. כי חנוך אנו קוראים להשפעה הישרה של דור אחד על משנהו מדעת. חנוך יכל להיות רק שמה במקום שדור אחד זוכה לראות את משנהו, להיות בחברתו זמן פחות או יותר ארך ולהשפיע עליו באפן ישר מדעת ושלא מדעת. בעולם הצמחים אין מקום אפוא לחזיון זה. וגם אצל בעלי החיים אין גלוי חזיון זה אפשרי, אלא באלו שהגיעו לידי התפתחות פסיכית הגונה. אצל תולעת הגשם, העלוקה וכדומה אין עדין מקום לחנוך. עם הטלת הביצים נפסק כל קשר ביניהן ובין בניהן, כאשר נפסק הקשר בין העץ וזרעו עם נשירת הפרי.

מי מכם לא קרא ולא שמע אדות כנסיותיהן של הדבורים והנמלים וסדריהן הנפלאים? אחדים מכם ודי הסתכלו בעיניהם אל פלאים אלו והנכם יודעים אפוא, שרב העמל והטרח של הבריות הקטנות והנפלאות הללו, עקר הסתדרותן, בניניהן הנפלאים אינם מכונים אלא כלפי גדול בניהן. הסתכלו בנחיל הדבורים: בטרם שבא עוד הדור החדש לעולם, בטרם שהוטלו הביצים כבר מוכנות להן דירות נאות—הלא הם התאים המששים, ואכל טוב—הלא הוא הדבש הנפלא. אך כאן אין הדור החולף מסתפק בזה, כשאר החריקים, שהזכרנו בפרק הקודם, אלא ממשיך הוא את דאגתו לבניו גם בצאתם לאויר העולם, כי דור אחד זוכה לראות את משנהו ולהיות בחברתו. אמנם גם פה אין האם יודעת מצער גדול בנים. מטילה היא את העבודה הזו על בנותיה ה„עובדות" האחיות הבכירות של הדור הנולד. אבל אין להאשים את האם באגואיזם נפרץ, אל נא נשכח שהיא מטילה בימי חייה כמליון ביצים, כלום אפשר לה לשאת טרחו של עם גדול ורב כזה? על כרחה היא מחיבת להטיל את עמל הטפוח על שכם בנותיה הבכירות. אולם הדור הנולד אינו מפסיד בזה כלום. כמה כשרון ומסירות מראות אומנות אלו בעבודתן זו! התולעים המתבקעות מהביצים הן בריות עלובות מאד, חסרות עינים והסרות רגלים, ואלמלא האומנות היו כלות מיד, וגם לטות פקועה כראוי בבוא שעתן להתגלם אינן יכולות, והאומנות סותמות עליהן את תאיהן המגינים עליהן בפני שנויים אתמוספריים, כאשר תגן הפקועה החזקה על גולמה של תולעת המשי. האהבה הרבה ההופפת עליהן היא היא איפוא המצילתן מכליה. אך הנה נהפכו הגלמים לדבורים, פתחו את כלאן ויצאו לאויר העולם דבורים שלמות כאחיותיהן הבכירות. כסבורים אתם שמעתה נגמר תפקידן של האומנות? לא ולא! הדבורים הצעירות אינן מסגלות עדין למלא את תפקידיהן, נזקקות הנה עוד ללמוד וחנוך. כשבועים הנן נשארות עוד בכורת, מתחנכות ב„עבודות הבית" הקלות תחת השגחת האומנות, רק אז, אחרי סגלן להן אי־אלו ידיעות וכשרון העבודה, יוצאות גם הנה עם המון אחיותיהן אל מרחב שדה וגן, ושם, הודות להסתכלות אל מעשי הגדולים והחקוי, הן קונות שלמות במלאכתן ומגיעות לידי בגרות שלמה. פה אני נפגשים כבר עם גלויים פסיכים של דעת והכרה ועם חנוך במשמעותה הנכונה של המלה הזו. עוד אנו נפגשים כאן עם גלוי נפלא לא רק של אהבת הורים, אלא של אהבת דור חולף למשנהו, כי בכל זאת לא האם היא המטפלת פה בפרי בטנה, ואצל הנמלים יש אשר יגזלו במלחמותיהן את בני אויביהן ויחנכום באותה האהבה והמסירות שהן מראות לצאצאיהן הן. כשנעלה בסולם בעלי החיים ונסתכל בעולמם של בעלי החליות חמי הדם, כעופות ויונקים, נמצא שחזיונות אלו מתעדים במדה זו או אחרת כמעט אצל כל המינים.

די להתבונן אל עופות הבית שלנו אל תרנגלת, זו דלת המח וקטנת הדעת שבין העופות, נשמה יתרה נכנסת בה בהיותה לאם. כמה אהבה טהורה, כמה גבורה ואמץ, זריזות ומרץ היא מגלה לנו פתאום. מה יפה ונלבבה היא בחברת אפרוחיה הרכים, אלו הבריות החביבות, שחן מיחד של רֹך ונער חופף עליהן. הסתכלו נא איך היא מלמדת אותם להשתמש ברגלים ובמקור להטוט ותפישת האכל, להפליא בין אוהב לאויב, איך שהיא מסתמרת פתאום ועומדת מוכנה למלחמה, יהיה האויב מי שיהיה, אין מרך לפניה, עזה ממות אהבתה! אך התרנגלת שלנו ובני מינה והרבה ממיני השוחים ועוד מינים אחדים הנם עוד מהמאשרים שבין העופות, אינם יודעים עוד צער גדול בנים מהו. אפרוחיהם מתהלכים עפי"ר מיד בהתבקעם, בערך מוצאים בעצמם את אכלם. אבל רוב העופות נאלצים להאכיל את אפרחיהם הרכים, המתבקעים בלתי מפתחים כלל, ערומים, תשושים. שאינם יודעים אלא לפתח את מקורם ולקרא כל היום: הב, הב! מה רב פה עמל האם ודאגותיה! לא תמיד ערוך השלחן לפני בעלי־החיים, כאשר ידמו בני האדם. גם פרנסתם קשה כקריעת ים סוף ופה לך התכלכל בעצמך ושבר עוד רעבונם של זוללים אלו. ואם קשה היא דאגת פרנסה, עוד נורא ממנה פחד אויב ויראת השכול: כמה אויבים אורבים לאפרחים הרכים! והנה על פי רֹב יבא לעזרת האם גם האב, שניהם משתתפים מיד לאחר ברית אהבתם בבנין הקן שאינו בא בעיקר אלא בשביל הדור הצעיר. כמה כשרון ודעת מתגלה לפנינו פעמים רבות בבנינו של הקן! יש שעומד אתה לפני קן שכזה, מסתכל בו, לומד אותו, ואינך מאמין ממש למראה עיניך. מה עדינה ונפלאה העבודה ומה מתאימה היא לתעודתה, לשמר על חמם של הביצים והאפרחים, להגן עליהם בפני משקעי האתמספירה, בפני אויב, ולפעמים באו בו גם קשוטים לסַפֵּק את החוש האסתתי של בוניו. וכל זה הן נעשה בלי כלים ומכשירים ובחמר כה פשוט!

ואחר כך, כשהוטלו הביצים, מתחלפים ההורים תחילה בדגורן ולאחר שנתבקעו — בגדולם של האפרחים ובהאכילתם ואחר כך משתתפים שניהם גם בחנוכם. צריך ללמד את הקטנים לעוף ופעמים רבות על כרחם, מזכים אותם בתורה זו גם באונס, צריך ללמדם לתור אחרי אכל. כללו של דבר: צריך להכינם לקראת החיים. ורק כשהושגה מטרה זו, נפסק מעט מעט הקשר המשפחתי. הדור הצעיר נפרד מעל הוריו ומתחיל להיות עומד ברשות עצמו.

חִזיון זה הולך ונשנה גם אצל היונקים ולפעמים עוד ביתר עֹז, די להתבונן אל בהמות וחיות הבית שלנו, אל הפ־ה וביחוד אל החתול. כמה טורח זה בגדול גוריו, הנולדים עורים ותשושים, להאכילם ולחנכם, ללמדם הלכות

טרפה לכל פרטיהן, וכמה כשרון פדגוגי מראה טורף זה בעבודת החנוך שלו! כיצד הוא משתמש בפקעת חוטים, בגלילים, בכל עצם הבא לכפו לתכלית תרגיליו. כיצד הוא מלמד את גוריו מהקל אל הכבד בהביאו להם תחילה עכברים מתים למחצה ואחר כך יותר עזים וכדומה. העבודה, כדאי היה להתבונן קצת יותר אל משחקיו של בן ביתנו זה עם גוריו. אפשר שבן האדם בחיר היצורים היה לומד ממנו דבר מה!

אך הבה נסכם את דברינו. מכל האמור למעלה הננו למדים:

א) שבכל העולם האורגני קים קשר נפלא בין דור לדור והוא קשר הירושה, היינו: שכל אינדיוידיאום מהדור החולף מקפל בזרעו לא רק חלק חמרי מגופו, אלא את כל כחותיו וסגולותיו הנסתרים שעל ידיהם בונה הזרע את עצמו גם לאורגניזם יותר מרכב בתכנית ידועה דומה לזו של מולידיו.

ב) שבארגניזמים יותר מפתחים ומרכבים אפילו בעולם הצמחים מתגלה הקשר הזה בתמונה יותר גלויה, בדמות דאגה ממשית של דור חולף לדור מחליפו. ככה משאירים הרבה צמחים ירושה חמרית של צבורי מזון לזרע, דואגים להקל נבוטו והשגת מזונותיו על ידי הרחיקם אותו מעצמם ואחיו.

ג) שבעולם החי הננו נפגשים עם הזיון של ירושה רוחנית יותר מרכבת, עם ירושת ידיעות שונות, כשרון עבודה וכדומה, או, כמו שרגילים לקרא זה— אנסטינקט, שהדור החולף מקבל בזרעו, והדור החדש נולד אפוא ותורתו עמו כפי שאנו רואים אצל תולעת המשי, השממית ושאר בעלי החיים.

אולם בשלשת החזונות הללו אין עוד מקום לגלויים פסיכיים של דאגה אמתית, אהבה, הכרה וכדומה, ואם אמנם אין אנו יודעים כיצד הם נעשים, אבל בשום אפן אין אנו יכלים לבארם באותן ההרגשות הפסיכיות שאנו מרגישים בהביטנו על תוצאותיהם וכשאנו משתמשים במקרים הללו במלים: דאגה, אהבה וכדומה אין זה אלא לשבר את האזן.

ד) אצל הרבה בעלי חיים ביחוד אצל בעלי החליות חמי הדם הננו נפגשים כבר עם הזיונות יותר מרכבים, עם חזיונות פסיכיים. שמה מוצאים אנו טפול ושפוה ישר של דור אחד עם משנהו, גלוי הכרה, דאגה ואהבה במובן שלנו ויחד עם זה הננו נפגשים עם אותה העבודה שאנו קוראים לה חנוך, היינו השפעה מדעת של הגדולים על הקטנים, דור חולף על דור מחליפו, ומכונת לתכליות ידועות שביסודן מוטלת תמיד השאיפה להיטיב עם המחנכים לפתח את חושיהם וכשרונותיהם, למסר להם את הנסיונות, שרכשו הדורות שעברו. כללו של דבר: לסגלם לחיים ולמלחמת קיומם.

פרק שני.

מתוך הדוגמאות המעטות שהבאנו בפרק הקודם, אפשר היה כבר לעמד על פרט אחד מצין, הראוי לשימת לב מיחדת, והוא שדוקה אצל בעלי החיים המפתחים ביותר, במובן הפסיכי, אנו מרגישים כעין לקוי בירושה הטבעית וביחוד באנסטינקט. ובאמת, נקח למשל את הפרפרים הטוים (ממין תולעת המשי), הנופלים הרבה מהדבורים בכחות פסיכים—והנה הם מתבקעים מתוך ביצתם מזינים בעינים, רגלים ובליטות ומיד בלי כל עזרה צדדית הם מוצאים בעצמם את מזונותיהם, מגינים על עצמם. באותם הכחות הנמצאים ברשותם טוים בעצמם את פקועותיהם על הצד היותר טוב. כללו של דבר: הם מוצאים את עצמם בתוך עולמם בלי עזרה צדדית, אפוטרופסות וחנוך. ומתוך ביצי הדבורים והנמלים מתבקעות בריות עלובות, חסרות עינים ורגלים, חסרות ידיעה לטות פקועה כראוי, וגם אחר כך כשהן גומרות כבר את שנוייהן, והנן נעשות לדבורים ונמלים ממש, עדין נזקקות הן ללמוד וחנוך. הא כיצד? כלום צרות עין יש כאן מצד הטבע? אמנם בתנאים הנוכחים שלהן, אין להן לתולעים המתבקעות בכורת או בקן הנמלים צרך בעינים, שבכל אפן לא תראינה כלום בחשך אשר סביבן וברגלים שלא תוכלנה ללכת בתא הצר, אבל כלום לא היה טוב להן אלו יכלו להסתפק בלי התא והאכל המוכן, בלי אומנות ומחנכות, אבל תחת זה היו נולדות יותר שלמות ומזוינות לקראת החיים?

עלו בסולם החיים אל העופות והיונקים ותפגשו כסדר עם החזיון הזה, הבולט ביותר אצל הטורפים. כמה עלובים המה אפרוחי הנשר או גורי משפחת החתולים. והנה לכם האדם נזר הבריאה. כמה עלוב העלובים הוא האדם בימים הראשונים להולדו! לא פעם מביט הוא בקנאה על בעלי החיים הגמוכים שאינם יודעים מצער גדול בנים ועל בניהם הקטנים שאינם יודעים מכבד עולו של אפוטרופסות חנוך ולמוד. כדי להבין במקצת את החזיון הזה עלינו להתבונן קצת יותר אל מהותה של הירושה הטבעית וזו של האנסטנקט—מעלותיהן וחסרונותיהן. כמה שלא תפליא אותנו הגונות העשירה לאין סוף של העולם האורגני, הנה כל אורגניזם בפני עצמו בהחילו להתפתח, בהחילו לבנות את עצמו אינו חפשי לבחר לו תבנית תמונה וגון כרצונו. מחֻיב הוא להצטמצם באותו דפוס הקצוב וערוך לפניו מראש—והוא דמותם וצלמם של אבותיו, כי תבנית זו קפלו בו יולדיו עם תאי הזרע שלהם. כך הוא הדבר בנוגע לבנין וכך גם בנוגע לאנסטנקט. והוא עושה כל מה שהוא צריך לעשות בלי כל רצון וגם הכרה. כי האנסטנקט כשהוא לעצמו אינו אלא הרגל חזק שהתמיד במשך דורות

רבים ונסתפג, אם אפשר לאמר כך, בתוך תוכו של האורגניזם, לתוך כל תא ותא שלו ונהיה לסגולה בלתי נפרדת שלהם. מתוך נסיוננו אנו נוכל להוכח מה גדול כחו של ההרגל. כשהוא מתמיד רק זמן ידוע מחיינו, הרי הוא נעשה שליט בנו ומפקיע הרבה תנועות ומעשים מרשות הכרתנו ורצוננו. כשאותו הרגל נמשך מישך דורות, הוא מתחיל עובר בירושה. תחלה נטיה באורגניזם הצעיר כלפי פעולותיו, אחר כך כשהוא הולך ונמשך – כאנסטינקט חלש, הנותן מקום כל שהוא להכרה ורצון לנטות ממנו בשעת הצרך. אולם כשהוא מוסיף להמשך הרי נעשה מוצק של פעולות עורות שאין לו לאינדיוידום שום שליטה בהן. גבולות צרים אלו שהירושה הטבעית שמה לפני כל אנדיוידיאום אמנם תנאי הכרחי הוא לאפשרות קיומו. בלעדיהם היה הוא אובד את עצמו בתוך האפשריות לאין סוף של תבניות ותמונות והתפתחותו, שהיתה אז נתונה ברשותן של השפעות רגעיות, מקריות וקלות הערך היתה תמיד מקבלת תמונה מתנגדת לתנאי הסביבה ודרישותיה הקבועים והאנדיוידיאום, היה כלה ואובד מאליו. במה דברים אמורים, כשהשנים כתקונן, כלומר כשהתנאים סביב האנדיוידיאום אינם משתנים במשך דורות, אז דפוס מוכן זה ודי מעלה הוא לו, כי הוא התפתח במשך הדורות ובא לידי הרמוניה שלמה עם תנאי הסביבה. וגם אם התנאים משתנים, אבל שנויים אטיים מאד והאנדיוידיאום יכול להשתנות גם הוא שנוי כל שהוא בהתאמה אל שנויי התנאים גם בגבולות הצרים של דפוס ירושתו. ולא עוד כשהשנויים הללו מתמידים משך דורות רבים הרי נכנסים גם המה במסרת הירושה. אבל אם השנויים בסביבה של האנדיוידיאום ממהרים לבא והוא נשאר רתוק בחבלי ירושתו, שאינה מתאימה כבר לתנאים החדשים, הרי סכנת כליה צפויה לו, ולא מין אחד אבד בסבה זו מהעולם. לא כן הדבר כשהירושה הטבעית אינה לוקחת עליה את הטרח להביא בעצמה את האנדיוידיאום לידי שלמות מינו מחלטת ומטילה קצת מגמר מלאכתה על שכם יולדיו, בתור עבודת טפוח וחנוך פחות או יותר מהכרה ודעת, ויחד עם זה היא מתישה קצת את כבליה ביחוד במה שנוגע לאנסטינקט ומשאירה אפשריות של שנויים יותר רחוקים בפתוח כשרונותיו וידיעותיו של האנדיוידיאום, הפשה זו מוציאה את האנדיוידיאום מכלל סכנה אפילו כשהתנאים מסביב ממהרים קצת להשתנות. כי הטפוח והחנוך מצד האבות או המשפחה וכשרון ההסתכלות והחקוי מצד החניך יכולים להטות במדה ידועה את סגולותיו בהתאמה אל התנאים שהתחדשו ולהביאהו שוב לידי הרמוניה עם העולם המקיפו. אך כל זה אפשר בישני התנאים הללו: א) כשהדור הנולד אינו דור יתום; ב) כשהמין כלו מחונן בכחות פסיכיים הגונים, העלולים למלאות מדעת והכרה את אשר לא גמרו הכחות העורים של הירושה.

c

מעתה נבין את החזיון שעמדנו עליו בראשית הפרק. אי השלמות בבנין שאנו פוגשים אצל הרבה מבעלי החיים העליונים ורפיון האינסטנקטים בערך, מעלה היא להם, כי במקום כח עור של ירושה שאינו מרגיש בהוה ומציאותה, באו כחות פסיכיים פקוחי עינים, הרואים את המציאות ומתכונים להסגל אליה. ליתר באור נביא דוגמאות אחדות.

ישנו מין פרפר של אלון ושמו תהלוכן Cnethocampa processionea. תולעתו של פרפר זה יוצאת לתור אחרי אכל בתהלוכה מסדרה אחת בעקבה של רעותה: זו ההולכת בראש מוציאה מפיה חוט משי ושאר התולעים מעבירות אותו תחת רגליהן והולכות עליו בטח כעל גשר ברזל. חוט זה ישרת להם גם למורה דרך בשובם לקנם. כשנוטלים את המנהלת זו, אותה שמאחריה נוטלת מיד את מקומה וממלאה את תפקידה על צד היותר טוב — אנסטינקט מצין, המקל להן הרבה את מלחמת קיומן. והנה מה שמספר לנו הטבען הצרפתי Fobre בנוגע לתולעים אלו. הוא רצה לראות אם יש בהן איזו עצמיות כל שהוא למצא את עצמן בתנאים קצת לא רגילים, מה עשה? הלך והעלה את המנהלת על זר אגן אחד והנה החלה תהלוכה בעגול, תהלוכה שאין לה סוף ומשך כמה מעת לעת נמשכה תהלוכה זו, עד אשר הודות לרעב נפלו אחדות ארצה. החוט נקרע ונשאר תלוי מעבר לשפה כלפי חוץ וכשהחלו ללכת אחריו, מובן שירדו ונצלו ממות.

שוב נסו נסיון שכזה: שממית הצלב טוה בשעת הטלת הביצים כעין שק בתוך שק מעשה אמן, תולה אותו במקום נסתר מאויבים ורטיבות, מטילה שם את ביציה, מכסה בטויתה גם את פי השק ושבה נרגעת, בחשבה, כנראה, שבניה יזכו לצאת לאויר העולם בריאים ושלמים. והנה בא אחד הטבענים, הוציא את השק הפנימי על הביצים, והאם נשארה עובדת על הטויה החצונית, מבלי ראות שהיא כבר שכולה ולשוא עמלה. כך גדול העורן של משעבד האנסטינקט בהחלט. היתכן דבר שכזה אצל העופות והחיות, הנזקקות אמנם לחנוך ולמוד? בהחלט נוכל לענות לא! אצלם דבר שכזה אי אפשרי הוא! וזה שמספרים לנו הצידים. בהרבה מקומות באוסטרליה ובאי אוקינוס השקט לא ידעו העופות מהאדם, מהותו ומוסרו, וכשהופיע לפניהם בפעם הראשונה אחד הצידים לא רק שלא ברחו ממנו אלא התקרבו אליו והסתכלו בפניו בסקרנות מיחדת, לא עברו גם שנים מועטות והמה הספיקו להכיר את מדותיו של האדם ואת כח רובהו ובאפן חייהם של העופות בא שנוי גדול. מעופות שהיו חיים במקומות גלויים, נהיו לעופות יער, שנו את מקומות קניהם וגם את בנינן והחלו שומרים את צעדי האדם ומכירים בפי רובהו ממרחק רב והמציאו תחבולות זהירה נפלאים, עד כי הרבה

מינים קצר תקצר עתה יד הצ‏יד להשיגם, למרות כל עמלו וערמומיותו, עמל וערמומיות האדם. מה היה עם העופות הללו אלו היו קשורים אל האנסטינקט שלהם באותו העורן, כתהלוכן או כשממית זו?

אלו לא ידענו את עצמנו, אלו לא ידענו כמה רחוקים אנו מהשלמות וההרמוניה עם הטבע, כמה נופלים אנו בהרבה והרבה דברים משאר בעלי החיים, כמה אמללים אנו מהם, היינו יכלים לדון קל וחמר ולאמר: אם שחרור כל שהוא מהאנסטינקטים מעלה היא לאנדיוידיאום, שחרור גמור מכל שכן. והאדם הוא אפוא היותר מאֻשר בין בעל החיים, היותר מכתר, כי אין לך בריה בעולם שאנסתינקטיה יהיו כה חלשים, כח כהים ומטשטשים כאלו של האדם, וביחוד האדם הקולטורי. יצדקה האגדה התלמודית המספרת שעם צאת העֻבר לאויר העולם, בא מלאך וסוטר לו על פיו ומשכיחהו את כל תורתו שלמד במעי אמו. ובאמת היכן הן כל הידיעות הרבות, הסגולות וההרגלים, כשרון העבודה שרכשו אבותיו? מדוע העבירוהו מנחלתם, דבר שגם השממית אינה עושה? אין זאת שמלאך הצר עין בא ומשכיחנו כל זאת. ואמנם כן, עכשיו כשלקויינו מתחילים בולטים לפנינו יותר ויותר, כשהחילנו להבין את ערכו האמתי של אשרנו, החילנו להרגיש שמלאך רע הוא זה שעקר אותנו מהטבע אמנו, מנחלתנו, מירושת אבות היותר יסודית—מהאנסטינקטים שלנו. ומלאך רע הוא זה ואינו אחד, אלא שנים, והמה: התפתחות המהירה הנפלאה והמשנה של האדם וחנוכו הרע.

התפתחות כיצד? נתאר לנו את האדם הקדמון, האדם־הקוף, בתור בן יערים עבותים שוכן צמרות ונזון בפרות. אלפי שנים עברו עליו ללא שנוי והוא כבר רכש לו אנסטינקטים מתאימים לחייו, כשאר שכניו גרי היער. אך הנה נדח משום מה מהיער והודות לשיטת העצבים והמח המפתחים שלו התגבר על אנסטינקטיו והרגליו הקודמים, שנה את אפן חייו ויהי לציד שוכן מערות. בכח הפסיכיקה שלו הסתגל אל התנאים החדשים עוד יותר, הוא החל לסגלם אליו והחזיק מעמד. והנה ההלו נקלטים בו הרגלים חדשים—הרגלי ציד, שהחלו כבר נהפכים לאנסטינקטים במשך הדורות. אולם לא הספיקו אנסטינקטים אלו להקבע בו כראוי, והוא כבר עובר מציד למרעה בקר וצאן, שוב חנך לאנסטינקטים הקודמים לסגול הרגלים ואנסטינקטים חדשים; אך גם להם בא מהר הקץ, הרועה נהיה לעובד האדמה, עובד האדמה לבעל מלאכה, לסוחר, למלמד וכדומה. היש אפוא להתפלא אם רואים באדם אנסטינקטים שונים מתרוצצים וכלם יחד חלשים ומטשטשים? אולם גם מה שנשאר לו עוד לפלטה מהאנסטינקטים הכי יסודיים שלו, מהאנסטינקטים הכי בריאים והכי נחוצים כאנסטינקט של שמירה עצמית, השאיפה לפתח הגוף והחושים וכדומה, גם המה כמעט שנחנקו, והולכים ונחנקים

בעטיו של החנוך הרע. אך כיצד נהיה הדבר, שאותו החנוך, שתפקידו למלאות את אשר החסיר האנסטינקט ביתר כשרון והתאמה אל הטבע ואל התנאים המקיפים את האנדיוידיאום, חנוך זה הממלא באמת את תפקידו זה אצל שאר בעלי החיים, כיצד נהיה גם הוא לרועץ לאדם? על חזיון מוזר זה אנו מוצאים שוב תשובה באפן התפתחותו המשנה של האדם. שאר בעלי החיים יודעי חנוך שוקטים במדה ידועה על שמריהם. שנויים יסודיים לא חלו בחייהם מימים קדמונים, שנויים שכאלו לא חלו אפוא גם באפני החנוך שלהם שהוא בכל אפן בלתי מרכב ופרמיטיבי מאד. לאט לאט עבר החנוך אצלם מהרגל לאנסטנקט כמעט קבוע, והוא גם הוא נעשה כמעט שלא בהכרה. אך אותה ההרמוניה, ששלטה בין החנוך ובין הטבע מסביב תחילה, נשארה שלטת גם כשנשתחרר בתור אנסטינקט מממשלת הרצון והכרה. לא כן היה הדבר אצל האדם: עם הישנויים היסודיים שחלו כפעם בפעם בחייו היו מחיבים גם אפני החנוך להשתנות כל פעם שנוי יסודי ולא יכלו אפוא להקלט בנפשו כאנסטינקטים ולהיות לו למורה דרך. חוט השני של האנסטינקט, מורה דרך נפלא זה של כל עולם החי, הולך ונפרע כל פעם אצל האדם. והוא נשאר נבוך ותועה בלברנט הנורא של תנאי החיים המסבכים ועליו לחפש ולמצא לו כל פעם את דרכו בכח הפסיכיקה שלו, אך כשיש מקום לחפוש יש מקום גם לשגיאה וטעות, וכשם שהאדם תעה פעמים אין מספר בשאר דרכי חייו מחסר מנהיג פנימי קבוע, כך תעה ותועה הוא עדין בדרכי החנוך וגם שם וגם פה עלה לו אבדן דרכו בקרבנות רבים ונוראים.

אולם, אם בהרבה גלויי חייו מצא כבר האדם את סוד רפיונו וכחו ויודע הוא שרק בכחותיו הפסיכיים, בהסתכלותו, למודו ונסיונו הוא עליו לבטח ולפיהם למצא את עצמו בתוך עולמו וגם לישלט בו, הנה במה שנוגע לחנוך כחותיו הנרדמים, עודנו מאמין שיש לו לפחות בזה כעין אנסטינקט ומדריך פנימי שיכל לבטח בו, והלכך יכל הוא להסיח את דעתו כלפי דברים אחרים. ובאמת במה יבאר החזיון הזה, שגם רב המשכילים מתיחסים יחס כה אנדפרנטי אל החנוך, שכל אחד שלא קרא ולא שנה בתורה זו חושב את עצמו למומחה בה— אם לא באמונה זו? הכנסו אל ביתו של אדם משכיל וחפשו באוצר ספריו, תמצאו שם מה שתמצאו. אם בעל מקצע הוא ומצאתם אצלו ספרים ביחוד במקצע שלו, אם אינו בעל מקצע מיחד ומצאתם אצלו ספרים על נושאים שונים שבעולם, אך ספרי חנוך מאן דכר שמם. והמשכיל הזה אב הוא לילדים ולפעמים הוא גם עסקן צבורי ומשפיע באפן ישר גם על החנוך בבתי הספר שבסביבתו! את השקפתו על החנוך אפשר לנסח בקרוב באפן שכזה: חנוך בנים כילידתם תורה אנסטנקטיות היא, שאינה צריכה למוד, והא ראיה: אשתי

שלא היה לה לפני היותה לאם כל מושג מחנוך, מחנכת עכשיו את בני על צד היותר טוב וגם אני ככה. ולא רק אנו המשכילים, אלא ההמונים גם הם מחנכים את בניהם מבלי דעת תורה והנם גדלים, חיים וקימים, ואם אמנם גדולה התמותה בין הילדים ורבים מאד בעלי המומים והחולים בעולם ורבה הרשעות וגדולה האכזריות ואיש את רעהו חיים יבלע, אבל לכן הלא יש המון מקרובים מזיקין ותנאים אקונמיים רעים. אלא מאי, זולתי חנוך יש עוד למוד, צריך הן למסור לילד סכום של ידיעות נחוצות? והנה לתכלית זו הן ישנם בתי ספר, שאנשים מיוחדים לכך, המקבלים משכרת, עושים שם מלאכתם. מובן מאליו, שהשקפות ההמון אינן עולות על השקפתו של משכיל זה. כדי להבין מה מסֻכנה השקפה שלטת זו נתבונן קצת יותר קרוב אל תוצאותיה...

פרק שלישי.

בפרקים הקודמים ראינו, שבמקום ששולטים אנסטינקטים קבועים ומוצקים שם אין מקום להתגלותם של הכחות הפסיכיים ואין מקום לחנוך. לאידך גיסא, במקום שמתגלים כחות פסיכיים, שמה האינסטינקטים לקויים קצת, וחסרונם ממלא החנוך, הנוסד על הכחות הפסיכיים הללו. הוא מחזק את הנטיות וההרגלים הנחוצים ומחליש את אלו, שאינם נחוצים. החנוך מוסר באופן ישר את אותם הנסיונות והידיעות שרכשו האבות ושלא הספיקו עדין להתהפך לאינסטינקטים. בה במדה שהאנסטינקטים יותר לקויים ומסרת האבות להפך יותר עשירה ותנאי החיים יותר מרכבים ומגונים-בה במדה צריך החנוך להיות גם הוא יותר אנטנסיוי, יותר מרכב ומגון ויחד עם זה יותר כבד ויותר אחראי, כי גורלו של האינדיוידאום ועתידו תלוי בו. לידי מדרגה זו הגיע החנוך רק אצל האדם, כי רק אצלו נתרכזו התנאים המנוים לעיל. השכל מחיב אפוא ששכלולו של החנוך צריך היה להיות לשאיפה היותר כבירה של האדם. תורת החנוך צריכה היתה להיות התורה היותר נפוצה, כי כלם הן מחנכים. עד כמה רחוק דבר זה ממציאות יודעים אנו כלנו. הבה נתבונן אפוא מקרוב אל התוצאות של חטא האדם זה וגמולו, כי בטבע הענש כרוך בחטא ואינו אלא תוצאה ישרה ממנו.

חנוך האדם מסתעף לשלשה סעיפים עקריים אשר גם בהיותם קשורים ומשלבים איש ברעהו ונכנסים איש בתחומי רעהו, צריך בכל זאת לקבע לכל אחד מדור בפני עצמו—והם חנוך גופני, חנוך חברותי מוסרי, חנוך למודי־שמושי. נתבונן ראישונה ונראה מה נתן לנו החנוך הגופני שלנו. עֻבדה היא שהאדם, ביחוד האדם הקולטורי, לקוי בגופו וקשה מאד במרכזים קולטורים בפרט, למצא אדם שלם בגופו. מחלות לאין סוף רבן ממאירות ונוראות אורבות לו לאדם,

פורשות רשת לרגלו וצדות ממנו מליונים מליונים. רבים מהנצודים כלים ואובדים, והשאר ממשיכים אמנם את חייהם ימים ושנים, אבל כוס החיים שהם שותים מהול כבר ברעל מחלתם ועולמם חשך בעדם. והולכים לגיונים, לגיונים של עלוקי החיים אלו ומרעילים גם את האתמוספרה סביבם ושותים כל אחד במקומו ופנתו מרירות ועני, צער ויסורים, דמעות ויאוש. ונמצא בן האדם טובע בים דאגה וצרות, ואפילו אלו המאושרים שלפי בנין גופם יכלו להנות מהחיים במלואם. וכלום אשמים בזה אלו המקרובים הזעירים ורק הם? הן ידוע הדבר, שכמעט לכלם אין להם שליטה בגוף בריא ומפתח כראוי, שבגוף האדם הנורמלי יש תמיד מגינים נסתרים, העומדים לו כתרים בפני הפורעניות, ורק חלשתו של האדם, ירידת כחותיו, סוללת דרך לפניהם. הרי סימן, שהאדם הקולטורי גופו לקוי למפרע. במי האשם? יאמרו בתנאי החיים שלו, במצבו האקונומי, בהלוקת העבודה, המחלישה אברים ידועים על ידי עבודה יתרה ושמוש למעלה מהכחות ושאר האברים על ידי חסר כל עבודה ותנועה, במלחמת קיומו הקשה ועוד ועוד... אמנם כן, כל אלו הם גורמים חשובים לערער את בריאותו של האדם, אך כלום מהם מתחיל האסון? כלום יוצאים בני האדם מתקופת הילדות והנעורות בריאים, כדבעי? הריסת גופם הלא מתחילה שמה בתקופות הקדומות הללו ורק שמה? כלום לא מכֻונה שטת החנוך שלנו, הן זו של הבית והן זו השוררת בבית הספר, להרס את בריאותו של הילד?

„אהבת הקוף" — פתגם שגור הוא בפי בני האדם, לציין אהבה טפשית, הממיתה מרב חבה את נושא אהבתה. אולם האדם פוסל כאן את הקוף במומו הוא. הקוף בן הטבע בעל אנסטנקטים בריאים בודי לא יעשה זה, והאדם עושה כסדר מעשי שטות וגם רצה שכאלו. כלום יודעת האם את הפזיאולוגיה של בנה ואת חוקי ההגינה בכדי שתדע כיצד לכלכלהו, כיצד לפתח את כחותיו? ורק ידיעה זו יכלה להחליף את חלשת האנסטינקט ולהיות למורת דרך בתוך התנאים המשנים והמלאכותיים, שבהם הולך וגדל ומתפתח הילד. ביוצאות מהכלל אין מדברים, התבוננו אל התמותה הנוראה של הילדים, אל המון המחלות האוכלות את היצורים הרכים הללו, חקרו אחרי סבותיהן, אם לא תמצאו 70 אחוזים מהן בשגיאות ההורים, כאן פטום מתוך אהבה ותוצאותיו—קלקול אברי העכול, שם שמירה יתרה בפני האויר ותוצאותיה, צנה עם כל המסתעף ממנה, כאן עכוב בפני התגלות האנסטינקטים היותר בריאים של הילד, בפני הצרך בתנועה רבה, בפני תרגילים המכונים לפתוח כחותיו וחושיו ושמירתו העצמית. בכמה לאוין ולא־תעשה מוקף הילד אצל האם הרחמניה: אל תרוץ, אל תקפוץ, אל תטפס, אל תשתה, כאן סכנה לך, כאן סכנה לבגדיך, כאן ישלחו בך בני

האדם את לשונם וכדומה. אדות השגיאות בנוגע לפסיכולוגיה של הילד יְדֻבּר לקמן.

וכך הולכים כחותיו של הילד ומצטמקים, בעודם בראשית התפתחותם. אחר כך תבא תקופת הלמוד עם עולה הנורא, עם גרוי העצבים שבה, עם צמצום הגוף ומתוח הנשמה בחזקת היד, וגומרת את אשר החלו האבות, והעלם הבוגר יצא למלחמת קיומו מלא לקוים גלוים ונסתרים ומוכן לכל הפורעניות, וכשיבא האסון לאחד הקרבנות הללו בוכים ההורים השכולים ותובעים מהשמים את נזקם ועלבונם, ועליהם אפשר לקרא את הפסוק „אולת אדם תסלף דרכו, ועל ד' יזעף לבו", כי גם השגיאות הנעשות בחנוך על ידי הכחות המאחדים של החברה בבתי האולפנא השונים מקורן גם הן בבערות ההורים וצרות השקפתן בנוגע להנוך, כי אין בכלל אלא מה שבפרט ובית הספר בכללו אינו אלא אספקלריה סביבתו.

ולעתים רחוקות כשהוא משתחרר מעט מעלה של הסביבה ורוצה לתקן קצת אי אלו שגיאות, מיד מתחילה החברה בעורנה להלחם בו. וכלום צריך להביא ראיות למעשים בכל יום אלו?

אולם מה שלא מספיק לקלקל החנוך, בא האדם הבוגר ומהרס בידיו מדעת ושוב על ידי חסר אנסטינקטי חיים חזקים של ירושה וחסר דעת חיים והרגלים בריאים—פרי החנוך, שצריכים היו להחליפם. הסתכלו כיצד חי האדם הקולטורי: לרגלי גרוי חוש הטעם ע"י הכשרות מלאכותית של מזונותיו ושקויו נהיו מאכלו זלילה, שתיתו—סביאה, על ידי גרוי עצביו ודמיונו נהפך מלוא תפקיד של קיום מינו לזנות ונאוף, נוסף על זה הוא מרעיל את עצמו מדעת על ידי מיני רעל: שותה נקיטין, אלכוהל, אפיום וכו'... דומה שהאדם הקולטורי שואף לאבוד עצמו לדעת. אבל הדבר אינו כן: חפץ גם האדם הקולטורי חיים, חפץ מאד, אלא שאינו יודע כיצד לחיות, מורה דרך אין לו, חנוך של דעת חיים והרגלי חיים בריאים חסר לו, ונמצא חסר הכל. מכאן מקום לאותו הפסימיזם הנורא התוקף פעמים רבות את האדם הקולטורי החושב ומרגיש. עם כל ממשלתו בכחות הטבע, מרגיש הוא את חלשתו בנוגע לעצמו, עם כל התורות שדרש בבתי המדרש השונים, תורת התורות, תורת חיים נשארה זרה לו אם כי להלכה גם היא ידועה לו.

אולם אם במה שנוגע ללקוי הגוף בכללו עוד ישנו אחוז ידוע שיצא שלם מכל אבני הנגף של החנוך ונהנה פחות או יותר מבריות גופא, הנה במה שנוגע לחושים לקויים כל האנשים הקולטורים בלי יוצא מהכלל. חציי עורים והרשים, סתומי אף וכהי מישוש תועים אנו בעולמו של הקב"ה. מה בצע במקרוסקופ ובתלסקופ, אם על עיני האדם הקולטורי קצרי הראות פרוש תמיד מסך המבדיל

בינו ובין עולמו? מה לו ולמקרופון, אם אזניו אינן מסגלות להקשיב את שירת העולם והחיים, המפכה תמיד בטבע? אם סוד שיח כל שיח, לחש עלים, רחש דשא וזיז שדה נשגבים מהקשבות? ובזה שנשאר לו מחושיו, כלום יודע הוא להשתמש? כלום יודע הוא לראות גם כשעינו תופסת או לשמע גם כשאזניו מקשיבות? כלום אומר לו חוש המשוש מה שיכל היה לאמר לו? יצא לו אדם קולטורי השדה מזין במשקפים על עיניו וגם דומשקפת מוכנה בידו ועל ידו ציד פרא חצי ערום וגם עיניו המבריקות כמובן ערומות. הלז והלז מסתכלים סביבם, אולם בה בשעה שלפני הפ״א מתגלים עולמות שלמים, האדם הקולטורי אינו חש בהם ואינו מרגישם. הנה עקבות מטשטשים בדרך, עשב תלוש בצדו, ענף שבור. חש בהם הפרא וקורא בהם כבספר פתוח ומסתרי מסתרים, שלכאורה רק השמים והארץ היו עדיהם מתגלים לפניו. הנה כאן עברה חיה פלונית, פה עבר אדם שכזה. פה נרדפה בריה עלובה ופה נפלה חלל. זכרו את הספור ב„מדרש איכה" על דבר העבד העברי והיוני. היוני העירוני לוטש שתי עיניו ואינו רואה והעברי הרועה איש הטבע מסתכל בחול הדרך ואבקו, ולפניו מתגלה התמונה של גמל עור בעין אחת, טעון שתי נודות, אחת של יין ואחת של שמן ועוד. כך הדבר גם בנוגע לחוש השמיעה ואפילו חוש המשוש, חוש אלמנטרי זה מה נותן הוא לנו ומה יכל היה לתת? התבוננו מה נותן חוש זה לעור המפתחו, ותבינו.

זהו מצבם של חושי האדם הקולטורי בחיר הבחירים של יצורי עולם!

אבל אין לשכח שלקויי החושים, לקויי החיים המה, כהותם כהות החיים היא וירידתם! כל העולם וגלויו אינו משתקף בנו, אינו שופע לתוכנו אלא דרך החושים! כל עולמנו הפסיכי ופלאותיו, הרגשותינו היותר דקות, מחשבותינו היותר נשגבות ונאצלות מקורן באותם הרשומים, שהחושים מביאים לנו מהעולם החיצוני. ומהותן ואיכותן תלויות בכמותם ואיכותם של אותם הרשמים! מה פלא אפוא אם נפגשים אנו לעתים כה קרובות עם כהות הרגש והמחשבה מפליאה בין אנשים דמתקרים קולטורים, מה פלא אם הרבה והרבה קובלים על ריקות חייהם, על ריקות ושממון החיים בכלל. למי הם דומים? לאותו אדם היושב עם זהרי צהרים בחדר שתריסיו מוגפים וקובל על השכת העולם. בן אדם! לא העולם חשוך אלא תריסיך מוגפים. פתח אותם ותשתפך האורה! ובאמת מדוע ממהר העולם להזדקן עלינו בחצי ימינו הקצרים, כלום כל כך הד גוני הוא ומשעמם? אך לא! תמיד רענן, תמיד צעיר ותמיד חדש ומחדש הוא העולם, אלא שחושינו, כלי הקבול שלנו, חושינו הלקויים והחלשים, חושינו שאנו משתדלים באפני חנוכנו וחיינו לקלקל כמו בכונה, חושינו אלו המזקינים ומטשטשים את עולמנו. מפכה סביבנו מעין של מים חיים, את הצנורות הננו סותמים בידינו ומתעלפים בצמא.

ובאמת מה עושים אנו, מה עושה בעקר החנוך שמטרתו הכנת האדם והכשרתו לחיים, לפתוח החושים? כמעט כל היונקים אין חושיהם שלמים בהולדם. דוקא הטורפים, למשל, המצטינים בראיה מצינה נולדים עורים ורק על ידי חנוך ותרגיל בתקופת ילדותם הביאו את הושם לידי שלמותו הטבעית והחנוך אצל האדם אינו בא אלא לעצר בהתפתחותם ולקלקלם!

היש לאם המהגכת מושג מהצרך לפתח את החושים, ברב האמות הכתוב מדבר, או היש לה לפחות רגש אנסטינקטי כל שהוא להגן עליהם בפני קלקול? לא הא ולא הא. אוהבת האם את בניה, אבל אהבה זו מחסר אינסטינקטים ומחסר ידיעת חנוך נהפכת לחרדה. מרגישה היא האם שאלפי אויבים נסתרים אורבים לבניה, והיא אינה יודעת כיצד להלחם אתם, כיצד להבטיח את קיום פרי בטנה. בטחון של ידיעה אין לה, והיא חורדת תמיד, וחרדתה זו הוא האויב היותר נורא למחמדי נפשה. חרדה יתרה זו עם כל הגזרות וההגבלות הנובעות ממנה שמה את הילד לצפור כלואה בכלוב, מעכבת בעד התפתחות גופו, וגם בעד התפתחות חושיו, כי אין חוש מתפתח אלא על ידי שמוש רב ומגון, על ידי רכישת הרגל ונסיון, וזה אפשר ע"י שטה מסימת של תרגילים ומשחקים מיוסדים על חקי הפיזיאולוגיה והפסיכולוגיה, כאשר יבאר להלן בפרוטרוט או, יותר פשוט ויותר טוב, ע"י קשר ישר בין הילד והטבע בחפש ומרחק. היודעות רב האמהות משטה שכזו? והקשר הישר של הילד עם הטבע, החפש והמרחק, הלא היא המפלצת של האם הקולטורית או הנמצאת בסביבה קולטורית. כמה עמלה אם אוהבת שכזו לשלל מבניה את מרחבי השדה אפילו כשהם דרים בכפר! מילדי העיר אין לדבר.

אולם צריך להודות שתשעים למאה מחטא קלקול החושים חל על בית הספר. דירתו, רהיטיו ושיטת הלמודים שלו (בהרבה מדינות הולכים כעת אמנם בצעדים אנרגיים ומהירים כלפי תקונים רדיקליים בנדון זה), אותם הלמודים הנוסדים על קלקול העינים, המתת הידים וההלשת שאר החושים. אולם כאן שוב עלי להזכיר שלקויו של בית הספר, שיטתו הגרועה אין לבקש בעובדים בו אלא בסביבה הסרת הבנת הנוך, הסובלת, תומכת ונותנת קיום לבית ספר שכזה.

כאן ודי ישאלוני שוב: ומה בצע בחנוך היותר משכלל אם מלחמת הקיום הנוראה, העיר עצמה, הפבריקה, הדלות והעני והמסתעף מהן יהרסו את כל בנינו של החנוך הכי טוב ויהרסוהו בלי חמלה?

אמנם כן! קשה ונוראה היא מלחמת הקיום שלנו, אך האין למלחמה זו כל שיכות להנוך והוא אינו יכל להכניס בה כלום, להקל אותה, לשנותה, לתת לה נטיה אחרת? כלום אין במלחמה זו אלא בליעת איש את רעהו, פשוטה כמשמעה?

אך כאן נגענו כבר בסעיף השני של החנוך, בחנוך החברותי־מוסרי.

שמצבנו החברותי־מוסרי חולה ולקוי, שמלחמתנו איש את רעהו מלחמת הרס ולא מלחמת קיום,—מרגישים אנו כולנו ושאלת תקון החברה, תקונים רדיקלים, מנסרת בעולמנו זה כמה וכמה שנים, אך כמעט תמיד שוכחים שתקון החברה אין לו קיום, אלא עם תקון האדם שבחברה; ששקויי החברה אינם נובעים מאיזה מעינות מסתרים מטפיזיים, אף לא משגיאות חקיים בלבד, אלא מתוך קלקולו החברותי והמוסרי של כל פרט ופרט שבה. „תקון האדם" הנה הסיסמא היחידה, שצריכה להיות לשואפי התקונים ולכל המיצרים בצרות בני האדם ושואפים גאולתו. אולם מאימתי יתחיל תקון זה וכיצד יעשה?

היתחיל מאותה התקופה, שבה נכנס חלק ידוע מהדור הצעיר תחת השפעת תעמולה של מפלגות ידועות, נכנס כשהוא בוגר כבר, והרגליו ואפיו כבר נסתמנו ונקבעו בתוכו ובאותן התחבולות, שמפלגות אלו נגשות לתקנו, באותה תעמולת השנאה והנקם, תאות ההרס וגרוי החיה שבאדם? מתוך נסיונן המר של מפלגות אלו עצמן, מתוך הבגידה ושאר הלקויים הרוחנים שבהמוניהם הם, נוכל להוָכח שלא זו הדרך. על כרחך הוי אומר שתקון האדם צריך להתחיל מאותה התקופה הקדומה של חייו שכל אפיו שלו עדין בבחינת קבוץ נטיות רופפות שונות ומתנגדות, שאפשר קצתן לפתח וקצתן לאטרף או להחליש, באותה התקופה הקדומה, שאפשר בה עוד על ידי מעשים וחקוי, להקליט בתוכו הרגלים רצוים ולמנע בעד התפתחותם של הרגלים אי רצוים, כלומר: באותה תקופת הילדות הקדומה, שהחנוך בכללו צריך להחל בו. העושים אנו כזה? הנותנים אנו לבנינו חנוך חברותי מוסרי שיהא עלול לשבח אותו כל שהוא? הסתכלו בחנוך הביתי שלנו, בקרו את בתי הספר ותראו שמחנוך חברתי, כלומר מהכנה מדעת לשם חיים חברותיים בעתיד אין לדבר. מכינים את הילד במתימתיקה, בגיאוגרפיה, בהסתוריה וכו', מכינים אותו גם במלאכות ובתורות ספציאלות שונות לשם הכשרתו לחיים, אבל להכין אותו לחיים בתוך אותה החברה שבה יצטרך להשתמש בכל ידיעותיו־זניו, להבינו מהותה של התורה, יחוסיה המציאותיים והרצוים—כל זה או שלא יזכר ולא יפקד או שמסרָם באפן צבועי וגם, כמו שנהוג בהרבה ספרי למוד טנדנציאוניים, שנה היה יותר אלו עברו בשתיקה על שאלה זו. גם חנוכו החברותי של בית־הספר כשהוא לעצמו עם הביורקרטיה שלו, עם המורים המושלים והתלמידים הנתינים, עם שטות העונשין, הפרסים, התעודות והאותות, ההתחרות והשנאה—כלום עלולים המה לשפר את האדם כל שהוא? המוסרי שבבית שכולו אינו קים אלא על חקוי, מי המה האוביקטים העומדים כלפי עיני הילדים לסמל הקוים? הלא אותם ההורים, אותו הדור החולף, נושא ההוה

ופגעיו וקלקוליו. וההורים הללו רבם אמנם היו רוצים, שבימי בניהם ישפרו החיים, שהחברה תזכה לסדרים יותר טובים ונוחים, הרבה מהם מכירים אולי גם בלקוייהם והיו רוצים, שבניהם יהיו טובים מהם, אך מה עושים המה להשגת מטרתם זו, מהו החנוך המוסרי שאלו המעולים נותנים לבניהם? מוסר שבעל־פה מלא שקר וצביעות, נגודים וסתירות לחייהם ולמעשיהם הם, וחיי יום יום מלאים כל הרעל שבחברה וסדריה, בלי כל הכרת האחריות, בלי זהירות כל שהיא. תוצאות חנוכו החברותי־המוסרי הוא עוד פעם אותו הדור הפלסתרי, שכל נפש יפה נחנקת באטמוספרה המוסרית שלו, אותו האגואיזם העור, אותה העריצות והעבדות, אותו הרשע והאכזריות, אותה החֻלשה וטמטום הלב, כלומר: כל אותו טיט היון, שבו שוקעים הדורות דור אחרי דור, ואין גואל ואין מושיע. רב האבות וגם בתי הספר רוצים למלאות פרצה זו שבחנוך ע"י למודי הדת ומוסרה. אצל עמי הנוצרים לא יכל היה מוסר הדת לשפר את החיים החברותיים ולתקנם מטעם פשוט מאד. המוסר האונגלי וזה של אבות הכנסיה כלו עומד בנגוד ושלילה לחיים בכלל ולחיים הסוציאליים בפרט, והמשפע באמת ממוסר זה אין לפניו אלא שלילת החיים והחברה ע"י נזירות וסגפנות, ואלה שהחיים התגברו בהם על השפעה מזיקה זו, והמה הרב היותר גדול, הניחו את תורתם זו בקרן זוית והשתמשו בה אך למסוה של צביעות ושקר לכסות על כל תעלוליהם ורשעתם, שעשו מחסר יסודות מוסר אמתים. ודברי הימים יעידו. אצלנו אמנם היה המצב הרבה יותר טוב. מוסר הדת שלנו בעקרו הוא מוסר החיים, והלכך הֻזקה הדת והרימה את הגבה המוסרי של אומתנו כל עוד כחה היה אתה. עכשו כשנתרופפה הדת, חלשה גם ההשפעה המוסרית שלה. וכשאנו רוצים לשמר על מוסר היהדות אנו הולכים ותועים, מוסיפים שגיאות על שגיאות, וכל שגיאה עולה לו לאדם בקרבנות אין חקר.

אולם מה שנשאר עוד שלם מהשגיאות שבשני סעיפי החנוך הראשונים באות ומתרבות השגיאות בסעיף החנוך השלישי—בחנוך למודי־שמושי. מה מעטות ודלות בערך הן הידיעות והנסיונות שיש להם אפילו ליונקים העליונים למסר לדורותיהם. במשך שבועות מספר הם נמסרים כלם בעזרת ההסתכלות, התרגיל והחקוי, כי מעט מאד יש להם למלאות בפגימת האנסטינקטים שלהם. ומה רב ועצום הוא החמר הנסיוני, הידיעות שנצברו אצלנו במשך הדורות! כל חיי האדם הארכים בערך אל שאר בעלי החיים אינם מספיקים להקיף אפילו חלק קטן מחמר זה, והוא כלו הלא נחוץ למלחמת הקיום, כי מי יכל להגיד מראש מה טיב לו לאנדיוידיום לבבר בחמר זה, לסגלהו, ומה לרחק? ואם אמנם המציאות הכריחה את האדם הקולטורי לחלוקת העבודה מסעפת, הנה בכל זאת אי אפשר

לכלא אותו במסגרתו הצרה של מקצועי. האדם רק אז הוא שלם, כשכל עולמו נתון בלבו, כשהוא יכל להקיף ולו רק בקויו הכלליים והיותר בולטים את כל אותו הרכוש שהנחילוהו הדורות שעברו. היאך להשיג מטרה זו? הן כל זה דורש מהילד למוד ועמל במשך זמן רב מאד. נוסף על זה הלא צריך לבחר ובתקופה מקדמת לכל אנדיוידיאום ואנדיוידיאום באותם הלמודים הספציאלים, שיצטרך לעשותם מיד בצאתו לחיים עצמיים, קרדום לחפר בו וגם המה דורשים הרבה זמן ועמל אין סוף, ותקופת הלמודים כה קצרה, וכחות הילדים כה דלים, ומלחמת הקיום אצה, דוחפת וקוראת מהר, מהר הִזָדֵיַן וצא למלחמה. שאלות חמורות אלו הן כל כך חשובות לכל משפחה, לכל אב ואם, לכל מי שעתידו של האדם יקר בעיניו, עד כי היו צריכות לכאורה להיות השאלות היותר בוערות של החיים, שאלות שכל המפלגות, כל השדרות היו צריכות להיות מענינות בהן, להקדיש לפתרונן את כל כחן ואונן.

אולם הסתכלו נא סביבותיכם וראו באיזו קלות ראש, באיזה הסח־דעת מתיחסים בני האדם אליהן וכיצד הן נפתרות.

אמנם עמל ויגון, עבודת פרך עד כדי הריסת הגוף אינם חושכים מהילדים המתלמדים. אבל על מה יוצא עמל זה? הילדים היוצאים מבית ספר עממי— שמטרתו להכשיר את הילדים להשתלמות פזית ורוחנית, אינם יוצאים מוכשרים לא לזה ולא לזה. להשתלמות פזית לא נתנה הדחיפה המספיקה, מחסר תרגילים ועבודה, להשתלמות רוחנית נתנת על פי רב דחיפה שלילית, מפני העמסת החמר הרב, בהירתו ושטת למודו הגרועות, ההלאה התמידה וכדומה. ובתי־ספר התכונים, המוצצים את כל לשד הנערות והבחרות, מה נותנים המה לעלם בצאתו לחיים? סבל של למודים שאין להם כל ערך בחיים, ההולכים ונשכחים מיד. גוף חציו הרוס, והרבה הרבה זכרונות מרים של לחץ, עבדות, אבדן כח וזמן ואבדן ילדות. וכשמסתכל העלם ברכושו הרוחני עומד הוא ותוהה—8—10 שנות עבודה ועמל, השנים היותר יפות שבחיי מה קניתי בהן? ועבדה רגילה היא, שצעירים, הגומרים את ביה"ס התכוני, שבים הביתה ובמרירות נוראה מתנפלים על ספרי־הלמוד שלהם ורומסים אותם ברגלים, כמו את עוכרי חייהם.

וההורים, המקריבים קרבנות כל כך מרבים בשביל למסר לבניהם השכלה בינונית, עיניהם לתעודה היתה ולציון ואינם חודרים לעמקו של דבר, ואינם מסתכלים בנפשות בנם ובתם, כי החנוך מהו, כי ישיתו אליו לבו!

הנהו המצב הכללי של חנוך האדם.

שחורה היא התמונה ושחורה עוד ממנה המציאות...

אך כל זו היא השלילה, והחיוב היכן הוא? ואולי אין עדין כל חיוב: אין דרך ואין שביל ואין גם כוכב מאיר?

אך לא, במאה האחרונה נוצר והונח היסוד לחיובו של החנוך, נמצאו הרבה דרכים לפתרונו הרצוי, הולכים ונמצאים גם הפתרונים עצמם, רֻבם עודם להלכה, אבל מעט מעט הם עוברים גם למעשה. תורת החנוך נהיתה בזמן האחרון למדע חיובי רחב ועשיר; מדע הנשען לא רק על המחשבה המפשטת, אלא גם על הנסיון. מדע הנעזר וקשור בשער ענפי המדעים ובצעדי ענק הולך מדע צעיר זה ומתפתח ופותח לפנינו כל פעם אופקים יותר ויותר רחבים, יותר ויותר מאירים. צריך רק שתורה זו ביחוד תהי קנין הכלל, קנין כל בונה קן ובא בברית משפחה, צריך שכלם, כלם יהיו למורים ואז בכחות המשתפים של המומחים והעם אפשר יהיה לתקן את החנוך, לשכללו ולהביא על ידו גאולה לעולם. אמנם אין זו עבודה לדור אלא לדורות, אבל מי יסוג אחור בשביל זה?

למסר כל שהוא מהחיוב שבחנוך המודרני הקדש החלק השני של הספר הזה.

(ל א נ ש ל ם).

מאמר זה נכתב ע"י המנוח בשכבו חולה, ולא הספיק המחי' לגמרו ולערכו לדפוס—והמות קדמהו. אנחנו קבענוהו בדפוס כמו שיצא בפעם הראשונה מתחת עטו של המחבר, כמעט בלי כל שנויים.

התכן:

הארץ והעבודה

(לזכר יוסף ותקין ז"ל)

קבצי מאמרים לברור שאלת העבודה העברית
ועניני הישוב הכלליים.

הקבצים נערכים ויוצאים לאור ע"י הועד המרכזי של „הפועל הצעיר".

הקבץ הראשון יצא תיכף אחרי חג הפסח.

המחיר בא"י בישליק אחד.

חברינו בארץ ובחוץ לארץ מתבקשים להזדרז בהזמנותיהם.

מתקבלת החתימה לשנת התרע"ב, על

שנה חמשית **הפועל־הצעיר** שנה חמשית

יו"ל ע"י הוה"מ של הסתדרות הפועלים העברים בא"י „הפועל-הצעיר".

נם בשנה הזאת נתן **פרס לחותמינו** את **קבצי הוצאת „יפת"**:

בחצי הראשון (תשרי-אדר)—את הקבץ השני שלתוכו נכנסים יצירותיהם של **גיתה, אמרסון, הופטמן, אבסן ועוד;**

בחצי השני (ניסן-אלול)—את **הקבץ השלישי.**

מחיר החתימה לע"ע, עד שלא נפרסם, כי עתוננו יופיע בתור שבועון, הוא:

בא"י: לשנה—6 פר', לחצי שנה—3 פר';

בחו"ל: „ 8 „ 3 רו"כ, 1.60 דולר; לחצי שנה—4 פר', 1.50 רו"כ, 0.85 דולר.

מחיר הפרס — הקבץ השני של „יפת":

בא"י ובסוריה: 2 בשליקים ובכריכה יפה—4 בשליק בלי המשלח (המשלח ביהודה—$^1/_2$ בשל'; בגליל ובסוריה—$1^1/_2$ בשליק); בחו"ל—2 פר', 80 קופ', 40 סנט עם המשלח; ובכריכה יפה—3.25 פר', 1.25 רו"כ, 65 סנט.

מחיר הקבץ השלישי נפרסם בזמנו.

מחיר גליון בודד בא"י—5 מתליקים, בחו"ל—35 סנתים, 15 קופ', 8 סנט.

זמן החתימה הוא רק מתשרי עד ניסן ומניסן עד תשרי ובשום אופן אין החתימה מתקבלת לזמנים אחרים.

הכתבת: Redaction «Hapœl-Hazair», Jaffa (Palestine)